

**SERMAYE PİYASASI KURULU
ARACILIK FAALİYETLERİ DAİRESİ**

“ARACI KURUMLARDA İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖNEMİ VE İÇ KONTROL
SİSTEMİNİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ”

YETERLİK ETÜDÜ

M. Kubilay DAĞLI
Uzman Yardımcısı

EKİM 2000

Yönetici Özeti

Günümüzün rekabetçi ortamında işletmeler etkin bir şekilde faaliyet göstererek en düşük maliyetle en yüksek verimi elde etmek zorundadırlar. Ancak işletmelerin büyümesi ve faaliyetlerinin karmaşıklaşması beraberinde çeşitli riskleri de getirmiştir. Yönetimin riskleri önlemek için işletme varlıklarının korunması, hataların ortadan kaldırılması ve politikaların değerlendirilmesi gibi konularda doğru ve etkili kararlar alabilmesi için zamanında güvenilir veriler elde etmesi zorunlu hale gelmiştir. Söz konusu verilerin zamanında elde edilmesi etkin bir iç kontrol sistemi ile mümkün olabilecektir.

İç kontrol, ilgili kanunlara ve düzenlemelere uygun olma, güvenilir finansal raporlama, faaliyetlerin etkinliği ve yeterliliği olarak gruplandırılan hedeflere ulaşmada yeterli güveni sağlama amacıyla oluşturulmuş, işletmenin yönetimi ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir.

Etkin bir iç kontrol sistemi aracı kurumun amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve yeterli mali raporlama için gerekli olduğu gibi aynı zamanda sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesinde de önemli role sahiptir. Bilindiği üzere sermaye piyasası, ortaklıklar, araçlar ve tasarruf sahiplerinin yer aldığı, küçük birikimlerin büyük fonlar haline dönüşerek yatırımlara yönlendiği bir piyasadır. Bu piyasadaki fon akımının sağlıklı biçimde gerçekleşmesi, aracı kurumların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmelerine bağlıdır.

Bu çerçevede etkin bir iç kontrol sistemi, aracı kurumların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve aracı kurumun ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olur.

Öte yandan yöneticilerin hedeflenen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını, kanun ve düzenlemelere uygun hareket edilip edilmediğini ve aracı kurum çıkar ve varlıklarının korunup korunmadığını tespit edebilmeleri için aracı kurum içinde üretilen finansal ve finansal olmayan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda aracı kurum faaliyetleri ile iç kontrol sisteminin periyodik denetimini ve yönetime raporlanmasını temin edecek iç denetim (teftiş birimi) birimi önem taşımaktadır.

Yukarıda yer alan açıklamalar çerçevesinde aracı kurumların iç kontrol sistemleri,

- Aracı kurumun faaliyetlerini bağımsız olarak değerlendiren etkili bir iç denetim işlevi,
- Aracı kurumun faaliyetlerinin tümünü kapsayan ayrıntılı iş akış prosedürleri,
- Tüm personelin görev yetki ve sorumluluklarının tanımlandığı prosedürler,
- İç kontrolün önemi konusunda kararlı tutum sergileyen bir yönetim,
- İç kontrol sistemi konusunda yeterli bilince ve sorumlu olduğu faaliyete ilişkin gerekli mesleki bilgi ve deneyime sahip olan personel,

ile etkin bir yapıya kavuşacaktır.

Diğer yandan aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkin olarak işlememesi durumunda, aracı kurum yönetim kurulu üyelerinin, denetçilerinin ve diğer çalışanlarının iç kontrol sisteminin iyi işlememesinden dolayı hukuki sorumluluklarına ilişkin değerlendirmeler çalışmada yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, aracı kurumların faaliyet şartları içinde yer alan iç kontrol sisteminin sağlanmış olması şartına aracı kurumların ne derece önem verdiğinin ve bu konuda bilinçli olduklarının tespit edilerek, mevcut durumda konuya ilişkin yaşanan problemlerin ortaya

çıkartılması (bu konuda 126 aracı kurum nezdinde bir anket çalışması yapılmıştır), aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin Kurul düzenlemelerinin değerlendirilmesi, iç kontrol sisteminin daha etkin bir şekilde işletilmesi amacıyla alınacak tedbir ve uygulama önerileri ile birer güven kurumu niteliğinde olan aracı kurumların daha sağlam ve güvenilir bir yapıya kavuşturulmasına yönelik öneriler getirilmesi, iyi işlemeyen bir iç kontrol sisteminden dolayı aracı kurumlarda yöneticilerin, denetçilerin ve diğer çalışanların hukuki sorumluluklarının tartışılmasıdır. Çalışmada ayrıca iç kontrole olumlu katkısı olan ve dünyada gittikçe yaygınlaşan denetim komitesi hakkında genel bilgiler verilerek aracı kurumlar açısından uygulanabilirliği tartışılmıştır.

Bu amaçla çalışmanın 3.2.1. bölümünde aracı kurumların iç kontrol ve iç denetime ilişkin prosedürlerinin içeriğinin yeterli olup olmadığı hususunda Kurul personeli tarafından yapılacak incelemede, iç kontrole yönelik prosedürlerde temel olarak yer alması gereken unsurlara yer verilmiş, sonuç kısmında ise,

- Bağımsız dış denetçilerin raporlarında aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin bir bölüm açmasına ve iç kontrol sistemi hakkında bağımsız dış denetçi görüşünün söz konusu bölümde yer almasına,
- Müfettişler ve mevzuata uygunluk birimi çalışanları için ihtisas sınavı ve lisans belgesi alma zorunluluğu getirilmesine,
- İç kontrole ilişkin belirli düzenlemelerin Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği tarafından yapılmasına,
- Aracı kurumların faaliyet gösterdiği her yetki/izin belgesine bağlı birim yöneticilerinin ve merkez dışı örgütlerindeki şube müdürü ve irtibat bürosu sorumlularının kendi birimlerinin faaliyetlerinin kanunlara, düzenlemelere, şirket politika ve prosedürlerine uyumundan sorumlu olmasına, aktif gözetim yapmasına ve belli dönemler itibarıyla teftiş birimine sorumlu olduğu birimin işleyişine ilişkin rapor vermesine,
- Aracı kurumların, iç denetim birimlerinin ve mevzuata uygunluk birimlerinin (kurulmuş olması durumunda) faaliyetlerinin kapsamının belirlenmesi amacıyla oluşturmaları gereken prosedür ve planlarda yer almasının uygun olacağı düşünülen asgari hususlara,
- Aracı kurumun teftiş biriminin Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 33'üncü maddesi doğrultusunda, aracı kurumun mali durumunun zayıflaması veya olağandışı sonuçlar doğması nedeniyle rapor hazırlamasına ve bir örneğini Kurul'a sunmasını gerektirebilecek ihtimallere,
- Halka açık şirketlerin ve aracı kurumların etkin bir iç kontrol sistemine sahip olmasına katkı sağlayacağı düşünülen AC'lerin (Audit Committee- Denetim Komitesi) halka açık şirketlerde ve aracı kurumlarda oluşturulmasına,
- Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'de iç kontrol ve iç denetime ilişkin olarak yapılması düşünülen değişikliklere,

ilişkin önerilerde bulunulmuştur. Ülke uygulamalarına ilişkin olarak ABD, Hong Kong, Almanya ve Hollanda ile ilgili açıklamalar çalışmanın 1 nolu ekinde verilmiştir. Çalışmada özetle ABD, Almanya, Hollanda ve Hong Kong'ta aracı kurumların uygunluk birimi sayesinde mevzuata uyumu sağladıkları, söz konusu ülkelerde faaliyet şartları arasında yeterli düzeyde bir iç kontrol sisteminin arandığı, ABD'de iç kontrole ilişkin olarak bağımsız dış denetçilerin görüş beyan ettiği ayrıca Hollanda ve Almanya'da uygulanan ikili kurul sisteminin (two-tier board) şirketlerin iç kontrol sisteminin etkinleşmesinde önemli rolü olduğu ifade edilmiştir. İç kontrol sistemine ilişkin olarak tüm aracı kurumlarda uygulanacak ortak bir prosedür, aracı kurumların müşteri sayısı ve işlem hacmi itibarıyla büyüklükleri, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin çeşitliliği,

merkez dışı örgütlerinin sayısı ve organizasyonel yapılarının birbirinden farklı olması gibi gerekçeler nedeniyle söz konusu ülkeler tarafından oluşturulamamıştır. Ancak Hong Kong düzenleyici otoritesi aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı amacıyla çalışmanın 2 numaralı ekinde yer alan rehberi yayımlamıştır. Hong Kong'ta ilk yayımlandığı zaman yoğun tartışmalara neden olan bu rehberin herhangi bir yaptırım niteliği bulunmamakta olup, içeriği tavsiye niteliğindedir.

I. GİRİŞ	1
II. İÇ KONTROL VE İÇ DENETİME İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	3
2.1. İç Kontrolün Tanımı	3
2.2. İç Kontrolün Amaçları	4
2.3. İç Kontrol Sisteminin Unsurları	4
2.3.1. Kontrol Ortamı	5
2.3.2. Muhasebe Sistemi	6
2.3.3. Kontrol Yordamları	6
2.4. İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Önleyen Faktörler	7
2.5. İç Denetime İlişkin Genel Bilgiler	7
2.5.1. İç Denetimin Tanımı	7
2.5.2. İç Denetimin Amacı	8
2.5.3. İç Denetimin Kapsamı	8
2.6. İç Denetimin Bağımsız Dış Denetimle İlişkisi	9
2.7. İç Denetim Enstitüsü ve Meslek Olarak İç Denetim	9
III. ARACI KURUMLARIN MEVCUT İÇ KONTROL VE İÇ DENETİM SİSTEMLERİ	10
3.1. İç Kontrol ve İç Denetimin Aracı Kurumlar Açısından Önemi	10
3.2. Aracı Kurumlara İlişkin Mevcut Düzenlemeler ve Düzenlemelerin Değerlendirilmesi	10
3.2.1. İç Kontrole İlişkin Düzenleme ve Değerlendirmeler	10
3.2.2. İç Denetime İlişkin Düzenleme ve Değerlendirmeler	12
3.2.2.1. Teftiş Birimi ve Mevzuata Uygunluk Birimine İlişkin Değerlendirmeler	13
3.2.2.2. Teftiş Birimi Tarafından Yapılan Denetimlerin Raporlanması	15
3.2.2.3. Teftiş Birimi Çalışanları ve Mevzuata Uygunluk Birimi Çalışanlarının Sınava Tabi Tutulması ve Lisanslanmasına İlişkin Öneri	16
3.2.2.4. Aracı Kurumların Merkezindeki ve Merkez Dışı Örgütlerindeki İç Kontrolün Etkinleştirilmesine İlişkin Öneri	17
3.3. İç Kontrol ve İç Denetime İlişkin Ülke Düzenlemeleri	18
3.4. Mevduat Kabul Etmeyen Bankaların Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ Kapsamında İç Kontrol ve İç Denetimi	21
IV. ARACI KURUMLARDAKİ İÇ KONTROL VE İÇ DENETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ANKET ÇALIŞMASI	22
4.1. Anketin Amacı ve Kapsamı	22
4.2. Anket Çalışması İle İlgili Sonuçlar	22
4.2.1. İç Kontrol Sistemine İlişkin Sonuçlar	22
4.2.2. Müfettişlere İlişkin Sonuçlar	23
4.2.3. TTK'nun 347'nci Maddesi Uyarınca Atanan Denetçilere İlişkin Sonuçlar	24
4.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	25
V. DENETİM KOMİTESİ (AUDIT COMMITTEE) VE ARACI KURUMLAR AÇISINDAN ÖNEMİ	28
5.1. Genel Bilgi	28
5.2. Denetim Komitesinin Yapısı, Görev ve Yetkileri	29

VI. İÇ KONTROLE İLİŞKİN OLARAK YÖNETİM KURULU ÜYELERİ, DENETİM KURULU ÜYELERİ VE ARACI KURUM ÇALIŞANLARININ HUKUKİ SORUMLULUKLARI	32
6.1. Genel Bilgiler	32
6.2. Aracı Kurum Yönetim Kurulu Üyelerinin, Denetçilerinin ve Diğer Çalışanlarının İç Kontrol Sisteminin İşleyişine İlişkin Hukuki Sorumlulukları	32
6.2.1. Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu	32
6.2.2. Yönetim Kurulu Üyelerinin, Ortakların ve Birinci Derece İmza Yetkisi Bulunanların Şahsi Sorumluluğu	35
6.2.3. Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevlerinin Murahhaslara Devredilmesi	35
6.2.3. Müdürlerin Hukuki Sorumluluğu	37
6.2.4. Denetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu	38
6.2.5. Müfettişlerin Hukuki Sorumluluğu	39
VII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	40

KISALTMALAR CETVELİ

AC	: Audit Committee
AICPA	: The American Institute of Certified Public Accountants
AMEX	: The American Stock Exchange
BİRLİK	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IIA	: Institute of Internal Auditors
NASD	: The National Association of Securities Dealers
NASDAQ	: National Association of Securities Dealers Automated Quotation System
NYSE	: New York Stock Exchange
SEC	: Securities And Exchange Commission
SERİ:V, No:46 TEBLİĞİ	: 07.09.2000 tarih ve 24163 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:V, No:46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği
SERİ:X, No:16 TEBLİĞİ	: 04.03.1996 tarih ve 22570 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri:X, No:16 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ
KURUL	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPKn.	: Sermaye Piyasası Kanunu
TAKASBANK	: İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
TEBLİĞ	: Seri:V, No:46 Sayılı Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği
TİDE	: Türkiye İç Denetim Enstitüsü
TTK	: Türk Ticaret Kanunu

EK DİZİNİ

- EK/1 :** İç kontrol ve iç denetim hakkında ABD, Hong Kong, Almanya ve Hollanda'ya ilişkin ülke düzenlemeleri.
- EK/2 :** Hong Kong düzenleyici otoritesi (HKSF) tarafından aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı amacıyla hazırlanan rehberin Türkçe metni.
- EK/3 :** İç kontrol ve iç denetime ilişkin aracı kurumların mevcut durumlarının değerlendirilmesi ve sektördeki sorunların tespit edilerek söz konusu sorunların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amacıyla 06.04.2000 tarihinde 126 aracı kurum nezdinde yapılan anket çalışması formu.
- EK/4 :** Anketin güvenilirliğini etkileyen faktörlere ilişkin açıklama.
- EK/5 :** Anket sonuçlarına ilişkin grafikler.
- EK/6 :** ABD'de bağımsız dış denetçilerin denetim yaptığı aracı kurumların iç kontrol sisteminde herhangi bir soruna rastlamaması durumunda, iç kontrole ilişkin vermiş olduğu rapor örneği.
- EK/7 :** Audit Committee'ye ilişkin ülke uygulamalarının yer aldığı tablo.
- EK/8 :** İkili Kurul Sistemine ilişkin bilgi

I. GİRİŞ

Günümüzün rekabetçi ortamında işletmeler etkin bir şekilde faaliyet göstererek en düşük maliyetle en yüksek verimi elde etmek zorundadırlar. Ancak işletmelerin büyümesi ve faaliyetlerinin karmaşıklaşması çeşitli riskleri de beraberinde getirmiştir. Yönetimin riskleri önlemek amacıyla işletme varlıklarının korunması, hataların ortadan kaldırılması ve politikaların değerlendirilmesi gibi konularda doğru ve etkili kararlar alabilmesi için zamanında güvenilir veriler elde etmesi zorunlu hale gelmiştir. Söz konusu verilerin zamanında elde edilmesi etkin bir iç kontrol sistemi ile mümkün olabilecektir.

İç kontrol, ilgili kanunlara ve düzenlemelere uygun olma, güvenilir finansal raporlama, faaliyetlerin etkinliği ve yeterliliği olarak gruplandırılan hedeflere ulaşmada yeterli güveni sağlama amacıyla oluşturulmuş, işletmenin yönetimi ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir.

Etkin bir iç kontrol sistemi aracı kurumun amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve yeterli mali raporlama için gerekli olduğu gibi, aynı zamanda sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesinde de önemli role sahiptir. Bilindiği üzere sermaye piyasası, ortaklıklar, aracılar ve tasarruf sahiplerinin yer aldığı, küçük birikimlerin büyük fonlar haline dönüşerek yatırımlara yöneldiği bir piyasadır. Bu piyasadaki fon akımının sağlıklı biçimde gerçekleşmesi, aracı kurumların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmelerine bağlıdır.

Bu çerçevede etkin bir iç kontrol sistemi, aracı kurumların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve aracı kurumun ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olur.

Nitekim, son yıllarda özellikle piyasanın düşme eğiliminde olduğu durumlarda, etkin bir iç kontrol mekanizması olmayan yerli ve yabancı aracı kurumların, müşteri hesaplarında yeterli risk hesaplamalarını yapamamaları ve personelinin gerek müşterilerle anlaşarak gerekse de bireysel olarak fiktif kayıtlar yapması sonucu önemli miktarda zararlarla karşılaştıkları ve bazılarının faaliyetlerine devam edemedikleri görülmüştür. 1995 yılında Baring Grubu şirketlerinden Baring Futures Pte. Ltd.'nin (Baring Singapur) iç kontrol sistemindeki aksaklıklar nedeniyle¹ grubun çöküşüne neden olması en somut örneklerdendir. Yurdumuzda ise 1999 yılında faaliyetleri geçici veya sürekli olarak durdurulan Artı Menkul Değerler A.Ş., Form Menkul Değerler A.Ş., Ulus Menkul Değerler A.Ş., Altay Menkul Değerler A.Ş.'nde² ve faaliyetleri durdurulmamasına rağmen bu konuda uyarı cezası alan Şeker Yatırım Menkul Değerler A.Ş.'de iç kontrol ve iç denetim mekanizmasının işlemez hale geldiği Sermaye Piyasası Kurulu (Kurul) tarafından tespit edilmiştir.

Öte yandan, sermaye piyasalarının sağlıklı bir biçimde gelişmesi ancak tüm tarafların sermaye piyasasının güvenli ve istikrarlı bir şekilde işlediğine inancının sağlanması ile gerçekleşebilir. Söz konusu güvenin oluşması, gerekli hukuki ve örgütsel alt yapının oluşturulması ise, piyasa katılımcılarının düzenlemelere uygun hareket etmesinin sağlanması ve piyasayı oluşturan ortaklıklarla ilgili sorumluluk hukukunun gözden geçirilmesi, dolayısıyla yönetime ve denetime katkısı olanların sorumluluklarının etkili bir hukuki çerçeve içinde

¹ İbrahim PEKER tarafından hazırlanan Türev Araçlar, Riskleri, Düzenlemeleri ve Kontrol Sistemleri (Örnek Olay:Baring Grubunun Çöküşü) adlı yeterlilik etüdünden konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi edinilebilir.

² Konuya ilişkin Denetim Raporu'nda söz konusu aracı kurumun iç kontrol sisteminin yetersiz olduğu ve teftiş biriminin faaliyetlerinin yetersiz olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir.

düzenlenmesi ile sağlanabilecektir.

Çalışmanın amacı, aracı kurumlardaki iç kontrol sisteminin Türk Sermaye Piyasası açısından öneminin vurgulanarak, aracı kurumların faaliyet şartları içinde yer alan “iç kontrol sisteminin sağlanmış olması” şartına aracı kurumların ne derece önem verdiği ve iç kontrol konusunda aracı kurumların ne derece bilinçli olduğunun tespit edilmesi ve mevcut durumda konuya ilişkin yaşanan problemlerin ortaya çıkarılması, aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin Kurul düzenlemelerinin Seri:V, No:46 sayılı “Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ” (Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ) hükümleri de dikkate alınarak değerlendirilmesi, iç kontrol sisteminin daha etkin bir şekilde işletilmesi amacıyla alınacak tedbir ve uygulama önerileri ile birer güven kurumu niteliğinde olan aracı kurumların daha sağlam ve güvenilir bir yapıya kavuşturulmasına yönelik öneriler getirilmesi, iyi işlemeyen bir iç kontrol sisteminden dolayı aracı kurumlarda yöneticilerin ve çalışanların hukuki sorumluluklarının tartışılmasıdır.

Bu çerçevede çalışmanın giriş kısmının yer aldığı birinci bölümünü takip eden ikinci bölümünde, iç kontrol sisteminin genel bir tanımı yapılmış ve unsurları hakkında bilgi verilmiş olup, iç kontrol sisteminin unsurları arasında yer alan “kontrol ortamı” üzerinde önemli etkileri olan iç denetim fonksiyonu ile iç denetçilere ilişkin genel bilgiler verilmiş ve iç denetimin işletme içindeki amacı ve fonksiyonuna değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde aracı kurumların mevcut iç kontrol ve iç denetim sistemleri yürürlükteki mevzuat hükümleri de dikkate alınarak değerlendirilmiş, konuya ilişkin ülke uygulamaları hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise İç kontrol ve iç denetime ilişkin aracı kurumların mevcut durumlarının değerlendirilmesi ve sektördeki sorunların tespit edilerek söz konusu sorunların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amacıyla aracı kurumlar nezdinde yapılan anket çalışmasına ilişkin elde edilen sonuçlar hakkında bilgi verilmiş ve bu sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Son yıllarda iç kontrol konusunda önemli bir kurum olarak ortaya çıkan AC'nin (Denetim Komitesi-Audit Committee) amacı, görevleri, yapısı ve konuya ilişkin ülke uygulamaları hakkında bilgilere çalışmanın beşinci bölümünde değinilmiş olup, denetim komitesinin mevcut durum itibarıyla aracı kurumlar açısından uygulanabilirliği tartışılmıştır. Ayrıca Almanya ve Hollanda'da uygulanan ikili kurul sistemi (two-tier board) hakkında bilgi verilmiştir.

Altıncı bölümde etkin olarak işlemeyen bir iç kontrol sisteminden dolayı aracı kurum yönetim kurulu üyeleri, denetçileri ve diğer çalışanların hukuki sorumluluklarına ilişkin değerlendirmeler yapılarak, sorumluluk doğuran durumlara ilişkin bilgi verilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise konu özetlenerek, aracı kurumlardaki iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine yönelik somut öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan çalışmanın 1 numaralı ekinde ABD, Almanya, Hong Kong ve Hollanda'daki ülke uygulamaları, 2 numaralı ekinde Hong Kong düzenleyici otoritesinin aracı kurumların iç kontrolüne ilişkin olarak hazırladığı prosedür, 3 numaralı ekinde 136 aracı kurum nezdinde yapılan anket çalışmasına ilişkin soru formları, 4 numaralı ekinde anketin güvenilirliğini etkileyen faktörler, 5 numaralı ekinde anket sonuçlarına ilişkin grafikler, 6 numaralı ekinde ABD'deki bağımsız dış denetçilerin aracı kurumların iç kontrol sisteminde herhangi bir aykırılık olmaması durumunda verdikleri standart görüş formu, 7 numaralı ekinde AC'ye ilişkin ülke uygulamalarının yer aldığı tablo ve 8 numaralı ekinde Almanya ve Hollanda'da uygulanan ikili kurul sistemine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

II. İÇ KONTROL VE İÇ DENETİME İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

2.1. İç Kontrolün Tanımı

Günümüzde işletmelerin büyümesi, faaliyetlerinin karmaşık hale gelmesi, işlem sayılarının artması, işletme sahiplerinin yatırımlarını koruma gereksiniminin ve şirket yöneticilerinin işletme aktiflerini her türlü kötü kullanımlara ve yolsuzluklara karşı koruma gereksiniminin artmasına neden olmuş ve işletme içinde koruyucu bir fonksiyonun kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, yönetimin riskleri önlemek için işletme varlıklarının korunması, hataların ortadan kaldırılması ve politikaların değerlendirilmesi gibi konularda zamanında ve güvenilir veriler elde etmesi zorunlu hale gelmiştir. Yönetim, söz konusu güvenilir verilere etkin bir iç kontrol sistemi ile ulaşabilecektir.

İç kontrol, ilgili kanun ve düzenlemelere uygun olma, güvenilir finansal raporlama, faaliyetlerin etkinliği ve yeterliliği olarak gruplandırılan hedeflere ulaşmada uygun güveni sağlamak amacıyla oluşturulmuş, işletmenin yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreç olarak tanımlanabilir.³ Tanımda da yer aldığı üzere iç kontrol bir süreç olup, işletmenin tüm düzeylerinde sürekli olarak uygulanmalıdır.

Konuya ilişkin olarak Kurulumuzun Seri:X, No:16 sayılı “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ”in (Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ) 28’inci maddesinde *iç kontrol sisteminin, yönetim politikalarına uymak da dahil olmak üzere işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla, işletmede uygulanan organizasyon planı ile buna yönelik tüm yöntemleri kapsadığı* ifade edilmiştir. Söz konusu tanımda genel olarak iç kontrol sisteminin amaçlarına değinilmekle birlikte amaçlar arasında yer alan ilgili kanun ve düzenlemelere uygunluktan bahsedilmemiştir.

Son olarak Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ’in 32’nci maddesinde aracı kurumlardaki iç kontrol sistemine ilişkin bir tanım yapılmıştır. Söz konusu tanıma göre iç kontrol sistemi aracı kurumun merkez dışı örgütleri dahil tüm iş ve işlemlerinin düzenli ve etkin yürütülmesi, mevzuata uygunluğu, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve tespiti, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin doğru ve güvenilir olarak zamanında hazırlanması amacıyla aracı kurumda uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm esas ve usuller olduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan, şirket politika ve prosedürlerinde belirlenen amaçlara ulaşılması ve şirketin verimliliğini artırmak amacıyla yönetim tarafından planlanan, örgütlenen ve yönlendirilen bir faaliyet olan iç kontrol yalnızca yöneticileri ilgilendiren bir konu değildir. Aynı zamanda bağımsız dış denetçiler ve iç denetçiler de iç kontrol sistemi ile yakından ilgilenirler. Etkin bir iç kontrol sistemine ve yeterli bir iç denetim bölümüne sahip olan bir işletmede bağımsız denetçi, faaliyet sonuçları hakkında daha rahat görüş ifade edebilecek ve dış denetim daha az maliyetli olacaktır.

Nitekim Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ’in 28’inci maddesinde yukarıda yer alan kontrol sisteminin tanımı dışında, denetçinin uygulayacağı denetim tekniklerinin türü, uygulama zamanı ve kapsamını belirlemek amacıyla müşterinin iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde işleyip

³ 16.03.1991 tarihli Treadway Komisyonu tarafından hazırlanan Raporda yer alan tanım.

işlemediğini değerlendirmek zorunda olduğu, denetçinin dönem içinde zaman zaman yapacağı bu değerlendirmelere bağlı olarak bağımsız denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçireceği ifade edilmek suretiyle denetçinin faaliyetleri esnasında müşterisinin iç kontrol sistemini göz önüne alması gerektiği vurgulanmıştır.

İç kontrole ilişkin olarak IIA (Institute of Internal Auditors- İç Denetçiler Enstitüsü) 1978 yılında “İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları” adlı raporu, 1983 yılında ise “İç Denetçi” adlı çalışmayı yayımlamıştır. Ayrıca AICPA (The American Institute of Certified Public Accountants- Denetim Standartları Kurulu) iç kontrole ilişkin çeşitli standartlar yayımlamıştır.

AICPA tarafından yayımlanan 1 nolu standartta iç kontrol, muhasebe kontrolleri (varlıkların korunmasına ve finansal kayıtların güvenilirliğine yönelik kontroller) ve yönetsel kontroller (faaliyetlerin etkinliğinin ve politikalara bağlılığı artırmak için yapılan kontroller) olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı. Daha sonra yayımlanan 55, 65 ve 78 nolu standartlar iç kontrolün tanımını daha da genişletmiş ve bağımsız dış denetim sürecinde denetçinin iç kontrolü tanımaya ve değerlemeye ilişkin sorumluluklarını artırmıştır. Nitekim 55 nolu denetim standardında denetçinin denetim çalışmalarında müşteri işletmenin iç kontrol sistemini tanımasını ve değerlemesini öngörmektedir.

Bu çerçevede iç kontrol sistemini bir bütün olarak gözden geçirip değerlemeyen bir denetim çalışması genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun bir faaliyet olarak kabul edilemeyecektir (Güredin, 1999: 165).

2.2. İç Kontrolün Amaçları

Konuya ilişkin olarak AICPA'nın 55 nolu standardında iç kontrol sisteminin,

- a) Finansal raporlamanın güvenilirliği,
- b) Kanun ve düzenlemelere uygunluk,
- c) Faaliyetlerin yeterliliği ve geçerliliği,

amaçlarına ulaşılması için güveni sağlamaya yönelik politika ve yordamlardan oluştuğu ifade edilmiştir.

2.3. İç Kontrol Sisteminin Unsurları

AICPA, 1958 yılının Ekim ayında yayımlamış olduğu raporda iç kontrolü muhasebe kontrolleri ve yönetsel kontroller olarak ayırmıştır. Ancak AICPA tarafından daha sonra yayımlanan 55 nolu denetim standardı, iç kontrol sisteminin elemanlarını üç grupta toplamıştır.

Bunlar sırasıyla,

- a) Kontrol ortamı,
- b) Muhasebe sistemi,
- c) Kontrol yordamları.

Adı geçen üç unsurun bir araya gelmesi işletmede önemli hata ve yanlışlıkların tespit edilmesi, düzeltilmesi ile bunlardan korunmak için gerekli politikaları ve yordamları sağlar. Ayrıca denetlenen işletmenin iç kontrol sistemi bağımsız dış denetçi tarafından değerlendirilerek, kontrol ortamı, muhasebe sistemi ve kontrol yordamlarından oluşan iç kontrol sistemi unsurları dikkate alınır ve denetim işinin önemliliği belirlenerek denetim riski saptanır.

2.3.1. Kontrol Ortamı

Kontrol ortamı, yönetim kurulu ve yönetimin işletmede kontrole ilişkin tutumlarını yansıtır. Kontrol ortamının unsurları aşağıda yer almaktadır:

1. Yönetim felsefesi

Yönetimin risk alma konusundaki yaklaşımı, iç kontrole verdiği önem ve finansal raporlamaya karşı tutumu işletmenin iç kontrol sisteminde önemli etki yapar. Örneğin yüksek miktarda işlem hacmi hedefleyen bir yönetim, amacını gerçekleştirmek için belirli konularda tavizler verebilecektir.

2. Örgütsel yapı

İşletme birimleri arasında görevler, sorumluluklar ve yetki dağılımı uygun şekilde yapılmalıdır. İşletmenin örgüt yapısı işletmenin sorumluluklarını, yetkilendirme, kaydetme, koruma ve mümkünse yürütme olarak ayırmalı, yetki aktarımı yukarıdan aşağıya iken, sorumluluk aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır.

3. Yetki ve sorumluluk dağılımı ile bilgilendirme yöntemleri

İşletme içindeki haberleşme sisteminin yeterli olması aksaklıklar konusunda gerekli mercilerin zamanında bilgi sahibi olması ve personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen esasların açıkça belirlendiği bir yazılı prosedüre bağlanması örgütteki kontrol bilincini artıracaktır.

4. Yönetim kontrol yöntemleri

Yönetim kontrol yöntemleri, yönetimin işletme faaliyetlerini izlemesiyle ilgili bir kavramdır. Yönetim, kontrol faaliyetlerini sürdürürken üç temel araçtan yararlanır. Bunlar bütçeleme, işletme içi raporlama ve iç denetimdir. Özellikle iç denetim, yönetim kontrol yöntemlerinde önemli bir yer işgal etmektedir.

5. Personel politikaları ve uygulamaları

Personelin bilgi ve tecrübesi, dürüstlüğü etkin bir kontrol ortamının temelini oluşturur. Dürüst olduğu kadar iç kontrol konusunda ve yaptığı iş hakkında yeterli bilgisi olan personel, işletmedeki iç kontrol sisteminin etkin hale gelmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Bu çerçevede sermaye piyasasında çalışacak ihtisas personelinin lisanslanması, sicillerinin tutulması söz konusu personelin yaptığı işte ve hareketlerinde daha duyarlı olmasını sağlayacaktır. Öte yandan sürekli eğitim verilmesi ve yönetimin iç kontrol konusundaki kararlılığı personelin iç kontrol bilincinin artmasında önemli role sahiptir.

6. Dış etkenler

Yasama organı ve düzenleyici otorite tarafından getirilen düzenlemeler iç kontrol sisteminde önemli etkiye sahip olabilir. Örneğin Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ uyarınca aracı kurumlar etkin bir iç kontrol ve denetim sistemini kurmadan faaliyete geçememektedirler.

Dış etkenler, işletmelerin iç kontrol sistemlerinin düzenleyici otorite tarafından etkinleştirilmelerine katkı sağlayabilmeleri nedeniyle önemli olup, Kurul tarafından yapılacak düzenlemelerle aracı kurumların iç kontrol sistemlerinin daha etkin olarak işlemesi sağlanabilecektir.

2.3.2. Muhasebe Sistemi

AICPA'nın 55 nolu standardında, muhasebe sistemi bir işletmenin işlemlerini tanımlama, toplama, analiz etme, sınıflandırma, kaydetme ve raporlama için oluşturulmuş kayıtlar ve yöntemlerin tümü olarak tanımlanmıştır.

Etkin bir muhasebe sistemi,

- Bütün geçerli işlemlerin kaydedilmesi ve belirlenmesi,
- İşlemlerin finansal raporlara uygun sınıflandırmaya yardımcı olacak ayrıntıda ve zaman esasına göre tanımlanması,
- İşlemlerin finansal raporlarda uygun parasal değerleri ile kaydolmasını sağlayacak şekilde değerlerinin ölçülmesi,
- İşlemlerin uygun muhasebe döneminde kaydolmasını sağlamak için meydana geldiği dönemde kaydedilmesi,
- İşlemlerin ve ilgili açıklamaların finansal raporlara gerektiği şekilde yansıtılması,

unsurlarını içermektedir (Uzay, 1999: 28).

Muhasebe sisteminin doğru ve güvenilir bilgi üretmesi için muhasebe kontrol usul ve yöntemleri, sisteme dahil edilmektedir.

2.3.3. Kontrol Yordamları

Kontrol yordamları bir işletmenin özel amaçlarının sağlanması için yönetimin oluşturduğu ek politika ve yordamlardır.

Kontrol yordamları başlıca 5 grup altında toplanabilmektedir.

1. Yetkilendirme

Yönetimin belirlediği yetki alanları yazılı prosedürlerde yer almalı ve tüm personele bildirilerek personelin yönetimin belirlediği yetki alanı içerisinde faaliyet göstermesi sağlanmalıdır.

2. Görevlerin Ayrılması (Segregation of Duties)

Tespiti zor olan hatalarla veya kötüye kullanmaların önlenmesi amacıyla işletmede gerçekleştirilen işlemlerin her aşaması farklı kişilerce yapılmalı ve sorumluluk aynı kişiye yüklenmemelidir. Görevlerin ayrılması ilkesi uyarınca, örneğin bir aracı kurumda müşteri temsilcisi olarak görev yapan kişi aynı zamanda muhasebeden sorumlu olmamalıdır. İşletme içindeki işlemler o işlemi gerçekleştirmeyen ikinci bir kişi tarafından tarafsız bir gözle (four eyes principal) incelenerek karşılıklı kontrol sağlanmalıdır. Bu yolla hataların gözden kaçması ve yolsuzluk riski asgariye düşürülebilecektir.

3. Önemli Bilgi ve Belgelere Erişimin Sınırlandırılması

Özellikle elektronik ortamdaki bilgiler ve fiziken saklanan belgelere erişim sınırlandırılmalı ve bu belgelerin muhafazası için deneyimli ve bilgili personel istihdam edilmelidir. Örneğin aracı kurumların merkez dışı örgütlerinin ana bilgisayarda sadece kendi müşterileri ve hesaplarını görebilmesi ve hatalı kayıtlar üzerinde merkez dışı örgütün düzeltme yapma yetkisinin olmaması gerekir.

4. Yeterli Belge ve Kayıtlar

Belgelerin birer kanıt niteliğinde olduğu dikkate alınarak mevzuatta öngörülen ve işletmenin iş akışında belirlenen belgeler, söz konusu düzenlemelere uygun olarak hazırlanmalıdır. Mevzuata uygun hazırlanan belgeler hem fiktif işlemleri önleyerek kayıpları asgariye indirecek hem de hata yapılması durumunda hatanın tespitini kolaylaştıracaktır. Örneğin Kurul düzenlemeleri uyarınca aracı kurumların telefonla veya faksla almış olduğu emirler için ordino düzenleyip seans takip formuna işlemleri ve muhasebelerinde ilgili kayıtları yapmaları gerekmektedir.

5. Bağımsız Mutabakat

Bu yöntem işletmedeki kayıtların doğru ve tam olduklarının bağımsız olarak araştırılmasıdır. Örneğin İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank) nezdindeki aracı kurum ve müşteri adına saklanan kıymetler, günlük olarak artı-eksi raporu ile kontrol edilerek aracı kurum kayıtları ile Takasbank kayıtları arasında mutabakat sağlanmalıdır.

2.4. İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Önleyen Faktörler

İç kontrole ilişkin genel bilgilerin verildiği bu bölümde son olarak iç kontrol sistemini etkileyen faktörler hakkında bilgi verilecektir.

İç kontrol sistemini hem dış hem de iç etmenler etkilemektedir. Dış etmenler işletme yönetiminin kontrolü dışında olan faktörlerdir. İç etmenler ise yönetimin önderliği, organizasyon yapısı, personel, iç denetim, bütçeleme ve işletme içi raporlama, işletme uygulama ve politikaları olarak sayılabilir.

İç kontrol sisteminin unsurlarını etkileyen iç faktörler 55 nolu standartta,

- işletmenin hacmi
- işletme ve ortakların özellikleri,
- işletmenin yapısı,
- faaliyetlerin karmaşıklığı ve çeşitliliği,
- veri işleme yöntemleri,
- yasal ve düzenleyici koşulların uygulanabilirliği

olarak sayılmıştır.

2.5. İç Denetime İlişkin Genel Bilgiler

Yöneticilerin işletmenin amaçlarına ulaşılıp ulaşılmadığını, kanun ve düzenlemelere uygun hareket edilip edilmediğini ve işletme çıkar ve varlıklarının korunup korunmadığını tespit edebilmeleri için işletme içinde üretilen finansal ve finansal olmayan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda işletme içinde tüm düzeylerde sürekli olarak uygulanacak iç kontrol sistemleri ile işletme faaliyetleri ve iç kontrol sisteminin periyodik denetimini ve yönetime raporlanmasını temin edecek iç denetim sistemlerinin oluşturulması önem taşımaktadır.

2.5.1. İç Denetimin Tanımı

Yönetime koruyucu ve yapıcı bir fayda sağlamak üzere faaliyetlerin kanunlara, şirket politika ve düzenlemelerine uygunluğunu incelemek amacıyla kurulmuş bağımsız bir değerlendirme faaliyeti olan iç denetim faaliyetini şirket içinde iç denetçiler yürütür. İç denetim fonksiyonu ve bu fonksiyonu yerine getiren iç denetçiler kontrol ortamının önemli elemanlarından olup, iç

kontrol amaçlarının başarılmasına yardımcı olurlar. Bağımsız denetim üçüncü kişilere sunulan finansal belgelerin dürüstlüğünü saptamaya yönelik iken, iç denetim faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği ile ilgilidir.

İç kontrol ve iç denetim kavramları farklı sorumlulukları ifade etmektedir. İç kontrol sisteminin kurulup çalıştırılmasının sorumluluğu işletme yönetimine ait olup, denetçi sadece bu sisteminin yürürlükteki kanun ve düzenlemeler ile şirketin prosedürleri ve politikalarına uygunluğunu, işleyişini ve etkinliğini araştırır.

IIA iç denetimi, bir örgüte hizmet gayesiyle faaliyetlerinin ve uygulamanın değerlendirilmesi için oluşturulmuş bağımsız bir değerlendirme ve kontrol fonksiyonu olarak tanımlamıştır (Uzay, 1999: 35). Genel nitelikli bu tanım dışında daha ayrıntılı bir tanım yapmak gerekirse, iç denetim bir işletmede, işletme faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliğini, finansal bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini, işletme faaliyetlerinin mevcut kanun ve düzenlemelere uyumunu, örgütsel amaçların etkin şekilde başarı derecesini ve güvenilirliğini ölçmek üzere finansal ve finansal nitelikte olmayan faaliyetlerin ve kontrollerin iç denetçiler tarafından sistematik ve objektif olarak değerlendirilmesidir.

2.5.2. İç Denetimin Amacı

İç denetim, işletme varlıklarının her türlü zarara karşı korunup korunmadığını, faaliyetlerin saptanmış politikalara uyum içerisinde yürütülüp yürütülmediğini araştırarak, işletmedeki kontrolleri ölçmeyi ve bunları değerlendirmeyi hedef alır ve yönetimin sorumluluklarını etkili bir biçimde yerine getirmesine yardımcı olur.

2.5.3. İç Denetimin Kapsamı

İç denetçiler, yönetim kurulu üyelerinin ve yöneticilerin sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olduğu gibi aynı zamanda analizleri, değerlendirmeleri, önerileri, yardım ve bilgileri ile üst yönetimi aydınlatırlar.

Denetim çalışmaları,

- mali tabloların denetimi,
- uygunluk denetimi,
- faaliyet denetimi,
- özel amaçlı denetim,

olarak dört kategoriye ayrılabilir.

Mali tabloların denetimi, düzenlenen mali tabloların, denetlenen işlemlerin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun bir biçimde genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve düzenlemelerine uygun olarak yansıtıp yansıtmadığının tespitine yöneliktir.

Uygunluk denetimi ise üst yönetimce konulmuş olan kurallara ve politikalara, uygulayıcıların uyup uymadığının araştırılmasıdır.

Faaliyet denetimi, işletmenin örgütsel yapısını, iç denetim sistemlerini, iş akışlarını ve yönetimin başarısını saptamaya yönelik geniş kapsamlı bir faaliyet incelemesidir. Faaliyet denetimi bir işletmenin saptanmış hedef ve amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığını ölçmeye çalışır. Ayrıca işletme politikası ve belirlenmiş stratejiler ışığında amaçlara ne derece ulaşılmış olduğunu, yöneticilerin kişisel başarılarının derecesini ve faaliyetlerle ilgili finansal ve finansal nitelikte olmayan her türlü konuları araştırır.

Özel amaçlı denetim ise özellikle belirli bir alanda ilgili kişilere bilgi sağlamak amacıyla yapılan denetim çalışmalarıdır.

Son olarak IIA'nın standartlarına göre iç denetimin kapsamı,

- Uygulamanın örgütsel plan ve politikalara uygunluğu,
- Uygulamanın kanun ve düzenlemelere uygunluğu,
- Varlıkların korunması hususunun değerlendirilmesi,
- Kaynakların etkin ve ekonomik kullanımının değerlendirilmesi,
- Faaliyet ve programlarda hedeflere ulaşılmasının değerlendirilmesi,

konularından oluşmakta olup, bu kapsamda iç denetimin tavsiye edici, uygulayıcı, raporlama ve danışmanlık olmak üzere toplam 4 adet rolü vardır.

2.6. İç Denetimin Bağımsız Dış Denetimle İlişkisi

İç denetim, iç kontrolün öğelerini denetleyen en önemli faktördür. Bu sebepten dolayı dış denetçiler ilgili işletme hakkında görüş bildirebilmek amacıyla yaptıkları alan çalışması sırasında bir taraftan kullanacakları test ve yöntemleri, diğer taraftan da söz konusu test ve yöntemlerin yoğunluğunu belirlemek gayesiyle iç denetim faaliyetlerini dikkate alırlar.

IIA'nın 9 nolu standardında bağımsız dış denetçilerin iç denetçilerin çalışmasına güvenmeden önce iç denetçilerin çalışmalarını ve durumlarını değerlendirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Aynı konuda 65 nolu denetim standardı ise, bağımsız dış denetçinin denetim çalışmalarında, müşteri işletmenin iç denetim bölümünden bazı şartlar altında yararlanabileceğini belirtmektedir. Dış denetçilerin iç denetim birimine güvenmeleri önemli derecede zaman ve emek tasarrufu sağlayarak dış denetimin maliyetini düşürecektir.

İç denetimin bağımsız dış denetçiler tarafından değerlendirilmesine ilişkin olarak Kurulumuzun Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ'in 28'inci maddesinde işletmenin TTK'da öngörülen murakıplar dışında kendi yönetimince atanmış bir iç denetim biriminin bulunması halinde, bu sistemin güvenilirliğinin,

- a) İç denetçiye tanınan örgütsel statünün sağladığı bağımsızlık derecesi,
- b) İç denetçilerin fiilen sahip olduğu yetkiler, işlevler, çalışma tarzı, raporunda ulaştığı sonuçların yönetimce nasıl değerlendirildiği,
- c) İç denetimlerde yeterli sayıda ehliyetli iç denetçinin çalıştırılıp çalıştırılmadığı,
- d) İç denetimlerdeki planlama ve gözetim ile incelemelerin kapsam, içerik ve zamanlamasının yeterliği,

hususlarının araştırılarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

2.7. İç Denetim Enstitüsü ve Meslek Olarak İç Denetim

Institute of Internal Auditors (IIA-İç Denetçiler Enstitüsü) 1941 yılında ABD'de kurulmuştur. Söz konusu örgüt uluslararası üst kuruluş olarak iç denetim mesleğine ilişkin standartlar ve ahlak kuralları belirlemektedir. Tüm dünyada 120'den fazla ülkede iç denetçiler enstitülerinde kayıtlı 65.000 dolayında üye bulunmaktadır.

Ülkemizdeki örgütlenme ise 1995 yılında kurulan Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE) ile olmuştur. Enstitünün halen 500 üyesi bulunmaktadır. TİDE'nin kuruluş amacı,

- İç denetim ilkelerini, esaslarını standartlarını oluşturmak ve geliştirmek,

- İç denetim mesleğinin niteliğini yükseltmek için teori ve pratiğin geliştirilmesine katkıda bulunacak araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak,
 - Ulusal ve uluslararası alanda mesleki gelişmeleri izlemek ve üyelerin yararlanmasını sağlamak,
 - Bireysel ve kurumsal deneyimleri paylaşarak iç denetim mesleğini ortak bir zeminde geliştirmek ve yaygınlaştırmak,
 - Eğitim çalışmaları yaparak üyelerin mesleki gelişimine yardımcı olmak,
 - İç denetçilerin mesleki verimliliğini artırıcı yayınlar yapmak,
- olarak sayılabilir.

İç denetim mesleğinin uluslararası örgütlenmesi, mesleğin çalışma standartları, sorumlulukları, ahlak kanunu ve terminolojisinin yazılı olarak belirlenmesini, mesleki yeterliliğin uluslararası düzeyde belgelendirilmesini sağlamıştır. Mesleki yeterliliğin belgelendirilmesine ilişkin olarak 25 yıldır Sertifikalı İç Denetçi Sınav Programı dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmakta olup, tüm dünyada 25.000 üzerinde sertifikalı iç denetçi bulunmaktadır. Ülkemizde de ilk etapta İngilizce olarak yapılan⁴ sertifika sınavının ilki 2000 yılının Mayıs ayında TİDE tarafından yapılmıştır.

III. ARACI KURUMLARIN MEVCUT İÇ KONTROL VE İÇ DENETİM SİSTEMLERİ

3.1. İç Kontrol ve İç Denetimin Aracı Kurumlar Açısından Önemi

Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması, aracı kurum yönetiminin en önemli unsuru olduğu gibi aynı zamanda sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesi, aracı kurumun amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerini gerçekleştirilmesi, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve güvenilir mali raporlama için gerekli bir yapıdır.

Öte yandan etkin bir iç kontrol sistemi aracı kurumların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve aracı kurumun ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olur.

İç denetim fonksiyonu ve bu fonksiyonu yerine getiren iç denetçiler ise aracı kurumun iç kontrol amaçlarının başarılmasına yardımcı olurlar ve iç kontrol sisteminin kalitesi konusunda aracı kurum yönetimi, Kurul ve bağımsız denetçiler için değerli bir bilgi kaynağıdır.

3.2. Aracı Kurumlara İlişkin Mevcut Düzenlemeler ve Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

3.2.1. İç Kontrole İlişkin Düzenleme ve Değerlendirmeler

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanun'unda (SPKn.) iç kontrol hakkında açık bir ifade yer almamakla birlikte söz konusu Kanun'un 34'üncü maddesinde iç denetimden bahsedilmiştir.

Konuya ilişkin olarak SPKn.'nin 3794 sayılı Kanunla değişik 31'inci maddesinde sermaye piyasası faaliyetinde bulunacak kurumların faaliyet ve aracılık türleri itibarıyla başvuru ve izin esaslarının Kurul'ca belirleneceği, 34'üncü maddesinde ise aracı kuruluşların aracılık faaliyetlerine ilişkin esaslarının Kurul'ca düzenleneceği ifade edilerek belirli konularda Kurul'a düzenleme yapma yetkisi verilmiştir.

⁴ Türkiye İç Denetim Enstitüsü Başkanı Ali Kamil UZUN ile yapılan söyleşide yılda iki kez yapılacak sınavın önümüzdeki yıllarda Türkçe olarak yapılmasının planlandığı ifade edilmiştir.

Nitekim Seri: V, No: 46 Tebliğ'in faaliyet izni ve esaslarına ilişkin 9'uncu maddesinin (e) bendinde, aracı kuruluşların faaliyete geçebilmeleri için gerekli koşullar arasında; *“tercih edilen faaliyet konularına uygun hizmet birimlerinin kurulmuş, bu birimler için yeterli personel kadrosunun oluşturulmuş, faaliyet konularına uygun sağlıklı bir yönetim, muhasebe kayıt, bilgi ve belge sistemi ile düzenli iş akışı ve haberleşmeyi sağlayacak yeterli bir organizasyonun kurulmuş, Tebliğ'in 32'nci maddesindeki esaslara uygun bir iç kontrol ve denetim sisteminin kurulmuş, personelin buna uygun görev tanımları ile yetki ve sorumluluklarının belirlenmiş olması”* gerektiği ifade edilmiştir.

Söz konusu Tebliğ'de eski düzenlemeden farklı olarak iç kontrol sisteminin tanımı yapılmış ve iç kontrol sisteminin aracı kurumun merkez dışı örgütleri dahil tüm iş ve işlemlerinin düzenli ve etkin yürütülmesi, mevzuata uygunluğu, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve tespiti, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin doğru ve güvenilir olarak zamanında hazırlanması amacıyla aracı kurumda uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm esas ve usuller olduğu ifade edilerek, aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin tüm politika ve prosedürlerini yazılı hale dönüştürmelerinin zorunlu olduğu hükme bağlanmıştır. Bu tanım AICPA'nın 55 nolu standardında yer alan iç kontrolün amaçlarını içeren bir tanımdır.⁵

Öte yandan Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ iç kontrole ilişkin tüm politika ve prosedürlerin yazılı hale dönüştürülmesini zorunlu tutarak aracı kurumların iç kontrol konusunda kurumsallaşmalarını teşvik etmiştir. Nitekim yazılı prosedürlerin oluşturulması iç kontrolün etkinliğini artırırken en alttan en üste kadar iç kontrolü sağlamaya yönelik politika ve prosedürlerin doğru bir biçimde yorumlanmasına ve uygulanmasına yardım edecektir. Ayrıca yazılı hale gelmiş politika ve prosedürler bağımsız dış denetçilerin iç kontrol sisteminin işleyişini değerlendirmesinde de büyük yarar sağlayacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus bu tür bir standartlar bütünü, aracı kurumun her bölümünde çalışanların ortak çabası sonucu oluşması, sürekli bir yenileme içerisinde olması ve yönetici ile personelin söz konusu prosedürlere uyum konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi gereğidir. Son derece iyi hazırlanmış prosedürlere aracı kurum çalışanlarının uymaması durumunda ilgili prosedürlerin herhangi bir önemi kalmayacaktır.

Öte yandan aracı kurumların iç kontrol ve iç denetime ilişkin prosedürlerinin içeriğinin yeterli olup olmadığına ilişkin olarak Kurul personeli tarafından yapılacak incelemede iç kontrole ilişkin prosedürlerde temel olarak aranması gereken unsurlar arasında;

- aracı kurumların merkezde ve merkez dışı örgütlerde gösterecekleri her bir birime ilişkin birim bazında ayrıntılı iş akışı,
- aracı kurumun tüm personelinin, yönetim kurulu ve denetçiler de dahil görev, yetki ve sorumluluklarının ayrıntılı olarak belirlenmesi,
- muhasebe uygulamaları (hesapların karşılaştırılması, periyodik muhakemeler),
- karşılıklı kontrol ve çift imza,
- birimleri arasında görevler, sorumluluklar ve yetki dağılımının uygun olması,
- aracı kurumun ve müşterilerin maruz kalacağı risklere karşı uygun bir risk yönetiminin sağlanması, risklerin tespit ve ölçümü,

⁵ Söz konusu tanım çalışmanın 2.2. numaralı bölümünde yer almaktadır.

- aracı kurumun işlemlerine ilişkin olarak elektronik ortamda saklanan bilgiler de dahil tüm bilgilerin bütünlüğünü, kullanılabilirliğini, güvenilirliğini ve kusursuzluğunu sağlayacak önlemlerin yer alması,
- görevlerin ayrılığı ilkesine uyum (fonksiyonel ayrımlar),
- mevzuata, belge ve kayıt düzenine uyum,
- aracı kurum çalışanlarının çalıştıkları aracı kurumda işlem yapıp yapamayacağı, eğer yapabiliyorlarsa aracı kurum çalışanı ile müşteri ve aracı kurum arasında oluşabilecek muhtemel çıkar çatışmalarının önlenmesine ilişkin,

hususların yer alıp almadığına dikkat edilmesi uygun olacaktır.

Tebliğ'in 32'nci maddesinin ikinci fıkrasında söz konusu prosedürlerin kabulü ve yürürlüğe konulması için aracı kurum yönetim kurulu kararının şart olduğu, bu karar metninde, yürürlüğe giren her bir prosedürün adı ve varsa kodunun açıkça belirtileceği ve bu prosedürlerin bir nüshasının her bir sayfasına şirket kaşesi vurularak karara katılan yönetim kurulu üyeleri tarafından imzalanacağı ve ana nüsha olarak saklanacağı hükme bağlanmıştır. Böylece aracı kurum prosedürleri yönetim kurulu kararı ile yürürlüğe girecek ve yine aynı şekilde yönetim kurulu kararı ile değiştirilebilecek olup, prosedürler yönetim kurulunun bilgisi dışında değiştirilemeyecektir.

Aracı kurumların prosedürlerinin yönetim kurulu kararı ile kabul edilmesi ve prosedürlerinin son hali ile değişikliklerin şirkette kaşeli bir nüshasının saklanması nedeniyle prosedürler hem aracı kurum çalışanları açısından aleni olacak hem de prosedürlere ilgili kişiler (bağımsız dış denetçiler, Kurul denetçileri vs.) denetimleri sırasında rahatlıkla ulaşabilecektir.

Öte yandan Tebliğ'in 32'nci maddesinin üçüncü fıkrasında aracı kurum yöneticileri ve tüm ihtisas personelinin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin olarak belirlenen esaslar çerçevesinde ve yazılı iç kontrol prosedürlerine uygun şekilde hareket etmelerinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Bu fıkarda yöneticilere ve ihtisas personeline görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin olarak belirlenen esaslar çerçevesinde hareket etme yükümlülüğü getirilerek bu kişilerin hepsi için görev, yetki ve sorumluluklarının yer aldığı bir prosedürün oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.

Son olarak Tebliğ'in 32'nci maddesinin dördüncü fıkrasında iç kontrol prosedürlerinin uygulanmasından genel müdür, gözetiminden ise yönetim kurulunun sorumlu olduğu ifade edilerek yönetim kurulunun ve genel müdürün sorumluluğu açık olarak ifade edilmiştir.

3.2.2. İç Denetime İlişkin Düzenleme ve Değerlendirmeler

Aracı kurumlardaki yeterli iç kontroller, kuruluş içindeki kontrol sistemlerini bağımsız olarak değerlendiren etkili bir iç denetim işlevi ile tamamlanmalıdır. Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sistemi aracı kurumun tüm seviyelerinde denetim faaliyetinin tanımlandığı uygun bir denetim yapısının kurulmasını gerektirir. Aracı kurum faaliyetlerine ilişkin uygun fonksiyonel ayrımların yapılması, farklı yetki ve sorumlulukların çakışmaması, çıkar çatışmalarının asgariye indirilmesi etkin bir iç denetim yapısı için gerekli unsurlardır

Denetim sürecinde üst düzey incelemeler, fiziki denetimler, belirlenen asgari ve azami limitlere uyum, yetki ve onay sistemi, doğrulama ve mutabakat sistemi yer almalıdır.

Üst düzey bir SEC⁶ (Securities and Exchange Commission) görevlisi denetim olaylarının Komisyonun önüne aşağıda yer alan 5 ana kategoride geldiğini ifade etmiştir.

1. Aracı kurumun herhangi bir iç kontrol ve denetim prosedürünün olmaması,
2. Belli sorunlar ortaya çıkması durumunda prosedürlerde açıkça bir sorumlunun gösterilmemiş olması,
3. Bir kişiye çok fazla sorumluluk verilmesi ve daha sonra söz konusu kişinin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin takip edilmemesi,
4. Aracı kurumun kullandığı prosedürlerin aracı kurumda karşılaşılabilecek belli durumları kapsamaması,
5. Aracı kurumun çok iyi prosedürlerinin olması ancak buna hiçbir çalışanın uymaması.

3.2.2.1. Teftiş Birimi ve Mevzuata Uygunluk Birimine İlişkin Değerlendirmeler

Aracı kurumlarda iç denetime ilişkin olarak 4487 sayılı Kanunla değişik SPKn.'nun 34'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasında, "aracı kurumların, işlemlerinin sermaye piyasası ilkelerine ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalışmalarının zorunlu olduğu" hükme bağlanmıştır.

Söz konusu hüküm doğrultusunda aracı kurumların teftiş birimi ve müfettişlere ilişkin esaslar, Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 8'nci Bölümü'nde düzenlenmiştir. Tebliğ'de Seri:V, No:19 sayılı yürürlükten kalkan Tebliğ'den farklı olarak mevzuata uygunluk birimi adı altında aracı kurumların faaliyetlerinin sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesinin sağlanmasından sorumlu ve bu konularda danışmanlık yapmak üzere teftiş biriminden bağımsız olarak bir birim kurabilecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca bu birimin görevlerinin teftiş birimi tarafından yerine getirilemeyeceği ifade edilerek her iki birim ayrılmıştır.

Mevzuata uygunluk biriminin aracı kurumun mevzuata uyumu konusunda gerekli her türlü düzenlemeyi yapacağı, prosedürler hazırlayacağı ve yönetime danışmanlık hizmeti vereceği dikkate alındığında, düzenleme ve danışmanlık yapan bu birim ile denetleyen birim olan teftiş biriminin ayrılması olumludur. Ancak uygulamada mevzuata uygunluk birimi kurulmaması durumunda aracı kurum faaliyetlerinin sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesi ve bu konularda danışmanlık hizmetinin kim tarafından verileceği önemli bir sorundur. Nitekim Tebliğ'in mevzuata uygunluk biriminin kurulmaması durumunda söz konusu görevlerin teftiş birimi tarafından yerine getirilemeyeceğini hükme bağlamış olması, aracı kurumlarda iç kontrol konusunda ve sermaye piyasası mevzuatı ile ilgili mevzuat konusunda en ayrıntılı bilgiye sahip olan ve bu güne kadar prosedürleri hazırlayan müfettişlerin söz konusu faaliyetleri yapamamasına neden olacağından, mevzuata uygunluk birimi oluşturmayan aracı kurumların iç kontrole yönelik prosedür hazırlaması ve aracı kurum yönetiminin teftiş biriminden danışmanlık hizmeti almak istemesi durumunda sorunlar ortaya çıkacaktır.

Ancak teftiş biriminin mevzuata uygunluk biriminin görevlerini yapabileceği şeklinde bir düzenlemenin aracı kurumların mevzuata uygunluk birimini kurmalarını teşvik edeceği

⁶ ABD menkul kıymetler endüstrisinde federal anlamda düzenleyici organ.

dikkate alınarak, mevzuata uygunluk biriminin zorunlu bir birim olarak tüm aracı kurumlar için getirilmesi ya da bir kriter belirlenerek (örneğin birden fazla yetki belgesi olan aracı kurumlar) kriterin üzerinde olan aracı kurumların mevzuata uygunluk birimini kurmalarının zorunlu tutulması, diğer aracı kurumlar için de teftiş biriminin faaliyetlerine herhangi bir kısıtlama getirilmeyecek şekilde düzenleme yapılması uygun olacaktır.

Teftiş birimi Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 33 ve devamı maddelerinde bir denetim örgütü olarak düzenlenmiştir. Tebliğ'in 33'üncü maddesinde aracı kurumların bünyelerinde bir teftiş birimi oluşturmaları ve bu birimde çalışmak üzere yeter sayıda müfettiş istihdam etmeleri zorunlu tutulmuştur.

Görüldüğü üzere 4487 sayılı SPKn.'na uygun olarak tüm aracı kurumlar için müfettiş istihdamı zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca aynı maddede teftiş biriminin doğrudan yönetim kuruluna bağlı ve sorumlu olarak çalışacağı, yönetim kurulunun iç denetim birimine ilişkin yetkilerini, ancak genel müdür dışında olmak üzere en az iki yönetim kurulu üyesine devredebileceği ifade edilmiştir. Aracı kurum yönetim kurulunun teftiş birimine ilişkin yetkilerini en az iki yönetim kurulu üyesine devredebilmesi Menkul Kıymetler Alanındaki Yatırım Hizmetleri Hakkında 10.05.1993 tarihli Avrupa Birliği Direktifine uygun olarak düzenlenmiştir. Söz konusu direktifte yatırım hizmeti sunan şirketlerin yatırımcının korunması ve iç denetiminin sağlanması amacıyla, yönetimlerinde eşit sorumluluğa sahip iki yönetici bulunması veya eşdeğer sonuç verecek diğer yöntemlerin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.

Teftiş biriminin doğrudan doğruya yönetim kuruluna bağlı ve sorumlu olması iç denetimin biriminin bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir düzenleme olup, Basle Komitesi'nin ve IIA'nın tavsiye nitelikli kararlarına uygun bir düzenlemedir. Zira aracı kurumun yönetiminden sorumlu olan genel müdür teftiş birimi tarafından faaliyetleri aleyhine düzenlenen raporları yönetim kuruluna sunmaktan imtina edebileceği gibi genel müdüre bağlı bir teftiş birimi üzerinde genel müdür bazı durumlarda baskı yapabilecektir.

Tebliğ'in 33'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasında teftiş biriminin görev ve sorumlulukları ile ilgili olarak, teftiş biriminin merkez ve merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili mevzuat hükümleri yanında, aracı kurum esas sözleşmesi ve iç kontrole yönelik yazılı kurallar çerçevesinde yürütülmesinin kontrol ve denetimi olduğu ifade edilmiştir. Müfettişlerin görevlerini yerine getirirken işletme politikaları ve uygulamalarına katkıda bulunacak eksiklikler konusunda tavsiyelerde bulunup, öneriler getirmesi aracı kurum faaliyetlerinin daha düzenli ve etkin olarak işlemesine katkıda bulunacaktır.

Ayrıca teftiş birimi, faaliyetlerini aracı kurumların tüm birimlerinde olduğu gibi önceden tespit edilmiş kurallara yani bir prosedüre göre gerçekleştirmelidir. Söz konusu prosedürde özellikle,

- iç denetim işlevinin hedefleri ve kapsamı,
- iç denetim bölümünün aracı kurum içindeki konumu, görev, yetki ve sorumlulukları,
- iç denetim bölümünün başkanının hesap verme sorumluluğu,

belirlenmelidir. Denetim prosedüründe, ayrıca iç denetim bölümünden hangi şartlarda müşavirlik hizmetleri veya başka özel görevler istenebileceği hükme bağlanmalıdır. Aynı şekilde mevzuata uygunluk biriminin de görev yetki ve sorumlulukları bir prosedürle belirlenmelidir.

Aracı kurumların teftiş birimlerinin yıllık denetimlerini her yıl yönetim kurulunca onaylanarak yürürlüğe giren denetim planı uyarınca yapması uygun olacaktır. Söz konusu denetim planı mevzuata uygunluk birimi tarafından ya da kurulmaması durumunda teftiş biriminin önerisi ile yönetim kuruluna sunulmalıdır.

3.2.2.2. Teftiş Birimi Tarafından Yapılan Denetimlerin Raporlanması

Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 33'ncü maddesinin 4'üncü fıkrası uyarınca teftiş birimi tarafından yapılan denetim çalışmalarının yılda en az bir kere rapora bağlanması ve bu raporların Kurul tarafından istenmesi durumunda Kurul'a ibrazı zorunlu tutulmuştur. Bu hüküm teftiş biriminin çalışmalarının rapora bağlanması ve tespit edilen aksaklıkların belgelenecek ilgili makamların bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır. Nitekim aracı kurumlar nezdinde yapılan anket çalışmasında aracı kurumların %55,3'nde⁷ yönetim kurulu üyelerinin aracı kurumlardaki aykırılık ve aksaklıklardan haberdar oldukları ve bazı aracı kurum müfettişlerinin yaptıkları denetime ilişkin rapor düzenlemedikleri anlaşılmıştır.

Öte yandan, teftiş biriminin raporunun istendiğinde Kurul'a ibraz edilme ihtimali aracı kurum teftiş birimlerinin incelemelerinde elde ettikleri tespitleri tam olarak raporlarına yansıtamamasına veya çifte rapor üretilmesine neden olabileceği düşünülmektedir. SPKn'nun 45'inci maddesi uyarınca Kurul'un istemiş olduğu her türlü belgeyi Tebliğ'de yer almasa da elde edebilme yetkisine sahip olduğundan, Tebliğ'de Kurul tarafından istenmesi halinde söz konusu raporların Kurul'a ibraz zorunluluğunun açıkça ifade edilmesi yukarıda yer alan sakıncaları gündeme getirecektir. Bu çerçevede Tebliğ'den hükmün ilgili kısmının çıkarılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

İç denetim bölümü yönetim kuruluna ve varsa denetim komitesine, iç kontrol sisteminin performansı, denetim planı ve iç denetim bölümünün hedeflerine ulaşması konusunda düzenli olarak raporlar sunmalıdır.

Teftiş birimi tarafından düzenlenecek raporların içeriğine ilişkin olarak herhangi bir düzenlemenin Kurul tarafından yapılmasının uygun olmadığı bu konun Kurul tarafından verilecek yetki ile Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği (Birlik) tarafından düzenlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ancak hazırlanan iç denetim raporlarında genel olarak:

- a) Merkez/merkez dışı örgütün belge ve kayıt düzenine ilişkin değerlendirmelerin,
 - b) Merkez/merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin kontrolü ile tespit edilen aykırılıkların değerlendirilmesi ve aykırılıkların giderilmesine ilişkin önerilerin,
 - c) Merkez/merkez dışı örgütlerin, iç kontrol sistemine ilişkin değerlendirmelerin,
 - d) Bir önceki raporda tespit edilen aykırılıkların giderilip giderilmediğine ilişkin değerlendirmeler,
 - e) Gerektiğinde müşteri şikayetlerinin,
 - f) Şirketin daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin önerilerin,
- yer alması uygun olacaktır.

Tebliğ'in 33'ncü maddesinin son fıkrası ile teftiş birimine yeni bir görev yüklenerek aracı kurumun mali durumunu zayıflatacak veya olağandışı sonuçlar doğuracak herhangi bir

⁷ Çalışmanın 4.2. Bölümü'nde sonuçlar ayrıntılı olarak yer almaktadır.

durumun varlığının tespit edilmesi halinde hazırlayacağı raporu en kısa zamanda yönetim kuruluna ve bir örneğini Kurul'a sunacağı ifade edilmiştir.

Aracı kurumun teftiş biriminin rapor düzenleyerek Kurul'a bildirim yapmasını gerektirebilecek ihtimallere örnek olarak aşağıdakiler sayılabilir:

- Aracı kurumun kuruluş ve faaliyet şartlarında meydana gelen eksilmeler,
- Aracı kurumun mali durumunu ciddi şekilde zayıflatacak olgular,
- Merkez veya merkez dışı örgütte üst düzeyde yolsuzluk ihtimali,
- Aracı kurumun idari ve muhasebe organizasyonunda ve iç kontrol sisteminde önemli etkisi olan veya olabilecek olaylar,
- Aracı kurumun faaliyet risklerinin veya diğer risklerinin aracı kurumun faaliyetlerini tehlikeye düşürecek biçimde artması,
- Kontrol ortamında ciddi eksiklikler bulunması,
- Kanunların, yönetmeliklerin ve aracı kurumun ana sözleşmesi veya prosedürlerinin ciddi biçimde ihlal edilmesi.

Ayrıca yönetim kurulu tarafından teftiş biriminin faaliyetlerini engelleyici nitelikli işlemler yapılması durumunda da Kurul'a bildirim yapılması uygun olacaktır. Örneğin günlük kasa sayımı gibi rutin işlemlerin teftiş birimi tarafından yerine getirileceğine ilişkin bir düzenleme, teftiş biriminin işlemlerinin aksamasına ve görevini gereği gibi yerine getirememesine neden olabilecektir.

Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 30'uncu maddesi uyarınca göreve başlayacak müfettişler yönetim kurulu kararı ile göreve başlayacaklar ve müfettişlerin herhangi bir nedenden dolayı görevden alınması ya da istifa etmesi durumunda, görevden alınmanın ya da istifa etmenin gerekçesi ile yerlerine atanan kişiler aracı kurum ve ayrılan müfettiş tarafından 15 gün içinde yazılı olarak Kurul'a bildirilecektir. Diğer yandan, Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ bankalarla acentalık tesisine izin verilen aracı kurumlar acentalarının sermaye piyasası faaliyetleri ile sınırlı olmak üzere bankaların teftiş birimlerinden istifade edebilmelerine imkan tanımıştır.

Bilindiği üzere yeterli ve etkin bir iç denetimin ön koşulu deneyim ve bilgi sahibi yeterli sayıda iç denetim elemanıdır. Konuya ilişkin olarak Tebliğ'in 36'ncı maddesinde müfettişlere ilişkin olarak bir takım mesleki yeterlilik şartları aranmış ve mesleki yeterlilik hususunda aracı kurumlara yükümlülük yüklenmiştir.

3.2.2.3. Teftiş Birimi Çalışanları ve Mevzuata Uygunluk Birimi Çalışanlarının Sınava Tabi Tutulması ve Lisanslanmasına İlişkin Öneri

4487 sayılı SPKn.'nun 22'nci maddesinin (t) bendi uyarınca Kurul'a sermaye piyasası kurumlarının yönetici ve diğer çalışanlarının mesleki eğitimi, mesleki yeterliliği ve mesleki ehliyetlerini gösterir sertifika verilmesine ilişkin esasları belirlemek konusunda yetki verilmiştir. Söz konusu yetki doğrultusunda hazırlanan "Sermaye Piyasası Faaliyetlerinde Bulunanlar İçin Lisanslama ve Merkezi Sicil Tutmaya İlişkin Esaslar Tebliği Taslağı"nın incelenmesinden aracı kurumlarda etkin bir iç kontrolün sağlanmasında büyük önemi olan iç denetimi gerçekleştirecek müfettişlerin herhangi bir sınava ve lisans belgesine tabi tutulmadığı görülmüştür.

Ancak müfettişler aracı kurumların faaliyetlerini mevzuata, şirket politika ve prosedürlerine uygunluğunu denetleyen kişiler olup, müfettişlerin etkin bir iç denetim yapabilmesi için Taslak'ta sınava tabi tutulan kişiler kadar bilgi sahibi olması gerekmektedir. Örneğin ihtisas personeli ve yöneticiler lisanslanabilmek için sınava tabi tutulurken, aracı kurumlarda söz konusu yönetici ve ihtisas personelinin faaliyetlerini denetleyecek ve bunu gerektiğinde yönetim kuruluna ve Kurul'a rapor edecek müfettişler herhangi bir sınava ve lisanslamaya tabi tutulmamaktadır. Bu çeşit bir lisanslama aracı kurumların müfettişlerin mesleki yeterliliklerine ilişkin düzenlemeleri dolanmasını da önleyecektir. Örneğin anket çalışması sonucu aracı kurumların %5,74'nün Tebliğ'de yazan bölümler dışındaki bölümlerden mezun müfettişleri istihdam ettikleri anlaşılmıştır.

Öte yandan Seri;V, No:46 sayılı Tebliğ ile getirilen mevzuata uygunluk biriminde görev yapacak personelin iç kontrol konusunda gerek prosedürlerin oluşturulmasında gerekse de kanunlara uyum konusunda yönetime danışmanlık yapacağı dikkate alındığında aynı şekilde lisanslanması uygun olacaktır.

Bu çerçevede müfettişlerin ve mevzuata uygunluk birimi çalışanlarının söz konusu Tebliğ uyarınca sınava tabi tutulması ve lisanslanması müfettişlerin ve mevzuata uygunluk birimi çalışanlarının hem bilgi seviyesinin artmasına katkı yaparak toplam kaliteyi artıracak hem de söz konusu çalışanların kolaylıkla takip edilmesini sağlayacaktır.

3.2.2.4. Aracı Kurumların Merkezindeki ve Merkez Dışı Örgütlerindeki İç Kontrolün Etkinleştirilmesine İlişkin Öneri

Mevcut durum itibarıyla denetim yükümlülüğü aracı kurumlarda teftiş birimine ait olmaktadır. Ancak teftiş biriminin yapmış olduğu denetimler yoğun işlem hacmi ve aracı kurumların faaliyetlerinin gün geçtikçe karmaşıklaşmasından dolayı zaman zaman yetersiz kalmakta veya belirli hususlar gözden kaçabilmektedir. Nitekim 126 aracı kurum nezdinde yapılan 06.04.2000 tarihli ankette ankete katılan 103 aracı kurumun 86'sında müfettiş istihdam edildiği (Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'den önceki düzenleme uyarınca merkez dışı örgütü bulunmayan veya birden fazla yetki belgesi olmayan aracı kurumların müfettiş istihdamı zorunlu değildi), müfettiş istihdam edilen aracı kurumlarda ortalama aracı kurum başına 1,42 adet müfettiş düştüğü tespit edilmiştir.

Görüldüğü üzere aracı kurumların merkez ve merkez dışı örgütlerinin faaliyetlerini tam anlamıyla denetleyecek sayıda müfettiş bulunmadığı görülmekte olup, yeterli sayıda müfettiş istihdam edilmesi durumunda bile iç kontrolün işletmenin yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreç olduğu dikkate alınarak tüm personelin iç kontrolün etkinleştirilmesi konusunda çaba sarfetmesi ve prosedürlere maksimum uyumu sağlayacak biçimde örgütlenmesi sağlanmalıdır.

Bu çerçevede ABD uygulamasında olduğu gibi yetki ve izin belgelerine bağlı olarak oluşturulacak birimlerin başında olan kişilere kendi birimlerinin faaliyetlerini aktif gözetim yükümlülüğünün getirilmesi ve birim sorumluları olarak atanacak kişilerin teftiş birimine aylık raporlama yükümlülüğünün getirilmesi hem o birimden sorumlu olan kişilerin daha bilinçli ve araştırmacı hareket etmesini sağlayacak hem de sürekli birimin başında olan ve birimi hakkında müfettişlerden daha fazla bilgiye sahip olan birisi olarak müfettişlerin ulaşamayacağı ve tespit edemeyeceği hususların ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

Aynı şekilde merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin de yılda bir veya birkaç kez müfettişin denetimine bırakılmasının etkin bir iç kontrol amacı ile örtüşmediği düşünülmektedir. Zira müfettişin yapmış olduğu incelemelerde belirli hususları gözden kaçırma ihtimali her zaman mevcuttur. Bu doğrultuda şube müdürü ve irtibat bürosu sorumlusunun merkez dışı örgütteki personelin politika ve prosedürlere uygun hareket etmesinden, gerekli gözetiminin yapılmasından ve belirli dönemlerde teftiş birimine raporlama yapılmasından sorumlu tutulması uygun olacaktır. Merkez dışı örgütler arasında yer alan acentalar açısından böyle bir uygulamaya ihtiyaç olmamakla birlikte bankaların teftiş birimi tarafından denetleniyor olmaları nedeniyle teftiş birimleri tarafından acentanın sermaye piyasası işlemlerine ilişkin olarak hazırlanan raporların bir örneğinin aracı kurumun teftiş birimine gönderilmesi ve aracı kurum merkezinde saklanması uygun olacaktır.

Birim veya merkez dışı örgüt sorumlularının raporlarında işlemlerin ve personelin faaliyetlerinin yazılı politika ve prosedürlere uyumu ve birimin veya merkez dışı örgütün son raporlama tarihinden itibaren faaliyetlerine ilişkin genel bilgileri içermesi uygun olacaktır.

Sonuç olarak aracı kurumların faaliyet gösterdiği her yetki ve izin belgesine bağlı birim yöneticilerinin (herhangi bir yetki belgesi ile doğrudan bağlantısı olmayan muhasebe/operasyon biriminin de yöneticisi bu kapsamda değerlendirilebilir) ve merkez dışı örgütlerindeki şube müdürü ve irtibat bürosu sorumlularının kendi birimlerinin faaliyetlerinin şirket politika ve prosedürlerine uyumundan sorumlu olması, aktif gözetim yapması ve belli dönemler itibariyle teftiş birimine sorumlu olduğu birimin işleyişine ilişkin rapor vermesi uygun olacaktır.

3.3. İç Kontrol ve İç Denetime İlişkin Ülke Düzenlemeleri

Bu bölümde ABD, Almanya, Hong Kong ve Hollanda düzenlemeleri yer almaktadır. Ancak ABD düzenlemeleri ile Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ ile getirilen düzenlemelerin temelde benzer yapıda olması nedeniyle burada kısaca ABD uygulamasına değinilecek olup, ABD, Almanya, Hong Kong ve Hollanda'ya ilişkin daha kapsamlı bilgiler EK/1'de yer alacaktır.

ABD'de aracı kurumların (broker-dealers), yöneticilerinin ve çalışanlarının denetlenmesi SEC için ve diğer öz düzenleyici kuruluşlar için en hayati düzenleme alanları olarak göze çarpmaktadır. Özellikle aracı kurumlarda istihdam edilen birim yöneticileri, şube yöneticileri (branch managers), denetçiler ve uygunluk departmanı görevlileri (compliance officials) iç kontrol konusunda çok önemli bir yer işgal etmektedirler.

ABD'de denetim piramidinin en üstünde SEC, daha sonra öz düzenleyici kuruluşlar ve son olarak ise aracı kurumların kendileri gelmektedir. Aracı kurumlar yeterli düzeyde bir iç kontrol mekanizmasını kurmakla yükümlüdürler.

SEC denetim yükümlülüklerine gereği gibi uyulmamasını ve denetim prosedürlerinin dikkatli bir şekilde izlenmesi durumunda tespit edilecek aykırılıkların gözden kaçırılmasını denetim yükümlülüğünün yerine getirilmesinde aksaklık olarak değerlendirmektedir (Poser, 1999:15-4).

Her ne kadar 1934 tarihli yasada denetim prosedürlerinin açıkça yazılı⁸ olmasının gerektiği

⁸ SEC, Schwab&Co. davasında 1934 sayılı Kanun'un Bölüm 15(b)(4)(E) hükmünde yazılı bir prosedür oluşturulması öngörülmemiş olmasına rağmen prosedürlerin yazılı olması durumunda merkez ve merkez dışı örgüt yöneticileri ile diğer çalışanların şirket politika ve uygulamaları hakkında kolaylıkla bilgi sahibi olacağını dikkate alarak prosedürlerin yazılı olması gerektiğine karar vermiştir.

hükme bağlanmamış olsa da aracı kurumlar 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanun'un kendilerine yüklediği yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirmiş olmaları için bir prosedür oluşturmaları gerekmektedir. Zaten aşağıda görüleceği gibi öz düzenleyici kuruluşlar yazılı prosedür şartını aramaktadırlar. Her aracı kurumun organizasyonel yapısının ve iş akışının farklı olması nedeniyle denetim prosedürleri aracı kurumdan aracı kuruma farklılık göstereceğinden ne SEC ne de diğer düzenleyici otoriteler bir aracı kurumun denetim prosedürünün nasıl olması gerektiğini dikte ettirmemişlerdir. Aynı şekilde Almanya, Kanada, İngiltere ve Hollanda'da de herhangi bir örnek prosedür yoktur.

Ancak bu konuda Hong Kong düzenleyici otoritesi aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı amacıyla Ek/2'de yer alan rehberi yayımlamıştır. Hong Kong'ta ilk yayımlandığı zaman yoğun tartışmalara neden olan bu rehberin herhangi bir yaptırım niteliği bulunmamakta olup, içeriği tavsiye niteliğindedir.

Bilindiği üzere NASD (National Association of Securities Dealers, Inc.) 1938 tarihli Maloney Yasası hükümleri uyarınca 1939 yılında kurulan ve SEC'nin denetim ve gözetiminde bir öz düzenleyici⁹ kuruluştur. NASD, üyeleri için ahlaki standartlar getirerek bir iç denetim mekanizması görevini üstlenmektedir. Bu standartlara aykırı davranışta bulunan broker¹⁰ veya dealerlar¹¹ üyelikten çıkarılmakta ya da üyeliğe kabul edilmemektedirler.

NASD'ın 3010 nolu kuralı uyarınca her NASD üyesi aracı kurumun sermaye piyasası mevzuatı ve NASD düzenlemelerine uygunluğu sağlayacak bir denetim sistemini kurmalı ve yürütmelidir. NASD, düzenlemelere uyumun denetlenmesi için üyelerin yazılı prosedür oluşturmalarını zorunlu tutmuştur.

NASD düzenlemeleri uyarınca iç denetime ilişkin olarak her üye yılda en az bir kez aykırılıkların giderilmesi, tespit edilmesi ve mevcut düzenlemelere uyumun sağlanması amacıyla merkez ile merkez dışı örgütlerin faaliyetlerini gözden geçirmelidir. Söz konusu denetimlerde müşteri hesaplarının aykırılıkların tespitine ve önlenmesine yönelik olarak periyodik biçimde incelenmesi ve her gözetime yetkili ofisin¹² (OSJ-Offices of Supervisory Jurisdiction) yılda en az bir kez denetlenmesini içermektedir. Her merkez dışı örgüt yazılı prosedürde yer alan düzenlemeler çerçevesinde belirli bir döngü içinde denetlenmektedir.

⁹ Self Regulatory Organisations (SRO) üye şirketlerin kural ve düzenlemelerine uyumlarının gözetiminden sorumlu NASD benzeri kuruluşlardır. Öz düzenleyici kuruluşlara ilişkin daha ayrıntılı bilgiye Süleyman ERATALAY tarafından hazırlanan "Öz Düzenleyici Kuruluşlar ve Uyuşmazlıkların Çözümünde Öz Düzenleyici Kuruluşların Rolü" adlı yeterlilik etüdünden ulaşılabilir.

¹⁰ 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanunu (Securities Act of 1934) uyarınca "broker" başkaları hesabına menkul kıymet alım satım işlemleri yaparak faaliyet gösteren kişi ya da kurum olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada doğrudan tüzel kişi özelliklerine atıf yapılan durumlarda aracı kurum olarak diğer durumlarda orijinal adı ile kullanılacaktır.

¹¹ 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanunu uyarınca "dealer" komisyoncu aracılığıyla kendi adına menkul kıymet alım satım işlemlerinde bulunarak faaliyet gösteren kişi ya da kurum olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada doğrudan tüzel kişi özelliklerine atıf yapılan durumlarda aracı kurum olarak diğer durumlarda orijinal adı ile kullanılacaktır.

¹² 3010 nolu NASD Kuralı'nda gözetime yetkili ofisleri aşağıda yer alan fonksiyonların bir veya birden fazlasını gerçekleştiren ofisler olarak tanımlanmıştır. i) Alım satım emirlerinin gerçekleştirilmesi ve/veya piyasa yapıcılığı, ii) Halka arz hizmeti verme, iii) Müşteri fon ve menkul kıymetlerinin gözetimini sağlama, iv) Üye adına yeni müşteri hesaplarını onaylama, v) Üye adına yeni müşteri hesaplarını onaylamasına ilişkin olarak müşteri emirlerini gözden geçirme ve onaylama, vi) Üyenin ilişkili olduğu kişilerin kullandığı reklam materyalleri ve araştırma raporu, performans raporu gibi yazılı neşriyatı onaylama, vii) Üyenin bir veya daha fazla şubesinde üye ile ilişkili olan kişilerin denetim sorumluluğunun onaylanması.

Yeterli denetim prosedürlerinin yanında söz konusu prosedürleri uygulayabilecek etkin bir sistemin kurulmaması durumunda aracı kurum yeterli bir iç kontrol mekanizması kurmuş olmayacaktır.

Görüldüğü üzere ABD’de aracı kurumlarda iç kontrole ilişkin kontrol ve düzenlemelerin ilk ayağı federal menkul kıymet düzenlemeleri doğrultusunda SEC tarafından yapılmaktadır. İkincil olarak NASD ve NYSE gibi öz düzenleyici kuruluşların yapmış olduğu düzenlemeler ve getirmiş olduğu kurallar aracı kurumların iç kontrol sisteminde büyük etkiye sahiptir. Üçüncü olarak aracı kurumların bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetler etkin bir iç kontrolün en son ve en önemli ayağını oluşturmaktadır.

Aracı kurum bünyesinde oluşturulan iç kontrole yönelik uygunluk departmanı (Compliance Department) çalışanları, tüm sistemden sorumlu olan denetim elemanları, birim sorumluları ve şube müdürleri etkin rol oynamaktadırlar.

Aracı kurumların uygunluk departmanları, aracı kurumların faaliyetlerinin mevzuata ve şirket düzenleme ve politikalarına uygun olmasını sağlamaya yönelik prosedürler ve yazılı kuralları hazırlayarak aracı kurumların faaliyetlerinin yasalarda yer alan hükümler çerçevesinde yürütülmesini sağlar. Uygunluk departmanının görevleri kısaca aşağıdaki gibi sayılabilir;

1. Şirket politikalarının oluşturulmasında mevzuatı da dikkate alarak yönetime tavsiyelerde bulunmak,
2. Aracı kurumun faaliyet birimlerine gerektiğinde tabi oldukları mevzuat ve şirket politikaları hakkında danışmanlık yapmak,
3. Prosedürler hazırlamak ve aracı kurumun faaliyetlerinin hukuki düzenlemelere uyumunu değerlendirecek programlar hazırlamak,
4. Şubelerin denetim programını hazırlamak,
5. Düzenlemeleri ihlal eden şirket çalışanını üst yönetime bildirmek

Denetim elemanları uygunluk departmanı tarafından hazırlanan denetim programı çerçevesinde şirket faaliyetlerinin prosedürlere ve mevzuata uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemekte ve yılda en az bir kez merkez dışı örgütleri denetlemektedir.

Ayrıca denetim elemanları uygunluk departmanı bünyesinde çalışabildiği gibi uygunluk departmanından bağımsız olarak da istihdam edilebilir.

Aracı kurumlar şirketin broker-dealer olarak kayda alınmasını gerektiren her faaliyete ilişkin olarak gözetim yükümlülüğünü sağlayacak kayıtlı bir yöneticiyi birim sorumlusu olarak atamak zorundadırlar. Birim sorumluları kendi birimlerindeki faaliyetlerden sorumludurlar ve doğrudan kontrol yetkileri vardır. Nitekim ek 1’de yer alan NASD düzenlemelerinde bu konu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca gerektiğinde denetim elemanlarına da rapor vermek zorundadırlar.

Merkez dışı örgütü bulunan aracı kurumlarda gözetim sorumluluğunun ilk seviyesi şube yöneticisidir. Şube müdürünün normal olarak şubesinde görev yapan kayıtlı temsilciler ve çalışanlar üzerinde gözetim sorumluluğu vardır. Şube müdürünün genç veya deneyimsiz olması gözetim yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirememesi için mazeret değildir. Nitekim NYSE şube müdürünün personelin kontrolünde ve hesapların denetiminde çok hayati bir role sahip olduğunu, şube müdürünün görevinin personelinin değişik pazarlama, satış stratejileri, değişen ürün yapısı ve düzenlemeler hakkında eğitmek olduğunu, ayrıca şubenin etkin bir şekilde

işlemesinden sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Aracı kurumun şube yöneticisinin sorumluluklarını ve yetkisini düzenleyen bir prosedürünün olması gerekmektedir. Merkez dışı örgütlerde tüm sorumluluğun şube müdürüne yüklendiği bir denetim mekanizması kabul edilmemektedir. Şube müdürünün aktivitelerinin gözetim ve denetimi bölgesel denetçiler, merkezdeki denetçiler ve merkezdeki uygunluk departmanı ile gerçekleştirilir.¹³

Almanya, Hollanda ve Hong Kong'taki düzenlemeler EK/1'de yer almakta olup, özetle söz konusu ülkelerde aracı kurumlar uygunluk birimi sayesinde mevzuata uyumu sağladıkları, faaliyet geçiş şartları arasında yeterli düzeyde bir iç kontrol sistemi arandığı, ayrıca Hollanda ve Almanya'da uygulanan ikili kurul sisteminin (two-tier board) şirketlerin iç kontrol sisteminin etkinleşmesinde önemli rolü bulunduğu ifade edilmiştir.

3.4. Mevduat Kabul Etmeyen Bankaların Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ Kapsamında İç Kontrol ve İç Denetimi

Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'de mevduat kabul eden banka ve mevduat kabul etmeyen banka (yatırım ve kalkınma bankaları) ayrımı yapılarak mevduat kabul eden bankaların,

- a) Daha önce ihraç edilmiş sermaye piyasası araçlarının,
 - 1) Borsa dışında,
 - 2) Hisse senedi işlemleri hariç olmak üzere borsada,

alım satımına aracılık,

b) Repo-ters repo,

- c) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil türev araçların dayandığı kategoriler itibarıyla ayrı ayrı ya da bütün olarak türev araçların alım satımına aracılık,

faaliyetlerini yapabilecekleri ifade edilmiştir. Mevduat kabul etmeyen bankaların ise sermaye piyasası faaliyetleri genişletilerek yukarıda sayılan faaliyetlerin yanısıra sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı faaliyetlerini yapabilecekleri hükme bağlanmıştır.

Bu çerçevede yatırım ve kalkınma bankalarının söz konusu faaliyetler için Kurul'a yetki belgesi almak için başvurmaları gerekmektedir. Söz konusu bankaların yetki belgesi başvurularının değerlendirilmesi aşamasında iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin yeterli düzeyde olduğu ve başvuru konusu faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilecekleri konusunda yeterli tevsik edici bilgi ve belgeyi Kurul'a göndermeleri gerekmektedir.

¹³ Prudential Bache Securities Inc. adlı aracı kurum bünyesinde meydana gelen ihlallere ilişkin olarak SEC tarafından yapılan açıklamada, "aracı kurumun uygunluk departmanı (compliance department) tarafından tespit edilen işlem sınırlarına şube müdürlerinin ve diğer personelin uymasını sağlayan prosedürler oluşturulması gerektiği, uygunluk departmanının aracı kurumun federal menkul kıymet yasalarına bağlılığını sağlayan önemli bir sigorta olduğu, uygunluk departmanının bir şube müdürü tarafından ihmal edilmesine veya etkisizleştirilmesine göz yumulması durumunda söz konusu aracı kurumun denetim yükümlülüklerini yerine getirmemiş olacağı" ifade edilmiştir.

IV. ARACI KURUMLARDAKİ İÇ KONTROL VE İÇ DENETİM SİSTEMİNE İLİŞKİN ANKET ÇALIŞMASI

4.1. Anketin Amacı ve Kapsamı

İç kontrol ve iç denetime ilişkin aracı kurumların mevcut durumlarının değerlendirilmesi ve sektördeki sorunların tespit edilerek söz konusu sorunların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amacıyla 06.04.2000 tarihinde 126 aracı kuruma (faaliyetleri sürekli ve geçici olarak durdurulanlar kapsam dışında tutulmuştur) bir anket çalışması gönderilmiştir. Söz konusu aracı kurumlardan 103'ü ankete cevap vermiştir. Ankette yer alan soru formları EK/3'de, anketin güvenilirliğini etkileyen faktörlere ilişkin açıklama EK/4'de, anket sonuçlarına ilişkin grafikler ise EK/5'de verilmektedir.

Aracı kurumlardaki iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi amacıyla öncelikle yürürlükteki düzenlemeler çerçevesinde mevcut durumun tespit edilmesi, elde edilen bilgilere göre iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesini önleyen faktörlerin tespit edilerek söz konusu faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik öneri çalışmaları bu anketin temel amacı olmuştur.

Aracı kurumlardaki iç kontrol sisteminin çok önemli bir parçası olan müfettişlerin tedarik yolları, işe alınırken hangi özelliklerinin ön planda tutulduğu, deneyimleri, sayısı ve ürettikleri rapor sayısına ilişkin bilgi edinilmesi, ayrıca Türk Ticaret Kanunu'nun 347'nci maddesi uyarınca atanan denetçilerin öğrenim durumu, ürettikleri rapor ve aracı kurumlarda yapmış oldukları denetime ilişkin bilgi edinilmesi ve bağımsız dış denetçilerin aracı kurumların iç kontrol sistemi hakkında görüş bildirmesi hususunda piyasanın yaklaşım, tavır ve tepkisinin değerlendirilmesi bu anketin diğer amaçları arasında bulunmaktadır.

4.2. Anket Çalışması İle İlgili Sonuçlar

4.2.1. İç Kontrol Sistemine İlişkin Sonuçlar

Anket çalışmasına katılan 103 aracı kurumdan 86'sının (%83,5) personelin sorumluluk, görev ve yetki tanımlarının yer aldığı yazılı bir iç kontrol prosedürüne sahip olduğu, 17'sinin ise (%16,5) henüz personelin sorumluluk, görev ve yetki tanımlarının yer aldığı yazılı bir iç kontrol prosedürünü oluşturmadığı anlaşılmıştır. (EK/5-Grafik 1)

Aracı kurumların %53,5'i yeterli bir iç kontrol sisteminin sağlayacağı en büyük faydanın kanunlara, düzenlemelere ve şirket politikalarına uygunluğun sağlanması olduğunu, %23,9'u hata, hile ve düzensizliklerin tespit edilerek şirket varlıklarının korunması, %19,4'ü muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması olduğunu, %3,2'si ise bağımsız dış denetim çalışmasının daha kısa sürede sonuçlandırılması olduğunu ifade etmiştir. (EK/5-Grafik 2)

Aracı Kurumların %72,8'i iç kontrol sistemine ilişkin olarak personeline eğitim verirken %27,2'si herhangi bir eğitim vermemiştir. (EK/5-Grafik 3)

Aracı kurumların yönetim kurulu üyelerinin %55,3'ü, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının %99'u, ilgili ihtisas personelinin %58,2'si ve tüm ihtisas personelinin %11,6'sı iç kontrol sisteminde tespit edilen aksaklık ve aykırılıklar hakkında bilgi sahibi olduğu ifade edilmiştir. (EK/5-Grafik 4)

Aynı anda bilgi sahibi olma kriterine göre sıralandığında aracı kurumların %30'unda iç kontrol sisteminde tespit edilen aksaklık ve aykırılıklardan yönetim kurulu üyeleri, genel müdür ve genel müdür yardımcıları ile ilgili ihtisas personelinin birlikte haberi olurken, %24,2'sinde genel müdür ve genel müdür yardımcısı ile ilgili ihtisas personelinin, %17,4'ünde yönetim

kurulu üyeleri ile genel müdür ve genel müdür yardımcısının, %16,5'inde sadece genel müdür ve genel müdür yardımcılarının, %7,8'inde yönetim kurulu üyeleri, genel müdür ve genel müdür yardımcıları ile tüm ihtisas personelinin, %1,9'unda genel müdür ve genel müdür yardımcıları ile tüm ihtisas personelinin birlikte haberi olduğu sonucu çıkmıştır.

İç kontrol sistemlerinde tespit edilen aykırılıkları aracı kurumların %50,9'u yazılı olarak rapor halinde, %27,9'u sadece sözel yollardan ve %21,2'si ise hem yazılı olarak rapor halinde hem de sözel yollardan şirket yönetimine bildirdiklerini beyan etmişlerdir. (EK/5-Grafik 5)

Aracı kurumların %57,3'ü idealindeki iç kontrol sistemini oluşturamadığını ifade etmiştir. (EK/5-Grafik 6) Aracı kurumların ideallerindeki iç kontrol sistemini oluşturamamalarının en önemli nedenleri %50 ile maliyetin yüksek olması, %34,5 ile dış denetçilerin bu görevi yerine getirmesi ve %15,5 ile nitelikli personel bulmada sorun yaşamaları, mekan yetersizliği, yazılı bir prosedürün olmaması gibi nedenlerdir. (EK/5-Grafik 7)

Aracı kurumların değerlendirmelerine göre ihtisas personelinin %62,1'nin iç kontrol bilinci istenen düzeydedir. (EK/5-Grafik 8) İhtisas personelinde iç kontrol bilincinin istenen düzeyde olmamasının nedenleri %46,1 ile konuya ilişkin sürekli eğitim verilmemesi, %23,0 ile personelin görev tanımlarının, yetki ve sorumlulukların yapıldığı bir iç kontrol prosedürünün oluşturulmaması, %10,3 ile yasal düzenlemelerin yetersizliği, %20,6 ile ise yoğun işlem hacmi, kalifiye eleman sıkıntısı gibi nedenlerdir. (EK/5-Grafik 9)

Aracı kurumlardan %75,7'si kendi iç kontrol sistemlerinin etkinliğini iyi olarak nitelendirirken, %23,3'ü orta ve %0,1'i ise zayıf olarak nitelendirmektedir. (EK/5-Grafik 10)

Son olarak aracı kurumların %82,5'i iç kontrol sisteminin yeterliliğine ilişkin olarak bağımsız dış denetçinin görüş bildirmesini uygun bulurken, %17,5'i bağımsız dış denetçilerin iç kontrolü değerleyecek bilgi ve deneyime sahip olmaması veya bağımsız dış denetçinin inceleme alanının farklı olduğu gerekçesiyle bu öneriye katılmamışlardır. (EK/5-Grafik 11)

4.2.2. Müfettişlere İlişkin Sonuçlar

Bilindiği üzere Seri:V, No:19 sayılı Tebliğ'in 29'uncu maddesi uyarınca birden fazla yetki belgesine sahip veya merkez dışı örgütü bulunan aracı kurumların münhasıran bünyelerinde istihdam edilmiş, yeter sayıda müfettiş çalıştırmalarının zorunlu olduğu şeklindeki hüküm doğrultusunda aracı kurumların bir kısmı müfettiş istihdam etmemekteydi, ancak SPKn'da 4487 sayılı Kanunla yapılan son değişiklikle müfettiş istihdamı zorunlu hale getirilmiş olup, 4487 sayılı Kanun'a paralel olarak Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'de aracı kurumların tümünün müfettiş istihdam etmesi hükme bağlanmıştır. Bu doğrultuda anketin yapıldığı tarihlerde aracı kurumlardan %16,5'inde (17 aracı kurum) müfettiş istihdam edilmediği, %83,5'de ise (86 aracı kurum) müfettiş istihdam edildiği anlaşılmıştır. (EK/5-Grafik 12)

Müfettiş istihdam eden aracı kurumlarda aracı kurum başına yaklaşık 1 adet (1,43) müfettiş düşmektedir. Söz konusu müfettişlerin müfettiş sıfatıyla çalıştıkları ortalama yıl sayısı yaklaşık 3 (3,48) yıldır. Müfettişlerin ürettikleri rapor sayısı yıllık müfettiş başına yaklaşık 10 (9,83) adettir. Ancak 5 aracı kurumda (%4,9) müfettişler herhangi bir rapor üretmemektedir.

Söz konusu aracı kurumlardan %5,74'ünün anket tarihinde yürürlükte olan Tebliğde yer alan iktisat, işletme, muhasebe ve maliye konularında eğitim görmüş olma şartına aykırı olarak uluslararası ilişkiler, hukuk ve meteoroloji gibi bölümlerden mezun olan kişileri müfettiş unvanı altında istihdam ettikleri anlaşılmıştır. (EK/5-Grafik 13)

Aracı kurumların müfettiş istihdam ederken önem verdikleri ölçütler %56,5 ile mesleki deneyim, %16,5 ile geçmişte adli ve idari ceza almamış olmama, %12,9 ile mevzuat bilgisi, %10,6 ile mezun oldukları öğrenim kurumu ve %3 ile referanslardır. (EK/5-Grafik 14)

Müfettiş istihdam eden 86 aracı kurumdan (birden fazla şık işaretlenebilmesi nedeniyle oranlar işaretlenen şıkların 86 aracı kuruma oranlanması ile bulunmuştur) %43'ü müfettiş olarak istihdam edecekleri personeli benzer kurumlardan transfer ederek, %23,3'ü ilan ve reklamlardan, %19,8'i daha önce bünyelerinde istihdam ettikleri personel arasından atama yolu ile %11,6'sı şirkete yapılan düzensiz başvurularla, %8,1'i tanıdıkların referansı ile ve %4,7'si ise üniversitelerden müfettiş olarak istihdam edilecek personeli sağlamaktadırlar. (EK/5-Grafik 15)

Müfettişler tarafından hazırlanan iç denetim raporlarının %89,3'ünde belge ve kayıt düzenine, %75,6'sında şirkette tespit edilen mevzuata aykırılıklara, %73,3'ünde merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin kontrolü ile mevzuata uygunluğuna ilişkin değerlendirmeler ve önerilere, %67,4'ünde iç kontrole, %55,8'inde müşteri şikayetlerine, %46,5'inde şirketin daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin önerilere değinilmektedir. (EK/5-Grafik 16)

Aracı kurumların %25,6'sının iç denetim raporlarında yukarıda yer alan bilgilerin hepsi, %11,63'ünde ise şirketin daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin öneriler dışında yer alan hususların tümü yer almaktadır. Ayrıca diğer şikkını seçen aracı kurumların müfettiş raporlarında kalite kontrol, karlılık analizi ve risk değerlemesi gibi konulara değinilmektedir.

Aracı kurumların %77,9'u müfettişlere asli görevleri dışında herhangi bir ihtisas personelinin unvan, görev ve sorumluluğunu vermezken aracı kurumların %8,1'i yeterli sayıda personel olmaması ve nitelikli personel azlığı, %3,5'i bütçe tasarrufu ve nitelikli elemanın başka kurumlara geçmesi, %2,3'ü ihtisaslaşma amacı güdülmemesi nedenleriyle müfettişlere asli görevleri dışında herhangi bir ihtisas personelinin unvan, görev ve sorumluluğunun verildiğini ifade etmiştir. (EK/5-Grafik 17)

4.2.3. TTK'nun 347'nci Maddesi Uyarınca Atanan Denetçilere İlişkin Sonuçlar

Bilindiği üzere Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 347'nci maddesi anonim şirketlerde, beşten fazla olmamak üzere bir veya daha çok murakıp bulunacağı ve birden fazla olan murakıpların bir heyet teşkil edeceğini ifade etmiştir.

Ankete katılan 103 aracı kurum nezdinde TTK'nun 347'nci maddesi uyarınca atanan 143 adet denetçi bulunmaktadır. Söz konusu denetçilerin %8,4'ü (12 adet) lise mezunudur. (EK/5-Grafik 18) Üniversite mezunu olan 131 denetçinin %8,4'ü ise (11 adet) makine mühendisliği, jeoloji mühendisliği gibi bölümlerden mezun olmuşlardır.

TTK'nun 354'üncü maddesinde denetçilerin her yıl sonunda şirketin hal ve durumuna, yönetim kurulunun tanzim ettiği bilançoya ve diğer hesaplara ve dağıtılmasını teklif ettiği kazançlara ilişkin yönetim kurulunun rapor ve diğer evrak hakkındaki raporunu genel kurula sunmakla yükümlü olduğu ifade edilmesine rağmen, aracı kurumların %16,5'nde atanmış olan denetçilerin herhangi bir rapor düzenlemedikleri görülmüştür. (EK/5-Grafik 19)

Son olarak aracı kurumlar TTK'nun 347'nci maddesi uyarınca atanan denetçilerin şirket kayıtları ve işlemleri üzerinde yaptıkları denetimleri aracı kurumların %69'u yeterli bulurken %31'i yetersiz bulmaktadır. (EK/5-Grafik 20)

4.3. Anket Sonuçların Değerlendirilmesi

Çalışmanın 4.2.1., 4.2.2. ve 4.2.3. bölümlerinde yer alan sonuçlar dikkate alındığında genel olarak aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesi konusunda istekli oldukları ancak belirli bir kesimin henüz iç kontrol konusunda bilinçli olmadığı ve girişimde bulunmadığı anlaşılmıştır.

Nitekim aracı kurumların bünyelerinde münhasıran müfettiş olarak istihdam edilmiş müfettişlere sahip olmaları gerekirken, yeterli sayıda personel olmaması ve nitelikli personel azlığı, bütçe tasarrufu ve nitelikli elemanın başka kurumlara geçmesi, ihtisaslaşma amacı güdülmemesi nedenleriyle müfettişlere asli görevleri dışında herhangi bir ihtisas personelinin unvan, görev ve sorumluluğunun verildiği görülmüştür. Mevzuata aykırı olan bu durum, etkin bir iç kontrol sisteminin oluşmasına engel olacak niteliktedir. Sektörde sadece müfettiş istihdam eden (103 aracı kurumdan 86'sı müfettiş istihdam etmektedir) aracı kurumlarda aracı kurum başına yaklaşık 1 (1,43) adet müfettiş düştüğü dikkate alındığında, bir aracı kurumun faaliyetlerinin kanun ve düzenlemelere, şirket politika ve prosedürlerine uygunluğunu gereği gibi denetleyecek müfettiş sayısının sektörde yeterli olmadığı, buna karşılık bir de mevcut müfettişlere başka görevler verilerek asli görevlerini yapmalarının engellendiği görülmüştür. Aynı şekilde aracı kurumların Tebliğ'de yer alan bölümler dışında yer alan fakültelerden mezun olan kişileri müfettiş olarak istihdam ettikleri anlaşılmıştır.

Aracı kurumların %27,9'u iç kontrol sisteminde tespit edilen aykırılıkları sadece sözel olarak üst yönetime bildirmekte olup, tespit edilen aykırılıklar konusunda sistematik bir arşiv elde edilmesi ve yapılan işlemlerin takibi için tüm aykırılıkların yazılı hale getirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu konuda Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 33'ncü maddesinde teftiş birimi tarafından yapılan denetim çalışmaları yılda en az bir kere olmak üzere rapora bağlanarak aracı kurum merkezinde saklanacağı ifade edilmiştir.

Aynı şekilde tespit edilen aykırılıklarda aracı kurum yöneticileri ve ihtisas personelinin söz konusu aykırılık hakkında, genel müdür dışında, bilgi sahibi olma oranı oldukça düşüktür.¹⁴ Birçok aracı kurumda ilgili ihtisas personeli ve yönetim kurulu üyeleri aykırılıklar hakkında bilgi sahibi olmamaktadır. Bu çerçevede, iç kontrolün en önemli unsurları arasında yer alan uygun bir kontrol ortamını oluşturabilmek için işletme içindeki haberleşme sisteminin yeterli olması, aksaklıklar konusunda gerekli mercilerin zamanında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Genel olarak aracı kurumların personelin sorumluluk, görev ve yetki tanımlarının yer aldığı yazılı bir prosedüre sahip olma oranları ve iç kontrole ilişkin olarak personele verilen eğitim oranı yüksektir. Ayrıca aracı kurumların birçoğu idealindeki iç kontrol sistemini oluşturamadığını ifade etmiş, gerekçe olarak maliyetin yüksek olması, dış denetçilerin bu görevi yerine getirmesi, nitelikli personel bulmada sorun, mekan yetersizliği ve yazılı prosedür olmaması ileri sürülmüştür.

En çarpıcı oran, %34,5 ile aracı kurumların ideallerindeki iç kontrol sistemini oluşturamama nedeninin dış denetçilerin bu görevi yerine getiriyor olmasının ifade edilmesidir. Dış denetçinin iç kontrol sistemini fonksiyonunu yerine getirdiğine inanılması bazı aracı

¹⁴ Örneğin herhangi bir aykırılıkta aracı kurumların %55,3'ünde yönetim kurulu üyeleri, %99'unda genel müdür ve genel müdür yardımcıları, %58,2'sinde ilgili ihtisas personeli ve %11,6'sında tüm ihtisas personeli bilgi sahibi olmaktadır.

kurumların iç kontrol konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Anketin ortaya çıkardığı bir diğer sonuç ise aracı kurumların iç kontrol konusunda personellerinin yeterince eğitilmemiş olduklarına inanmalarındır. Bu eksiklik iç kontrole ilişkin eğitimlerin periyodik hale getirilmesi ve yılda en az bir kez bu konuda toplantı yapılarak karşılıklı görüş alış-verişi ve tartışma ortamı yaratılarak iç kontrol bilincinin artırılması ile giderilecektir. Bu konuda 4487 sayılı SPKn'nun 40/B maddesi uyarınca kurulacak olan ve bir mesleki kuruluş statüsünde olan Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'nin (Birlik) iç kontrol konusunda aracı kurum çalışanlarını aydınlatarak eğitim eksikliğini gidermesi uygun olacaktır. İç kontrole yönelik birtakım görevlerin Birlik'e bırakılması aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine yönelik daha ayrıntılı düzenlemeler yapılabilmesini sağlayacaktır.

Öte yandan hazırlanan raporların içeriklerinin genelde belge ve kayıt düzenine ilişkin olduğu (%89,3), mevzuata aykırılıklara (%75,6), merkez dışı örgütlerin mevzuata uygunluğuna ilişkin değerlendirmeler ve önerilere (73,3), iç kontrole (67,4), müşteri şikayetine (%55,8), aracı kurumun daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin önerilere (%46,5) değinilme oranının çok yüksek olmadığı anlaşılmıştır.

Müfettişlerin tespit ettikleri aksaklıkların çözümlenmesine ilişkin önerilere ve iç kontrol sistemine ilişkin değerlendirmelere denetim raporlarında yeterince değinmedikleri anlaşılmıştır. Sonuç olarak müfettişlerin denetim raporlarında genellikle belge ve kayıt düzeni ile mevzuata aykırılıklara değindikleri anlaşılmaktadır.

Aracı kurumlara TTK 347'inci maddesi uyarınca atanan denetçilerin her yıl rapor düzenlemeleri zorunlu olmasına rağmen aracı kurumların %16,5'nde bulunan denetçilerin herhangi bir rapor düzenlemedikleri ayrıca yaptıkları denetimlerin de aracı kurumların 1/3'nü tatmin etmediği anlaşılmıştır. Günümüzün gittikçe karmaşıklaşan aracı kurum işlemleri ve kayıtlarında yer alan aksaklıkların yeterli derecede bilgisi olmayan kişiler tarafından tespiti mümkün olmamaktadır. Şu haliyle yapılan TTK'nun 347'nci maddesi uyarınca atanan denetçiler tarafından yapılan denetimler genellikle formalite niteliğini taşımakta ve aracı kurumlara önemli bir katkısı bulunmadığı düşünülmektedir.

Anketin ortaya çıkardığı bir diğer önemli sonuç ise aracı kurumların %82,5'nin iç kontrol sisteminin yeterliliğine ilişkin olarak bağımsız dış denetçinin görüş bildirmesini uygun bulması olmuştur. Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ'de "65 nolu uluslararası standart uyarınca dış denetçinin müşteri şirketin iç kontrol sistemini dikkate alacağı" ifade edilmiş ama iç kontrole ilişkin yıllık bağımsız denetim raporu ile birlikte bir görüş vermesine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu tür bir düzenleme özellikle aracı kurumların iç kontrol sisteminin tarafsız bir kimse olan bağımsız denetçi tarafından incelenmesini ve daha sonra önemli aksaklıklar bulunması halinde Kurul'un bilgilendirilmesini sağlayacak olup, aracı kurumların iç kontrol sistemlerini etkinleştirme çalışmalarını destekleyecektir.

Bu çerçevede anket sonuçları da dikkate alınarak bağımsız dış denetçilerin raporlarında aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin bir bölüm açılması ve iç kontrol sistemine ilişkin görüşünün yer alması uygun olacaktır.

Bağımsız dış denetçinin yıllık mali tablolarla birlikte vereceği görüşte:

a) Aracı kurumun iç kontrol sisteminde tespit edilen aykırılıklara ve

b) Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ'in 28'inci maddesi uyarınca iç denetim sistemin güvenilirliğini dikkate alırken iç kontrol yapısına ilişkin tespit edilen zayıflıklara, değinmesi uygun olacaktır. Bağımsız denetçinin iç kontrol sisteminde tespit ettiği aykırılıklara ilişkin görüş verirken,

- Aracı kurum yönetim kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe giren prosedürlere yöneticiler ve personel tarafından uyulup uyulmadığını,
- Her bir birim bazında söz konusu birimlerin faaliyetlerine ilişkin iş akışlarının yer aldığı prosedürler hazırlanıp hazırlanmadığını,
- Birimlerde çalışan personelin ayrıntılı görev tanımı, yetki ve sorumluluklarının yer aldığı prosedürlerin olup olmadığını,
- Prosedürlerde eksiklikler olup olmadığını,

dikkate alması ve dikkate alınan söz konusu hususlardaki aksaklıklara ilişkin olarak raporunda önerilerde bulunması uygun olacaktır. Ayrıca bağımsız dış denetçinin yıl içinde cereyan eden ancak denetim tarihinde ortadan kalkan iç kontrol sistemindeki yetersizliklere değinmesi ve söz konusu yetersizliklerin nasıl bertaraf edildiğine raporunda yer vermesi uygun olacaktır.

Bağımsız dış denetçilerin aracı kurumun iç kontrol istemine ilişkin görüş vermesi ABD'de uygulanmakta olup, ABD'de bağımsız dış denetçiler SEC kuralları doğrultusunda yıllık olağan incelemelerinde aracı kurumların iç kontrol sistemini değerlendirmekte ve görüşlerini yıllık denetim raporu ile birlikte düzenlemektedir. Bağımsız dış denetçi tarafından hazırlanan söz konusu raporda,

- a) iç kontrol sistemindeki ciddi yetersizlikler¹⁵ dikkate alınarak aracı kurum işlemlerinin ve prosedürlerinin yeterliliği hakkında görüşlere,
- b) bağımsız dış denetçinin iç kontrol sisteminin güvenilirliğini dikkate alırken tespit ettiği iç kontrol yapısındaki zayıflıklara,

değinilmektedir.

Ciddi yetersizlikler hem iç kontrol yapısındaki maddi zayıflıkları hem de ilgili aracı kurumun uygulamadaki ve prosedürlerindeki yetersizliklerini içermektedir.

SEC kuralları uyarınca denetçi, muhasebe sistemi, kontrol prosedürleri ve iş akışına ilişkin prosedürleri gözden geçirerek test etmelidir. Şayet bu işlemler sonucu iç kontrol sisteminde herhangi bir ciddi yetersizliğe rastlanmamışsa, denetçi bunu raporunda belirtmektedir. Rapor örneği EK/6'te yer almaktadır.

İncelemeleri sonucunda bağımsız dış denetçinin aracı kurumun iç kontrol sisteminde yetersizlik tespit etmesi durumunda, denetçi söz konusu yetersizliğe raporunda ayrıntılı olarak yer vermekte ve ayrıca raporunda, aracı kurumun konuya ilişkin almış olduğu önlemler ile konu hakkındaki önerilerini belirtmektedir.

¹⁵ SEC tarafından ciddi yetersizlik olarak kabul edilen ve raporlanması istenilen hususlar: bir aracı kurumun müşterilerine, diğer aracı kurumlara veya kredi kurumlarına karşı olan yükümlülüklerini ve yapmış olduğu sözleşmelerin gereklerini yerine getirmede zorlanması, maddi kayıpla sonuçlanan olaylar, aracı kurumun mali tablolarında değişikliğe yol açacak hatalar, SEC'nin aracı kurumların kayıtlarına ve finansal sorumluluklarına ilişkin kurallarının yukarıda yer alan (a),(b),(c) şıklarındaki durumlara yol açacak şekilde ihlali.

Öte yandan 17a-5(h)(2) nolu SEC kuralı uyarınca bağımsız dış denetçi, denetim sırasında aracı kurumun muhasebe sisteminde, iç kontrolünde veya menkul kıymet işlemlerine ilişkin prosedürlerinde herhangi bir yetersizlik tespit etmesi durumunda, bu gibi hususları 24 saat içinde SEC'ye bildirmekle yükümlü olan aracı kurumda görevli sorumlunun dikkatini çekmektedir. Takiben aracı kurum, 17a-11 nolu kural uyarınca SEC'yi durumdan haberdar etmekte ve SEC'ye gönderilen belgenin bir örneği denetçiye verilmektedir. Şayet aracı kurum SEC'ye gerekli uyarıyı yapmaz veya aracı kurumun yapmış olduğu uyarı denetçi tarafından yetersiz olarak değerlendirilirse, denetçi doğrudan SEC'ye konuya ilişkin bildirim yapmakla yükümlüdür.

Bir önceki denetim tarihinden sonra ortaya çıkan herhangi bir maddi yetersizliğin aracı kurumdaki ilgili tarafından SEC'ye rapor edilmemesi durumunda dış denetçi bu hususa raporunda değinmektedir.

Öte yandan SEC düzenlemelerine benzer bir durum "Bankalarda Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik"de yer almaktadır. Söz konusu Yönetmelik'in 12'nci maddesinin (f) bendinde bağımsız denetim kuruluşu tarafından hazırlanacak bağımsız denetim raporunda bankanın iç kontrol sisteminin güvenilirliğine dair banka yönetiminin beyanı ve denetim sonucu bu konuda oluşan görüşün yer aldığı bir bölümün olması gerektiği hükme bağlamıştır.

V. DENETİM KOMİTESİ (AUDIT COMMITTEE) VE ARACI KURUMLAR AÇISINDAN ÖNEMİ

5.1. Genel Bilgi

Günümüzde şirketlerin mali durumu ve maruz kaldığı riskler konusunda pay sahipleri yönetimden yeterli, doğru ve zamanında bilgi talep etmektedirler. Bu noktada AC (Audit Committee- Denetim Komitesi) hem yönetim kuruluna yardımcı bir organ hem de pay sahiplerinin şirket hakkında edinmek istediği bilgiler konusunda onları tatmin eden bir müessese olarak ortaya çıkmaktadır. Sürekli bir denetim komitesi oluşturulması, yönetim kurulunun yeterli bir kontrol sisteminin var olmasını ve sürdürülmesini sağlama görevinden kaynaklanan pratik güçlükleri çözenin bir yoludur. Ayrıca, böyle bir komite hem iç kontrol sistemini hem de iç denetim sistemlerini güçlendirir.

AC, günümüzde özellikle borsaların listelerinde bulunan halka açık şirketler açısından zorunlu olmakla birlikte çeşitli komisyonlar tarafından tavsiye nitelikli kararlarda tüm şirketler açısından AC oluşturulmasının uygun olacağı ifade edilmektedir. Nitekim özü itibariyle yönetim kurulunun daha etkin işlemlerini sağlaması ve iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesindeki rolü göz önüne alındığında halka açık olmayan şirketlerin de AC'ye sahip olması faaliyetlerinin daha etkin ve düzenli olmasını, iç kontrol sisteminin daha iyi işlemlerini sağlayacaktır.

Konuya ilişkin olarak, 1978 yılından beri New York Borsası (NYSE) listede olan şirketlerin tümünün bağımsız üyelerden oluşan¹⁶ AC'ye sahip olmasını mecburi tutmuştur. Aynı şekilde Amerikan Borsası (The American Stock Exchange) ve Nasdaq (National Association of Securities Dealers Automated Quotation System) denetim komitesini zorunlu tutarak en azından çoğunluğun bağımsız üyelerden oluşmasını şart koşmuştur (Organization For Economic Co-

¹⁶ New York Borsası'na göre bağımsız üye, yönetimden bağımsız olan ve kararlarını bağımsız bir şekilde almasını engelleyecek şekilde yönetim kurulu ile herhangi bir ilişkisi olmayan kişileri ifade eder.

Operation And Development, 1998: 53). Bu hususta NASD (The National Association of Securities Dealers) tüm ulusal piyasa şirketlerinin çoğunluğu bağımsız üyelere oluşan AC'ye sahip olması şartını aramaktadır (The Institute Of Internal Auditors, 1994: 7). İngiltere'de ise Londra Borsası'nda listede bulunan şirketlerin 2/3'ünde AC mevcuttur. Öte yandan, Treadway Komisyonu tüm halka açık şirketlerin AC'ye sahip olmasını sağlamak amacıyla SEC'nin bu konuda düzenleme yapmasını önermektedir. ABD'de ise bu konunun önemi dikkate alınarak Mavi Kurdelâ Komitesi (Blue Ribbon Committee) adı altında bir komite kurularak AC'lerin daha etkin çalışmasına ilişkin araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. AC'ye ilişkin olarak birtakım ülke uygulamaları EK/7'de yer alan tabloda yer almaktadır.

Öte yandan Almanya ve Hollanda gibi ikili kurul sistemi (two-tier board) uygulanan ülkelerde AC'nin görevlerini genelde gözetim kurulu (supervisory board) yapmaktadır (Pricewaterhousecoopers, 1999: 7-9). İkili kurul sistemi, şirketlerin faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde denetlenmesinde ve yönetici kurulun (management board) icraatlarının etkin bir biçimde gözetiminde önemli role sahiptir.

Sistemin en önemli özelliği yönetici kurul ve gözetim kurulu adı altında iki organın bulunmasıdır. Yönetici kurulu şirketin günlük işlerinin idaresinden ve şirketi üçüncü kişilere karşı temsilinden sorumludur. Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulu tarafından seçilir. Gözetim kurulunun temel görevi yönetici kurulunu oluşturan üyeleri atama ve görevden alma, yönetici kurulunu denetleme, hesapların ve kanunda düzenlenen diğer sözleşmelerin onaylanmasıdır.

Almanya'da kısmen limited şirketlerde (GmbH) ve anonim şirketlerde (AG) söz konusu ikili kurul sistemi uygulanmaktadır. Aynı şekilde Hollanda'da zorunlu veya ihtiyari olarak ikili kurul sistemi uygulanmaktadır. Konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi Ek/8'te yer almaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de halen halka açık iki aracı kurum olmasına rağmen, önümüzdeki yıllarda halka açık aracı kurumların sayısının artabileceği ve ayrıca aracı kurumların halka açık olsun olmasın birçok yatırımcısının bulunması nedeniyle aracı kurumlardaki etkin bir iç kontrol sisteminin, yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasına, aracı kurumların kurumsallaşmasına olumlu katkı sağlayacağı ve piyasaya olan güveni artıracacağı dikkate alınarak bu konu hakkında açıklama yapılmıştır. Nitekim AC halka açık olsun olmasın tüm işletmelerin iç kontrol ve denetim sistemlerinin etkinleştirilmesine katkıda bulunacak nitelikte bir oluşumdur.

5.2. Denetim Komitesinin Yapısı, Görev ve Yetkileri

AC'nin görevleri konusunda kesin düzenlemeler bulunmamakta olup, ülkeden ülkeye AC yapısı ve görevlerinde değişikliklere rastlanmaktadır.

Bu doğrultuda AC'nin temel görevi yönetim kuruluna muhasebe politikaları, iç kontrol ve finansal raporlama konularında yardımcı olmaktır. AC'de en az 3 üye bulunmakta olup, yönetim kurulunun büyüklüğüne ve şirketin yapısına göre 3 kişiden de fazla denetim komitesi üyesi bulunabilmektedir. AC yönetim kurulu, şirketin bağımsız dış denetçisi, iç denetçiler ve finansal denetçiler arasında bir haberleşme ve etkileşim ağı kurulması ve yürütülmesine yardımcı olduğu gibi iç denetimi gözetim altında tutarak, organizasyonun iç kontrolünü ve üstlenilen görevlerin yerine getirilme kalitesini değerlendirir.

AC, yönetim kurulunun bir komitesi olarak oluşur ve sadece yönetim kuruluna karşı sorumludur. AC, yönetim adına denetimle ilgili hususları gözetir ve iç denetimin yeterli

profesyonellikte yürütüldüğünü ve işlemlerin kapsamının yeterli olduğu konusunda gerekli verileri elde eder.

AC'nin üyelik, sorumluluk ve görevleri belirleyen yazılı bir prosedürü bulunmalıdır. Söz konusu prosedür AC'nin amacı ve yükümlülüklerini, toplantı zamanlarını, organizasyonunu, görev ve sorumluluklarını, yapısını, yönetim, dış denetçi ve iç denetçi ile ilişkisini, raporlama sorumluluğunu içermelidir. Ayrıca iç denetim birimi sorumlusunun doğrudan denetim komitesine raporlama yapmasına olanak sağlanmalıdır.

Öte yandan AC üyelerine ilişkin olarak Cadbury Raporu'nda denetim komitesinin etkin olarak işleyebilmesi için asgari 3 kişinin icrai yetkisi olmayan yöneticilerden oluşması ve söz konusu üyelerin icradan bağımsız olması gerektiği ifade edilmiştir. IIA ise tüm yöneticilerin icrai yetkisinin olmamasını ve icradan bağımsız olmasını aramaktadır.

AC'nin başkanının bağımsızlığı önemli bir husus olup, AC başkanının yönetim kurulunun başkanı olmaması gerekmektedir.

Bu çerçevede AC'nin görevleri 4 temel başlıkta toplanmaktadır.

a) Finansal Raporlamanın Gözetimi

- Üçüncü kişilere yönelik raporların özellikle yıllık raporların adil, dengeli ve muhasebe standartlarına uyguladığının sağlanmasında yönetim kuruluna yardımcı olmak,
- Yönetim kurulu adına yönetimle bağımsız dış denetçi arasında mutabakat sağlamak,

b) Dış Denetimin Gözetimi

- Dış denetçilerin görevlerini gereği gibi yapıp yapmadıkları hususunda gözetim yapmak ve yönetim kurulunu bilgilendirmek,
- Yönetim kuruluna dış denetimin kapsamı ve derinliğinin yeterli olduğu ve gereği gibi yerine getirildiği konusunda güven vermek,
- Dış denetçinin yeniden atanması veya görevden alınması hususlarında yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Dış denetçiye ödenecek ücret konusunda yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.

c) İç Kontrolün Gözetimi

- İşletmenin iç kontrol düzenlemelerinin hem operasyonel hem de finansal raporlama kontrollerinin sistematik incelemesinin yeterliliğine ve iç kontroldeki zayıflıklara ilişkin yönetim kurulu adına gözetim yapmak,
- Dış denetçinin yönetim mektubunu dikkate almak,
- İç kontrole ilişkin belirli konularda özel araştırmalar yapmak üzere görevlendirme yapmak,
- İç denetim birimi başkanından yönetimin maliyeti veya diğer özelliği nedeniyle risk olarak nitelendirdiği denetim bulguları hakkında bilgi sahibi olmak.

d) İç Denetimin Gözetimi

- İç kontrol biriminin prosedürünü dikkate alarak söz konusu prosedürün yeterli olmasını sağlama ve prosedürün hazırlanmasında tavsiyelerde bulunma,
- İç denetim birimi başkanının atanması ve görevinin sona ermesini onaylama,

- İç denetim biriminin planını uygunluk açısından gözden geçirme,
- İç denetim biriminin yeterli kaynağa sahip olup olmadığı hususunda yönetim kurulunu bilgilendirme,
- İç denetim birimi sorumlusundan iç denetime ilişkin,
 - a) İç denetimin planlanan gelişim süreci, planlamada değişim varsa nedenlerine,
 - b) Denetim esnasında tespit edilen özellikle önemli olmasına rağmen yönetim tarafından yeterli hassasiyetin gösterilmediği aksaklıklara,

ilişkin faaliyet raporları alma.

Dış denetçi, iç denetim sorumlusu, finans müdürü ve yönetim kurulu üyeleri icrai yetkileri olsun olmasın AC toplantılarına katılabilmektedir.

Bu çerçevede AC'nin görevlerinden de anlaşıldığı üzere AC, icrai karakterde bir yapıya sahip değildir. Bu nedenden dolayı etkin bir iç kontrole ilişkin önerilerin formüle edilmesi veya uygulanması AC'nin görevleri arasında sayılamaz ama uygun bir kontrol rejimini yönetim kuruluna önermek denetim komitesinin görevleri arasında sayılabilir.

Ülkemizde henüz denetim komitesi biçiminde bir örgütlenme yaygın olarak uygulanmamakta olup,¹⁷ ilk etapta halka açık şirketlerin ve dolayısıyla halka açık aracı kurumların daha etkin bir iç kontrol sisteminin sağlanması amacıyla denetim komiteleri oluşturmaları uygun olacaktır. Ancak aracı kurumların halka açık olsun olmasın geniş yatırımcı kitlelerine hitap etmeleri ve söz konusu yatırımcılar açısından piyasada güven ve istikrarın önemli olduğu dikkate alındığında AC'lerin aracı kurumlarda halka açık şirketler kadar önemli role sahip olduğu düşünülmektedir.

Nitekim etkin bir iç kontrolün yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasına, aracı kurumların kurumsallaşmasına katkı sağlayacağı ve piyasaya olan güveni artıracacağı dikkate alındığında tüm aracı kurumların bu organa sahip olmasının sektörün iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konuya ilişkin olarak TTK'nun 318'inci maddesinin ikinci fıkrasında yönetim kurulunun işlerin gidişatına bakmak, kendisine arz olunacak hususları hazırlamak, bütün önemli meseleler, özellikle bilançonun tanzimi hakkında karar vermek ve kararların tatbikine nezaret etmek üzere üyelerden yeterince komite veya komisyon kurulabileceği ifade edilmiştir. Yönetim kurulu bu maddeye dayanarak komite ve komisyonlar kurabilecek olup, adıgeçen komite ve komisyonlar esas sözleşmede kararlaştırılabileceği gibi yönetim kurulu tarafından da oluşturulabilecektir. Söz konusu komite veya komisyonlarda yönetim kurulu üyesi olmayan müstahdem niteliğinde olan kişiler görevlendirilebilecek olup, komite veya komisyonlar tamamen bu kişilerden de oluşabilecektir (DOMANIÇ, 1988:507). DOMANIÇ'e göre madde metninde sayılan işler sınırlayıcı nitelikte olmayıp, madde metninde yer almayan konularda da komiteler oluşturulabilir. Bu çerçevede iç kontrol konusunda yönetim kurulu üyelerinden oluşmayan bir komite kurulabilecektir. Ancak söz konusu komitenin görevi tamamen hazırlık niteliğinde olup, iç kontrol konusunda yönetim kurulunu haberdar etmek ve yönetim kurulunun aydınlanmasına hizmet etmekten ibaret olacak, son söz yönetim kurulunun olacaktır. Nitekim son yıllarda bazı şirketlerin icra komiteleri adı altında yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunan komiteler oluşturdukları gözlemlenmektedir.

Bu hüküm çerçevesinde aracı kurumların denetim komitesinin görevleri ile donatılmış komite veya komisyonlar oluşturabilecekleri düşünülmektedir.

VI. İÇ KONTROLE İLİŞKİN OLARAK YÖNETİM KURULU ÜYELERİ, DENETİM KURULU ÜYELERİ VE ARACI KURUM ÇALIŞANLARININ HUKUKİ SORUMLULUKLARI

6.1. Genel Bilgiler

Sermaye piyasalarının sağlıklı bir biçimde gelişmesi ancak küçük yatırımcıları da içerecek şekilde tüm yatırımcıların sermaye piyasasının güvenli ve istikrarlı bir şekilde işlediğine olan inancı ile gerçekleşebilir. Söz konusu güvenin oluşması, gerekli hukuki ve örgütsel alt yapının oluşturulması, piyasa katılımcılarının düzenlemelere uygun hareket etmesinin sağlanması ve piyasayı oluşturan ortaklıklarla ilgili sorumluluk hukukunun gözden geçirilmesi, buna bağlı olarak yönetime ve denetime katkısı olanların sorumluluklarının etkili bir hukuki çerçeveye alınması ile sağlanabilecektir.

Bu çerçevede aracı kurumların iç kontrolünden birinci derecede sorumlu olan yönetim kurulu, denetçiler ve yöneticilerin iç kontrol sisteminin iyi işlememesinden dolayı hukuki sorumluluklarına ilişkin değerlendirmeler çalışmanın 6.2. bölümünde yer almaktadır.

6.2. Aracı Kurum Yönetim Kurulu Üyelerinin, Denetçilerinin ve Diğer Çalışanlarının İç Kontrol Sisteminin İşleyişine İlişkin Hukuki Sorumlulukları

6.2.1. Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu

Aracı kurum yönetim kurulu, aracı kurumun tüm faaliyetlerine ilişkin önemli politika ve stratejileri onaylar ve söz konusu politika ve stratejilerin uygulamasına ilişkin periyodik incelemeler yapar. Ayrıca yönetim kurulu aracı kurumun taşıdığı temel risklerin bilinmesi ve bu risklere ilişkin kabul edilebilir asgari ve azami sınırların belirlenerek söz konusu risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, yönetilmesi ve kontrol edilmesi hususlarında gerekli tedbirler alınmasını sağlamak ve üst düzey yönetimin iç kontrol ve iç denetim sisteminin işlerliğini izlemesinden sorumludur.

Yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğu TTK'nun 336'ncı ve devam eden maddelerinde düzenlenmiş olup, yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu TTK'da kusur sorumluluğu olarak düzenlenmiştir. Kanun koyucu kusursuzluğunu ispat edene kadar yönetim kurulu üyelerinin kusurlu olacaklarını hüküm altına alarak bir kusur karinesi getirmiştir (Helvacı, 1995: 31).

TTK'nun 336'ncı maddesinde, yönetim kurulu üyelerinin şirket adına yapmış oldukları mukavele ve muamelelerden dolayı şahsen mesul olmadıkları, ancak,

- 1) Hisse senetleri bedellerine mahsuben pay sahipleri tarafından vuku bulan ödemelerin doğru olmaması,
- 2) Dağıtılan ve ödenen kar paylarının hakiki olmaması,
- 3) Kanunen tutulması gereken defterlerin mevcut olmaması veya bunların intizamsız bir surette tutulması,
- 4) Genel kuruldan çıkan kararların sebepsiz olarak yerine getirilmemesi,

¹⁷ Örneğin İktisat Bankası T.A.Ş.'de bir denetim komitesi mevcuttur.

5) Gerek kanunun gerek esas mukavelenin kendilerine yüklediği sair vazifelerin kasten veya ihmâl neticesi olarak yapılmaması,

hallerinde gerek şirkete gerek münferit pay sahiplerine ve şirket alacaklılarına karşı yönetim kurulu üyelerinin müteselsilen sorumlu olacağı ifade edilmiştir.

Aynı maddenin son fıkrası uyarınca ilk dört bentte sayılan haller için yönetim kurulu üyeleri bu görevleri üyelerden bir veya birkaçına devrederek herhangi bir sorumluluk devri yapamayacaklardır.

Bilindiği üzere aracı kurumların faaliyetlerine ilişkin kayıtları usulüne uygun olarak tutması ve mevzuat uyarınca düzenlenmesi gereken belgeleri düzenlemesi, aracı kurumun faaliyetlerinin kanun ve düzenlemelere uygun olmasında önemli bir role sahiptir. Bu çerçevede 336'ncı maddenin üçüncü bendi uyarınca kanunen tutulması gereken defterlerin mevcut olmaması veya düzenli bir biçimde tutulmaması durumunda yönetim kurulunun hukuki sorumluluğu doğacaktır.

Öte yandan doktrinde tacirlerin saklamakla yükümlü olduğu diğer belgelerin de üçüncü bent kapsamına gireceği konusunda çeşitli yorumlar vardır (Çamoğlu, 1972: 44). Aracı kurumların faaliyetleri sırasında düzenlemekle yükümlü oldukları belgelerin de (seans takip formu, ödendi makbuzu gibi) 3'ncü bent kapsamında değerlendirilmesi uygun olacaktır. Dolayısıyla aracı kurumların düzenlemekle yükümlü oldukları belgeleri hiç düzenlememesi veya gereği gibi muhafaza etmemesi bu hüküm kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Saklanması gereken belgeler bu hüküm kapsamına girmese bile beşinci fıkra hükmü kapsamında değerlendirilerek aracı kurum yönetim kurulu sorumlu tutulabilecektir.

Ayrıca tacirlerin saklamakla yükümlü oldukları belgelerin 3'ncü bent kapsamında değerlendirilmesi durumunda yükümlülük murahhaslara devredilemeyeceğinden murahhas üye atanmış olsa bile tüm aracı kurum yönetim kurulu üyeleri müteselsilen sorumlu olacaktır.

Müteselsil sorumluluk kapsamında olan işlemlerden dolayı TTK'nun 338'inci maddesinde kusuru olmayan üyenin kusuru olmadığını ispat ederek sorumluluktan kurtulacağı ifade edilmiş olup, ancak kusurlu işlemde aksine oy kullanıp durumu zapta geçiren ve bunu hemen yazılı olarak denetçilere bildiren veya mazereti nedeniyle toplantıya katılmayan üyenin sorumluluktan kurtulabileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede mazereti olmadan yönetim kurulu toplantısına katılmayan üye sorumluluktan kurtulamayacaktır. Ayrıca ispat yükü burada yönetim kurulu üyelerine yüklenmiş olup, üyeler 338'inci maddede yer alan şartların varlığını ispat etmedikçe sorumlu olacaklardır.

336'ncı maddenin ilk dört bendinde sayılan sorumluluk hallerine nazaran 5'inci bendde sayılan sorumluluk sebebi genel nitelikli bir sorumluluk nedenidir. Söz konusu madde yönetim kurulu üyelerinin kanun ve esas sözleşmenin kendilerine yüklediği yükümlülükleri kasten veya ihmâl sonucu yapmamasını bir sorumluluk sebebi olarak öngörmüştür. Sonuç olarak görevlerin yapılmamasının yanısıra eksik, hatalı veya geç yapılması da maddede geçen sorumluluk kapsamına girmektedir.

TTK'nun 336'ncı maddesinin 5'inci bendindeki "kanun" ibaresi sadece TTK değil diğer kanunları da kapsar şekilde anlaşılmalıdır (Helvacı, 1995:51). Kanunlara dayanılarak çıkarılan yönetmelik ve tebliğlerin de geniş bir yorumla kanun ibaresi içinde değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Bu durumda yönetim kurulu üyelerinin Kurulumuzun Tebliğlerinde yer alan yükümlülükleri yerine getirmemesinden doğan hukuki sorumluluğu da TTK'nun 336'ncı maddesinin 5'inci bendi kapsamında değerlendirilecektir.

Yukarıda ifade edildiği gibi TTK'nun 336'ncı maddesinin 5'inci bendinde yer alan kanun ibaresinin kapsamının sadece kanundan ibaret olarak değil yönetmelikler, tebliğler ve Kurulca yapılacak düzenlemeleri de içerecek şekilde yorumlanması aracı kurumların yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu genişletmektedir. Nitekim Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 36'ncı maddesi hükmü uyarınca teftiş biriminde veya mevzuata uygunluk biriminde istihdam edilecek personelde aranan şartları sağlayan personel yerine deneyimsiz ve eğitimsiz personelin istihdam edilmesi yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğunu doğuracaktır.

Öte yandan Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 32'nci maddesinin son fıkrası iç kontrol prosedürlerinin gözetiminden yönetim kurulu üyelerinin sorumlu olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu çerçevede iç kontrol prosedürlerine uygunluğun gözetiminden sorumlu olan yönetim kurulu üyeleri, personelin söz konusu prosedürlere gereği gibi uymaması ve iç kontrol sisteminde aksaklıklar çıkması durumunda, kendilerine yüklenen görevi gereği gibi yerine getirmemiş olmaları nedeniyle sorumlu olacaklardır. Yine yönetim kurulu üyelerinin aynı maddenin 3'üncü fıkrası uyarınca görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin olarak belirlenen esaslar çerçevesinde ve yazılı iç kontrol prosedürlerine uygun hareket etmediği durumlarda hukuki sorumluluğu doğacaktır.

Yönetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğuna ilişkin olarak değinilmesi gereken bir diğer konu ise yönetim kurulu üyelerinin TTK'nun 320'nci maddesinde yer alan özen borcuna ilişkindir. TTK'nun 320'nci maddesi yönetim kurulu üyelerinin özen borcunu atıf yoluyla düzenlemiştir. Bu doğrultuda yönetim kurulu üyelerinin özen borcuna ilişkin olarak işçinin özen borcunu düzenleyen BK'nun 321'inci maddesi uygulanacaktır.¹⁸ Söz konusu maddede objektif bir yükümlülük getirilmiş olup, maddede işçinin taahhüt ettiği şeyi özenle yerine getirmeye mecbur olduğu, kasıt veya ihmâl ve dikkatsizlik ile iş sahibine verdiği zarardan sorumlu olduğu, işçinin özen derecesinin akde göre tayin olacağı, işçinin, o iş için olup iş sahibinin bildiği veya bilmesi gereken bilgi derecesi veya mesleğindeki yeteneği ile ehliyet ve niteliğinin gözetileceği hükme bağlanmıştır.

Bu hüküm çerçevesinde her yönetim kurulu üyesi dikkatli, dürüst ve sağduyulu bir yöneticinin aynı koşullar altındaki özen yükümlülüğü ile yükümlüdür. Bu durumda yönetim kurulu üyesine düşen görev kendisine yüklenen vazifeye uygun niteliklerinin olup olmadığını tespit etmektir. Söz konusu niteliklerin kendisinde bulunmadığını bilerek vazifeyi kabul eden yönetim kurulu üyesi, bu kabulü ile kusurlu davranışta bulunmuş olmaktadır. Nitekim yönetim kurulu üyeliği zorunlu bir görev olmayıp, tamamen seçilen kişinin görevi kabul etmesine bağlı olması nedeniyle kişisel becerileri bu görev için yeterli olmayan kişinin görevi kabul etmesi başlı başına bir sorumluluk nedeni olacaktır.

Öte yandan iç kontrole ilişkin olarak bir komite kurulması durumunda yönetim kurulu üyelerinin müteselsil sorumlulukları devam edecektir.

¹⁸ Doktrinde işçinin özen borcuna ait hükmün sadece ücret alan yönetim kurulu üyelerine uygulanması gerektiği yönünde görüşler bulunmakla birlikte baskın olan görüş herhangi bir ayrıma gerek olmadığı yönündedir.

6.2.2. Yönetim Kurulu Üyelerinin, Ortakların ve Birinci Derece İmza Yetkisi Bulunanların Şahsi Sorumluluğu

2499 sayılı SPK'nın 46'ncı maddesine 4487 sayılı Kanun ile eklenen (k) bendinde *"Sermaye piyasası kurumlarının mali yapılarının ciddi surette zayıflaması nedeniyle tedrici tasfiyeye girmesi veya iflası durumlarında, Kurul'ca sorumlulukları tespit edilmiş olmak kaydıyla; %10'nundan fazla paya sahip ortaklarının, görevden ayrılmış olan veya halen görevde bulunan yönetim kurulu başkan ve üyelerinin ve imzaya yetkili yöneticileri ile yatırım fonu yöneticilerinin şahsen iflaslarını istemeye Kurul'un yetkili olduğu"* ifade edilmiştir. Söz konusu hüküm aracı kurumlarda karar vermeye ve uygulamaya yetkili kişilerin daha dikkatli ve tedbirli davranmasını sağlayacaktır. Ayrıca söz konusu kişilerin kusurunun olması durumunda maddede sayılan kişiler aracı kurumlarda ortak, yönetici, ihtisas personeli veya müfettiş olarak çalışmayacaktır.

Diğer taraftan, yönetim kurulu başkan ve üyeleri görevden ayrılmış olsalar da görevleri sırasındaki kusurlu davranışlarından sorumlu olacaklardır. Bu durumda aracı kurumun iç kontrol sistemindeki aksaklıklardan dolayı mali yapısının bozulması ve aracı kurumun iflası veya tedrici tasfiyeye girmesi durumunda etkin bir iç kontrol sistemini oluşturamayan (örneğin yönetim kurulu tarafından şirket faaliyetlerinin ilgili mevzuat ve düzenlemelerine uyumunu sağlayacak prosedürlerin oluşturulmamış olması veya yönetici ve personelin iç kontrol prosedürlerine uymamasına rağmen yönetim kurulunun herhangi bir önlem almaması) yönetim kurulu başkan ve üyeleri kusurlu olmaları nedeniyle sorumlu olacaklardır.

Bu çerçevede aracı kurumun mali durumunun zayıflamış olması nedeniyle iflas etmiş olması veya tedrici tasfiyeye girmiş olması halinde, yukarıda sayılan kişilerin sorumlu tutulabilmeleri için söz konusu kişiler bu duruma kusurlu davranışları ile sebebiyet vermelidirler. Ayrıca aracı kurumun iflası veya tedrici tasfiyeye girmesi ile söz konusu kişilerin kanuna, düzenlemelere, işletme amaç ve politikalarına, yazılı prosedürlere aykırı işlemleri arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir.

Öte yandan kanuna aykırı karar ve işlem söz konusu olmadıkça sadece idareden kaynaklanan sorunlar şahsi sorumluluğa başvurulmasına imkan vermemektedir (Erem, Altınok, Tandoğan, 1989:278).

Ancak imzaya yetkili yöneticilerin kişisel sorumluluk kapsamına alınması imza yetkisi olan birim yöneticileri, şube müdürleri gibi imza yetkisi olan personelin iflas ederek aracı kurumlarda ortak, yönetici, ihtisas personeli veya müfettiş olarak çalışmamasına neden olacaktır. Yönetimde söz sahibi olmayan bu kişilere yüklenen sorumluluğun hakkaniyete aykırı olduğu düşünülmektedir. Nitekim söz konusu kişilerin sorumlulukları tespit edilirken, hangi dönemlerde aykırılık olduğunun, illiyet bağının ve söz konusu kusurun aracı kurumun iflası veya tedrici tasfiyeye girmesindeki rolünün belirlenmesinde çeşitli sorunlar ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

6.2.3. Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevlerinin Murahhaslara Devredilmesi

Bireysel sorumluluğa ilişkin olarak TTK'nun 319'uncu maddesinde ana sözleşmede idare ve temsil işlerinin yönetim kurulu üyeleri arasında taksim edilip edilmeyeceği ve taksim edilecekse bunun nasıl yapılacağına tespit edileceği hükme bağlanmıştır. Bu çerçevede yönetim işlerinin bir kısmı ana sözleşmedeki düzenlemeye göre genel kurul veya yönetim kurulu

tarafından murahhaslara¹⁹ bırakılabilir. Örneğin belirli bir üyenin teknik işlerden sorumlu olduğu hükme bağlanabilir. Bölünme sonucu yetkiler tek bir yönetim kuruluna veya gruplara bırakılabilir. Bu durumda her üye kendine bırakılan işler nedeniyle sorumlu olacak ve yönetim kurulu üyelerinin işlerinde geçerli olan TTK'nun 336'ncı maddesindeki müteselsil sorumluluk kuralı işlemeyecek şahsi sorumluluk söz konusu olacaktır.

SPKn.'nun 46'ncı maddesinin (k) bendi hükmü uyarınca aracı kurumun mali durumunun ciddi şekilde zayıflaması nedeniyle iflası veya tedrici tasfiyeye girmesi halinde şayet murahhaslara yetki devri yapılmışsa tüm yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğundan bahsedilemeyecek olup, sadece kendisine yetki devri yapılan yönetim kurulu üyesi sorumlu olacaktır (Aracı kurumlarda en az iki yönetim kurulu üyesine yetki devri yapılabilir). Ancak bu durumda murahhaslara devredilen yetki devredilebilir nitelikte bir yetki olmalıdır.

Konuya ilişkin olarak Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'de murahhaslara yönetim yetkisinin bırakılması hususu önemi nedeniyle özellikle düzenlenmiştir. Tebliğ'in 9'uncu maddesinin (g) bendi, Menkul Kıymetler Alanındaki Yatırım Hizmetleri Hakkında 10.05.1993 tarihli Avrupa Birliği Direktifi'nde²⁰ yer alan iki yönetici prensibine uygun olarak, aracı kurumların yönetim kurullarında yönetim yetkisinin murahhas üyelere bırakılması durumunda en az iki üyenin murahhas olarak tayini ve her birinin yetki ve sorumluluk alanlarının, tereddüde yer bırakmayacak biçimde belirlenmesini zorunlu tutmuştur. Öte yandan Tebliğ'in 33'üncü maddesinin ikinci fıkrasında ise teftiş birimine ilişkin yetkilerin ancak genel müdür dışında olmak üzere en az iki yönetim kurulu üyesine devredilebileceği ifade edilmiş olup²¹, teftiş biriminin doğrudan yönetim kuruluna karşı sorumlu olması nedeniyle aracı kurumlarda söz konusu Tebliğ hükmünün dolanılarak sorumluluğun genel müdüre yüklenmesi önlenmiştir.

Bu çerçevede aracı kurumlar yönetim ve teftişe ilişkin yetkilerini asgari iki murahhasa bırakabilecektir.

Genel olarak murahhaslara görev devrinin yapılabilmesi için ilk şart söz konusu görevin devredilebilir nitelikte olması, esas sözleşmenin devre izin vermesi ve devrin nasıl yapılacağına belirlenmesi veya bu konuda genel kurul veya yönetim kuruluna yetki verilmesi gerekmektedir. Murahhas üye usulüne uygun olarak kendisine bırakılan görevlerden dolayı tek başına sorumlu tutulabilecektir. Bu durumlarda ana sözleşme gereği yapılan taksim sonucunda görevlendirilen yönetim kurulu üyesi diğer üyelerin görevinden sorumlu olmayacak sadece kendi görevinden ötürü sorumlu olacaktır.

Murahhaslara devredilen yetkilere ilişkin olarak TTK'nun 331'inci maddesi uyarınca yönetim kurulu üyeleri nezaret yükümlülüğü altında olup, söz konusu yükümlülüğün gereği gibi yerine getirilmemesi durumunda yönetim kurulu üyeleri murahhas aza veya müdür ile birlikte müteselsilen sorumlu olacaklardır. Bu doğrultuda Seri:V, No 46 sayılı Tebliğ'in 33'üncü maddesi uyarınca aracı kurumların teftiş birimine ilişkin yetkilerinin murahhaslara bırakılması durumunda sadece görev devri yapılan üyeler teftiş biriminin faaliyetlerinden sorumlu olacaktır.

¹⁹ Yönetim kurulu üyesi olan murahhaslara murahhas üye, yönetim kurulu dışından seçilen üyelere ise murahhas müdür adı verilmektedir.

²⁰ Çalışmanın 3.2.2.1. numaralı bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilmiştir.

²¹ Aracı kurum yönetim kurulunun iç denetim birimine ilişkin yetkilerini en az iki yönetim kurulu üyesine devredilmesi Menkul Kıymetler Alanındaki Yatırım Hizmetleri Hakkında 10.05.1993 tarihli Avrupa Birliği Direktifinde yer alan iki yönetici (two-man management) prensibine uygundur.

Diğer üyelerin ise nezaret yükümlülüğü devam edecek olup, söz konusu yükümlülük gereği gibi yerine getirilmediği durumlarda diğer üyeler de sorumlu olacaklardır. Nitekim Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'de açıkça yönetim kurulu üyelerinin iç kontrol prosedürlerinin gözetiminden sorumlu olduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan doktrinde 336'ncı maddenin ilk dört bendinde yer alan görevler ile TTK'nun 324'üncü maddesindeki ortaklığın mali durumunun bozulması, TTK'nun 365'inci maddesi uyarınca genel kurulun olağanüstü toplantıya davet edilmesi, TTK'nun 366'ncı maddesi gereği azınlığın talebi doğrultusunda genel kurulun toplantıya çağırılması ve TTK'nun 381'nci maddesindeki iptal davası açma hakkı gibi görevlerin TTK'nun 319'uncu maddesi uyarınca murahhaslara bırakılmayacağı, bu nedenle müteselsil sorumluluğun ortadan kalkmayacağı ifade edilmiştir.

Bu çerçevede sorumluluk doğuran görev devredilemez nitelikte ise görev devredilse bile sorumluluk müteselsil olarak devam edecektir. Görev devredilebilir nitelikte ise sorumluluk bireyseldir, ancak diğer üyelerin nezaret sorumlulukları nedeniyle müteselsil sorumlulukları devam eder.

TTK'nun 339'uncu maddesi şirketin halihazırdaki durumu hakkında her ne şekilde olursa olsun yanlış sonuç uyandıracak desiseler kullanmak veya hakikate aykırı beyanda bulunmak suretiyle üçüncü şahısları aldatan yönetim kurulu üyesinin sebebiyet verdiği zarardan şahsen sorumlu olacağını hükme bağlamıştır. Söz konusu hüküm sadece beyanda bulunmayı değil aynı zamanda yapılması gereken beyanlarda bulunmamayı da kapsamaktadır (Yasaman, 1992:224).

Ayrıca aracı kurumlara TTK'nun 337'nci maddesi uyarınca yeni seçilen veya tayin olunan üyeler seleflerinin yolsuz muamelelerini murakıplara bildirmeye mecburdurlar. Aksi halde önceki yönetim kurulu üyelerinin yolsuz muamelelerine iştirak ederler.

6.2.3. Müdürlerin Hukuki Sorumluluğu

Müdürlere ilişkin hükümler TTK'nun 342-346'nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. TTK'nun 342'nci maddesinde yer alan müdürler TTK'nun 319'ncü maddesindeki müdürlerden farklıdır. Murahhas müdür yönetim kurulunun yetkileri ile donatılmış olup, murahhas müdürlerin seçilebilmesi için esas sözleşmede hükümün varlığına gerek vardır. Ancak icra organı olan müdürleri için esas sözleşmede hüküm bulunmasına gerek yoktur. Müdürlerin sorumluluğuna ilişkin hükümler ise 342'nci maddede düzenlenmiştir.

Söz konusu madde şirket işlemlerinin icrası safhasına ilişkin kısmı esas sözleşme veya genel kurul veya yönetim kurulu kararı ile yönetim kurulu üyesi olmayan veya ortaklardan olmayan bir müdüre tevdi edildiği takdirde, müdürün kanun veya esas mukavele yahut iş görme şartlarını tespit eden diğer hükümlerle yükletilen mükellefiyetleri gereği gibi ve veya hiç yerine getirmemesi durumunda sorumluluğunu yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğuna tabi kılmıştır. Müdürler ortaklık işlerinin dış ilişkide icrasıyla görevlidir ve ortaklığın günlük işlerini yönetim kurulunun gözetim ve denetimi altında yürütürler (Poroy, Tekinalp, Çamoğlu, 1993: 273).

Aracı kurumlarda özellikle genel müdürler aracı kurumların işlerini dış ilişkide icra ederler ve günlük işlerini yönetim kurulunun gözetim ve denetimi altında yürütürler. Ancak aracı kurumlardaki genel müdür yardımcıları, birim yöneticileri ve şube müdürlerinin de TTK'nun 342'inci maddesi uyarınca müdür kapsamında değerlendirilmesinin uygun olacağı

düşünölmektedir. Nitekim madde hükmü uyarınca müdürler temsil yetkisine sahip olmayıp sadece şirketin günlük işlerinin icrasıyla görevlidir.

İrtibat bürolarında aracı kurumun faaliyetlerinin tanıtımının yapılması ve sadece emirlerin merkeze iletilmesi faaliyetlerinde bulunulması nedeniyle irtibat bürosu sorumlularına ilişkin sorumluluk incelemesi yapılmamıştır. Ancak irtibat bürosu sorumlularının da ilgili irtibat bürosu içerisinde iç kontrol sisteminin sağlanmasına yönelik olarak personel üzerinde gerekli gözetimi yapması gerekmektedir.

Madde hükmü uyarınca müdürler yönetim kurulu üyeleri gibi sorumlu olacaklarından kendi şubesinde aracı kurumun iç kontrol prosedürlerini uygulamayan bir şube müdürü ve raporlama yapılmasına rağmen şubedeki ihlale ilişkin herhangi bir tedbir almayan yönetim kurulu olması durumunda,

- şube müdürü; Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 32'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin olarak belirlenen esaslar çerçevesinde ve yazılı iç kontrol prosedürlerine uygun hareket etme yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğuna ilişkin TTK 336'ncı maddesi çerçevesinde düzenlemelere aykırılıktan,
- genel müdür; Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in genel müdürün iç kontrole ilişkin uygulamadaki sorumluluğu dikkate alınarak yine TTK 336'ncı maddesi uyarınca kanun ve düzenlemelere aykırılıktan,
- yönetim kurulu üyeleri ise eğer bu görevi murahhaslara bırakmışsa görev devri yapılan üyeler şube müdürünün şirket için zararlı olan iş ve işlemlerine karşı müsamaha göstermeleri ve Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ uyarınca gözetim yükümlülüklerini gereği gibi yapmamaları nedeniyle, diğer üyeler ise nezaret yükümlülüğü gereği gibi yerine getirememeleri nedeniyle müteselsilen,

sorumlu olacaklardır. Ancak TTK'nun 338'inci maddesi uyarınca kusura iştirak etmediğini ispatlayan üyeler sorumlu olmayacaktır.

Diğer taraftan müdürlerin verdikleri zararlara ilişkin olarak TTK'nun 346'ncı maddesi hükmü gereği kural olarak yönetim kurulu üyeleri sorumlu tutulamazlar. Kural bu olmakla birlikte yönetim kurulu üyeleri ehil olmayan müdürler tayin etmek, müdürlerin şirket için zararlı olan iş ve işlemlerine karşı müsamaha göstermek, yönetim kurulunun yetkili olmadığı hususlarda müdürleri yetkili kılmak suretiyle verdikleri zararlardan dolayı TTK'nun 336'ncı maddesi hükmünce sorumlu olurlar ancak 338'nci madde uyarınca kusura iştirak etmediğini ispatlayan üye sorumlu olmaz.

TTK'nun 345'inci maddesi uyarınca müdürler çeşitli bazı muayyen muameleleri yapmak üzere başka kişileri vekil atayabilirler ancak müdürlük görevini devredemezler. Bu durumda BK'nun 391'inci maddesi gereği alt vekalet ve alt vekilin seçiminde ona talimat vermede ve nezaret etmede müdürün sorumluluğu söz konusu olacaktır.

6.2.4. Denetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu

Denetim kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğu, TTK'nun 359'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm uyarınca denetçilerin kanun ve esas sözleşme ile kendilerine yüklenen görevleri hiç veya gereği gibi yerine getirmemiş olmasından doğan zararlardan dolayı, kusursuz olduklarını ispat etmedikçe müteselsilen sorumlu olacakları ve mesuliyet hakkında

TTK'nun 309 ve 341'inci maddelerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Burada yer alan sorumluluk kusura dayalı ve sözleşmeden doğan bir sorumluluktur.

TTK'nun 353-358'inci maddeleri arasında denetçilere çeşitli görevler yüklenmiş olup, söz konusu görevler incelendiğinde etkin olarak işlemeyen iç kontrol sisteminden dolayı belirli durumlarda denetçiler sorumlu tutulabilecektir. Örneğin TTK'nun 353'ncü maddesinin 10'uncu bendinde denetçilerin, yönetim kurulu üyelerinin kanun ve esas sözleşme hükümlerine tamamıyla uymasına nezaret etmekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir. İç kontrol sisteminin etkin bir şekilde işlemesinden yönetim kurulunun sorumlu olması ve Tebliğ'de açıkça gözetim yükümlülüğü getirildiği dikkate alındığında denetim kurulu üyelerinin yönetim kurulu üyelerinin kanun ve esas sözleşme hükümlerine uygunluğunu takip etmesi gerekmektedir. Buna aykırı davranış denetçilerin sorumluluğuna neden olacaktır.

Yine 354'üncü maddede denetçilerin görevlerini ifa sırasında yönetim işleriyle ilgili olarak öğrenecekleri eksiklik ve yolsuzlukları veya kanun veya esas sözleşme hükümlerine aykırı hareketleri gerekli yerlere ihbarla mükellef olduğu ifade edilmiştir.

Bu çerçevede denetçiler iç kontrol sisteminin iyi işlememesinden dolayı gözetim ve ihbar yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmemiş olmaları nedeniyle doğan zararlardan TTK 359'uncu madde hükmü uyarınca kusursuz olmadıklarını ispat etmedikçe sorumlu olabileceklerdir.

Öte yandan 359'uncu madde hükmü doğrultusunda TTK'nun 309'uncu maddesi uyarınca denetçilerin fiillerinden dolayısıyla zarar gören pay sahipleri ve şirket alacaklıları dava açabilir. Bu dava sonucu hükmolunacak tazminat şirkete verilecektir. Yine TTK'nun 341'nci maddesi uyarınca şirket tarafından denetçiler aleyhine dava açılabilir.

6.2.5. Müfettişlerin Hukuki Sorumluluğu

Müfettişler, Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 33'üncü maddesi uyarınca doğrudan yönetim kuruluna bağlı olarak çalışmaktadırlar. Müfettişler aracı kurumun merkez ve merkez dışı örgütlerinin faaliyetlerinin sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili mevzuat hükümleri yanında, aracı kurumun esas sözleşmesi ve iç kontrole yönelik yazılı kurallar çerçevesinde denetiminden sorumludur.

Bu çerçevede iç kontrol sisteminde bir aksaklık olması durumunda müfettiş bu durumu tespit ederek yönetim kuruluna raporlamalıdır. Yine Tebliğ'in 33'üncü maddesi hükmü uyarınca aracı kurumun mali durumunun zayıflaması veya olağanüstü durumların olması durumunda müfettişler hem yönetim kuruluna rapor sunmak hem de bir örneğini Kurul'a göndermekle yükümlüdür.

Müfettişlerin iç kontrol sistemindeki aksaklıkları zamanında tespit ederek yönetim kuruluna sunmamaları ve özel durumlarda raporun bir örneğini Kurul'a göndermemeleri hukuki sorumlulukları doğacaktır.

Son olarak mevzuata uygunluk birimi düzenleme ve danışma niteliğinde bir birim olması nedeniyle bu birimde çalışanların sorumluluklarına ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

VII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Etkin bir iç kontrol sistemi, aracı kurumun amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve yeterli mali raporlama için gerekli olduğu gibi aynı zamanda sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenli olarak sürdürülmesinde de önemli role sahiptir. Bilindiği üzere sermaye piyasası, ortaklıklar, araçlar ve çoğunluğunu tasarruf sahiplerinin oluşturduğu yatırımcıların yer aldığı, küçük birikimlerin büyük fonlar haline dönüşerek yatırımlara yönlendiği bir piyasadır. Bu piyasadaki fon akımının sağlıklı biçimde gerçekleşmesi, aracı kurumların fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmelerine bağlıdır.

Etkin iç kontrol sistemi, aracı kurumların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve aracı kurumun ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olur. Bu çerçevede aracı kurumların özellikle şirket ve müşteri varlıklarını koruyacak, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini sağlayacak, faaliyetlerinin plan, politika ve yordamlar ile kanun ve düzenlemelere uygunluğunu temin edecek etkin bir iç kontrol sistemini kurmaları gerekmektedir.

Öte yandan yöneticilerin amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını, kanun ve düzenlemelere uygun hareket edilip edilmediğini ve aracı kurum çıkar ve varlıklarının korunup korunmadığını tespit edebilmeleri için, aracı kurum içinde üretilen finansal ve finansal olmayan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda aracı kurum faaliyetleri ile iç kontrol sisteminin periyodik denetimini ve yönetime raporlanmasını temin edecek iç denetim sisteminin oluşturulması önem taşımaktadır.

Yukarıda yer alan açıklamalar çerçevesinde aracı kurumların iç kontrol sistemleri,

- aracı kurumun faaliyetlerini bağımsız olarak değerlendiren etkili bir iç denetim işlevi,
- aracı kurumun faaliyetlerinin tümünü kapsayan ayrıntılı iş akış prosedürleri,
- personelin görev yetki ve sorumluluklarının tanımlandığı prosedürler,
- iç kontrolün önemi konusunda kararlı tutum sergileyen bir yönetim,
- iç kontrol sistemi konusunda yeterli bilince ve sorumlu olduğu faaliyete ilişkin gerekli mesleki bilgi ve deneyime sahip olan personel,

ile etkin bir yapıya kavuşacaktır.

Aracı kurumların iç kontrol sisteminde en önemli görev yönetim kuruluna düşmektedir. İç kontrol sisteminin kurulmasından ve gözetiminden sorumlu olan yönetim kurulu, aracı kurumun ticari hedeflerini gerçekleştirme doğrultusunda girdiği riskleri saptamalı ve yeterli biçimde kontrol etmeli; finansal ve yönetsel bilgileri doğruluk, güvenilirlik ve zamanlama açısından test etmeli; aracı kurum faaliyetlerinin kanun, düzenleme, şirket politika ve prosedürlerine uyumunu sağlamalıdır.

Çalışmanın 6'ncı bölümünde aracı kurumların iç kontrol sistemlerinin etkin olarak işlememesi durumunda, aracı kurum yönetim kurulu üyelerinin, denetçilerinin ve diğer çalışanlarının iç kontrol sisteminin iyi işlememesinden dolayı hukuki sorumluluklarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Öte yandan aracı kurumların iç kontrol ve iç denetime ilişkin prosedürlerinin içeriğinin

yeterli olup olmadığına ilişkin Kurul personeli tarafından yapılacak incelemede iç kontrole ilişkin prosedürlerde temel olarak yer alması gereken unsurlara çalışmanın 3.2.1. bölümünde değinilmiştir.

İç kontrol ve iç denetim hakkında ABD, Hong Kong, Almanya ve Hollanda'ya ilişkin açıklamalar EK/1'de yer almaktadır. Ek/1'de özetle ABD, Almanya, Hollanda ve Hong Kong'ta aracı kurumların uygunluk birimi sayesinde mevzuata uyumu sağladıkları, söz konusu ülkelerde faaliyet şartları arasında yeterli düzeyde bir iç kontrol sisteminin arandığı, ABD'de iç kontrole ilişkin olarak bağımsız dış denetçilerin görüş beyan ettiği, ayrıca Hollanda ve Almanya'da uygulanan ikili kurul sisteminin (two-tier board) şirketlerin iç kontrol sisteminin etkinleşmesinde önemli rolü olduğu ifade edilmiştir. İç kontrol sistemine ilişkin olarak tüm aracı kurumlarda uygulanacak ortak bir prosedür, aracı kurumların müşteri sayısı ve işlem hacmi itibarıyla büyüklükleri, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin çeşitliliği, merkez dışı örgütlerinin sayısı ve organizasyonel yapılarının birbirinden farklı olması gibi gerekçeler nedeniyle söz konusu ülkelere oluşturulamamıştır. Ancak Hong Kong düzenleyici otoritesi aracı kurumların iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı amacıyla çalışmanın 2 numaralı ekinde yer alan rehberi yayımlamıştır. Hong Kong'ta ilk yayımlandığı zaman yoğun tartışmalara neden olan bu rehberin herhangi bir yaptırım niteliği bulunmamakta olup, içeriği tavsiye niteliğindedir.

Çalışmada yer alan değerlendirmeler çerçevesinde aracı kurumlardaki iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine ilişkin olarak geliştirilen öneriler aşağıdaki gibidir.

1) Bağımsız Dış Denetçinin İç Kontrole İlişkin Görüş Bildirmesine İlişkin Olarak:

Bağımsız dış denetçilerin raporlarında aracı kurumların iç kontrol sistemine ilişkin bir bölüm açılması ve iç kontrol sistemi hakkında bağımsız dış denetçi görüşünün söz konusu bölümde yer alması uygun olacaktır. Bağımsız dış denetçinin yıllık mali tablolarla birlikte vereceği görüşte ABD'deki sisteme benzer şekilde:

- a) Aracı kurumun iç kontrol sisteminde tespit edilen aykırılıklara ve
- b) Seri:X, No:16 sayılı Tebliğ'in 28'inci maddesi uyarınca iç denetim sistemin güvenilirliğini dikkate alırken iç kontrol yapısına ilişkin tespit edilen zayıflıklara, değinmesi uygun olacaktır.

Bağımsız denetçinin iç kontrol sisteminde tespit ettiği aykırılıklara ilişkin görüş verirken,

- Aracı kurum yönetim kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe giren prosedürlere yöneticiler ve personel tarafından uyulup uyulmadığını,
- Her bir birim bazında söz konusu birimlerin faaliyetlerine ilişkin iş akışlarının yer aldığı prosedürler hazırlanıp hazırlanmadığını,
- Birimlerde çalışan personelin ayrıntılı görev tanımı, yetki ve sorumluluklarının yer aldığı prosedürlerin olup olmadığını,
- prosedürlerde eksiklikler olup olmadığını,

dikkate alması ve dikkate alınan söz konusu hususlardaki aksaklıklara ilişkin olarak raporunda çözüm önerilerinde bulunması uygun olacaktır. Ayrıca bağımsız dış denetçinin yıl içinde cereyan eden ancak denetim tarihinde ortadan kalkan iç kontrol sistemindeki

yetersizliklere değinmesi ve söz konusu yetersizliklerin nasıl bertaraf edildiğine raporunda yer vermesi uygun olacaktır.

2) Müfettişler ve Mevzuata Uygunluk Birimi Çalışanları İçin İhtisas Sınavları ve Lisans Belgesi Alma Zorunluluğu Getirilmesi:

Sermaye Piyasası Faaliyetlerinde Bulunanlar İçin Lisanslama ve Merkezi Sicil Tutmaya İlişkin Esaslar Tebliği Taslağı'nda aracı kurumlarda etkin bir iç kontrolün sağlanmasında büyük öneme sahip müfettişler için herhangi bir sınav ve lisans belgesi zorunluluğu getirilmemiştir.

Aracı kurum müfettişlerinin ve aynı zamanda Seri:V, No.46 sayılı Tebliğ ile yeni bir birim olarak getirilen mevzuata uygunluk birimi çalışanlarının sermaye piyasası faaliyetinde bulunabilmeleri için mesleki yeterliliklerini gösteren lisans belgesi almaları şartının getirilmesi, yoğun bilgi ve tecrübe gerektiren bu faaliyetleri icra edecek kişilerin hem uzmanlaşmasını sağlayacak, hem de kişilerin bilgi seviyesine olumlu katkıda bulunacaktır.

3) İç Kontrole İlişkin Belirli Düzenlemelerin Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Tarafından Yapılması:

Çalışmanın 4.3. bölümünde belirtildiği üzere aracı kurumlar nezdinde yapılan anket çalışmasının değerlendirilmesi sonucunda aracı kurumların iç kontrol konusunda eğitim eksikliği yaşadıkları anlaşılmıştır. Bu konuda gerekli eğitimin 4487 sayılı Sermaye Piyasası Kanun'un 40/B maddesi doğrultusunda kurulacak olan ve bir mesleki kuruluş statüsünde olacak olan Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği tarafından verilmesi uygun olacaktır.

4) Aracı Kurumlarda İç Denetimin Etkinleştirilmesine İlişkin Olarak:

Bilindiği üzere teftiş biriminin yapmış olduğu denetimler yoğun işlem hacmi ve aracı kurumların faaliyetlerinin gün geçtikçe karmaşıklaşmasından dolayı çoğu zaman yetersiz kalmakta ve belirli hususlar gözden kaçabilmektedir.

Çalışmanın 4.2.2. bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere aracı kurumlar nezdinde yapılan anket sonucunda sektördeki müfettiş sayısının aracı kurumların merkez ve merkez dışı örgütlerini etkin bir şekilde denetlemeye yetmediği anlaşılmıştır.

Öte yandan aracı kurumlar yeterli müfettiş istihdam etmiş olsalar da, birim yöneticilerinin kendi birimlerinin faaliyetlerinden sorumlu olmasının, gerekli gözetimleri aktif bir şekilde yapmasının (örneğin aracı kurumun politika ve prosedürlerine çalışanların uyup uymadığı), söz konusu gözetimlere ilişkin olarak teftiş birimine aylık rapor vermesinin ve daha sonra teftiş birimi tarafından söz konusu birimlerin denetime tabi tutulmasının etkin bir iç denetime dolayısıyla iç kontrole katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Aynı şekilde merkez dışı örgütlerdeki şube müdürleri ve irtibat bürosu sorumlularına da aktif gözetim yükümlülüğü getirilerek teftiş birimine aylık rapor göndermesinin şube ve irtibat bürolarının daha etkin bir şekilde gözetimine imkan sağlayacağı ve bu doğrultuda yapılacak bir düzenleme ile ilgili kişilerin sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmesinin sağlanacağı düşünülmektedir. Merkez dışı örgütler arasında yer alan acentalar açısından böyle bir uygulamaya ihtiyaç olmamakla birlikte, bankaların teftiş birimi tarafından denetleniyor olmaları nedeniyle, acentanın sermaye piyasası işlemlerine ilişkin olarak bankaların teftiş birimleri tarafından hazırlanan raporların bir örneğinin aracı kurumun teftiş birimine gönderilmesi ve aracı kurum merkezinde saklanması uygun olacaktır.

Ayrıca birim yöneticileri ve merkez dışı örgütte sorumlu olarak kabul edilecek şube müdürleri veya irtibat bürosu sorumlularına aktif gözetim yükümlülüğü verilmesi, kendi birimlerini daha yakından tanımaları nedeniyle temel konularda müfettişlere yol gösterici nitelikli raporlar üretmesini sağlayacak, diğer yandan aracı kurumlar da seçecekleri birim yöneticilerinin ve merkez dışı örgüt sorumlularının kalifiye olmasına özen gösterecektir.

Sonuç olarak aracı kurumların faaliyet gösterdiği her yetki ve izin belgesine bağlı birim yöneticilerinin (herhangi bir yetki belgesi ile doğrudan bağlantısı olmayan muhasebe/operasyon biriminin de yöneticisi bu kapsamda değerlendirilebilir) ve merkez dışı örgütlerindeki şube müdürü ve irtibat bürosu sorumlularının kendi birimlerinin faaliyetlerinin kanunlara, düzenlemelere, şirket politika ve prosedürlerine uyumundan sorumlu olmasının, aktif gözetim yapmasının ve belli dönemler itibarıyla teftiş birimine sorumlu olduğu birimin işleyişine ilişkin rapor vermesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

5. Teftiş Birimine İlişkin Olarak :

Aracı kurumların, iç denetim ve mevzuata uygunluk (kurulmuş olması durumunda) birimlerinin faaliyetlerinin kapsamının belirlenmesi amacıyla bir prosedür oluşturmaları gerekmektedir. Söz konusu prosedür Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ'in 32'nci maddesi uyarınca yönetim kurulunca onaylanmalı ve belli aralıklarla gözden geçirilmelidir. Prosedürde özellikle,

- iç denetim işlevinin hedefleri ve kapsamı,
- iç denetim bölümünün aracı kurum içindeki konumu, görev, yetki ve sorumlulukları,
- iç denetim bölümünün başkanının hesap verme sorumluluğunun,

belirlenmesi ve iç denetim bölümünden hangi şartlarda müşavirlik hizmetleri veya başka özel görevler istenebileceğinin hükme bağlanması uygun olacaktır. Aynı şekilde mevzuata uygunluk biriminin de görev yetki ve sorumlulukları bir prosedürle belirlenmelidir.

Şube veya bağlı kuruluşlar ile dış kaynaklardan temin edilen faaliyetler de dahil olmak üzere aracı kurumların hiçbir faaliyeti teftiş biriminin inceleme kapsamı dışında tutulmamalıdır. Teftiş birimi, görevlerinin ifası ile ilgili olduğu her durumda aracı kurumun herhangi bir faaliyetini veya birimini incelemeye ve yönetim bilgileri ile bütün danışma ve karar verme kurullarının tutanakları dahil olmak üzere aracı kurumun tüm kayıt, dosya ve verilerini görmeye yetkili olmalıdır.

Ayrıca teftiş biriminin denetimlerini yıllık olarak hazırlanıp yönetim kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe giren bir denetim planı doğrultusunda yapması uygun olacaktır. Teftiş birimi tarafından düzenlenecek raporların içeriğine ilişkin olarak herhangi bir düzenlemenin Kurul tarafından yapılmasının uygun olmadığı bu konunun Kurul tarafından verilecek yetki ile Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği tarafından düzenlenmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Ancak hazırlanan iç denetim raporlarında genel olarak:

- a) merkez/merkez dışı örgütün belge ve kayıt düzenine ilişkin değerlendirmelerin,
- b) merkez/merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin kontrolü ile tespit edilen aykırılıkların değerlendirilmesi ve aykırılıkların giderilmesine ilişkin önerilerin,
- c) merkez/merkez dışı örgütlerin, iç kontrol sistemine ilişkin değerlendirmelerin,

- d) bir önceki raporda tespit edilen aykırılıkların giderilip giderilmediğine ilişkin değerlendirmelerin,
 - e) gerektiğinde müşteri şikayetlerinin,
 - f) şirketin daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin önerilerin,
- yer almasının uygun olacağı düşünülmektedir.

6. Teftiş Biriminin Raporlama Yükümlülüğüne İlişkin Olarak

Tebliğ'in 33'ncü maddesinin son fıkrası hükmü uyarınca teftiş biriminin aracı kurumun mali durumunu zayıflatacak veya olağandışı sonuçlar doğuracak herhangi bir durumun varlığının tespit etmesi halinde hazırlayacağı raporu en kısa zamanda yönetim kuruluna ve bir örneğini Kurul'a sunacağı ifade edilmiştir.

Aracı kurumun teftiş biriminin rapor düzenleyerek Kurul'a bildirim yapmasını gerektirebilecek ihtimallere örnek olarak aşağıdakiler sayılabilir:

- Aracı kurumun kuruluş ve faaliyet şartlarında meydana gelen eksilmeler,
- Aracı kurumun mali durumunu ciddi şekilde zayıflatacak olgular,
- Merkez veya merkez dışı örgütte üst düzeyde yolsuzluk ihtimali,
- Aracı kurumun idari ve muhasebe organizasyonunda ve iç kontrol sisteminde önemli etkisi olan veya olabilecek olaylar,
- Aracı kurumun faaliyet risklerinin veya diğer risklerinin aracı kurumun faaliyetlerini tehlikeye düşürecek biçimde artması,
- Kontrol ortamında ciddi eksiklikler bulunması,
- Kanunların, yönetmeliklerin ve aracı kurumun ana sözleşmesi veya prosedürlerinin ciddi biçimde ihlal edilmesi.

Ayrıca yönetim kurulu tarafından teftiş biriminin faaliyetlerini engelleyici nitelikli işlemler yapılması durumunda da Kurul'a bildirim yapılması uygun olacaktır. Örneğin günlük kasa sayımı gibi rutin işlemlerin teftiş birimi tarafından yerine getirileceğine ilişkin bir düzenleme, teftiş biriminin işlemlerinin aksamasına ve görevini gereği gibi yerine getirememesine neden olabilecektir.

7. Audit Committee'ye (AC-Denetim Komitesi) İlişkin Olarak

Günümüzde şirketlerin mali durumu ve maruz kaldığı riskler konusunda hem yönetim kuruluna yardımcı bir organ hem de pay sahiplerinin şirket hakkında edinmek istediği bilgiler konusunda onları tatmin eden bir müessese olarak AC (Audit Committee-Denetim Komitesi) ortaya çıkmaktadır. Sürekli bir denetim komitesinin oluşturulması hem iç kontrol sisteminin hem de iç denetim sisteminin etkinleştirilmesinde önemli role sahiptir.

Ülkemizde henüz AC biçiminde bir örgütlenme yaygın olarak uygulanmamakla birlikte, ilk etapta halka açık şirketlerin ve dolayısıyla halka açık aracı kurumların daha etkin bir iç kontrol sisteminin sağlanması amacıyla AC oluşturmaları uygun olacaktır. Ancak aracı kurumların halka açık olsun olmasın geniş yatırımcı kitlelerine hitap etmesi ve söz konusu yatırımcılar açısından piyasada güven ve istikrarın önemli olduğu dikkate alındığında AC'lerin aracı kurumlar açısından halka açık şirketler kadar önemli role sahip olduğu düşünülmektedir.

Nitekim AC'nin temel görevinin yönetim kuruluna muhasebe politikaları, iç kontrol ve finansal raporlama konularında yardım olduğu, AC'nin yönetim kurulu, şirketin bağımsız dış denetçisi, iç denetçileri ve finansal denetçileri arasında bir haberleşme ve etkileşim ağı kurulmasına ve yürütülmesine yardımcı olduğu, iç denetimi gözetim altında tuttuğu, organizasyonun iç kontrolünü ve üstlenilen görevlerin yerine getirilme kalitesini değerlendirdiği dikkate alındığında tüm aracı kurumların AC'ye sahip olmasının sektörün iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öte yandan aracı kurumlar TTK'nun 318'inci maddesine dayanarak komite ve komisyonlar kurabilecek olup, adigeçen komite ve komisyonlar esas sözleşmede kararlaştırılabileceği gibi yönetim kurulu tarafından da oluşturulabilecektir. Söz konusu komite veya komisyonlarda yönetim kurulu üyesi olmayan müstahdem niteliğinde olan kişiler görevlendirilebilecek olup, komisyon veya komiteler tamamen bu kişilerden de oluşabilecektir. Bu çerçevede iç kontrol konusunda yönetim kurulu üyelerinden oluşmayan bir komite kurulabilecektir. Ancak söz konusu komitelerin görevi tamamen hazırlık niteliğinde olup, iç kontrol konusunda yönetim kurulunu haberdar etmek ve yönetim kurulunun aydınlanmasına hizmet etmekten ibaret olacak, son söz yönetim kurulunun olacaktır. Nitekim son yıllarda bazı şirketlerin icra komiteleri adı altında yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunan komiteler oluşturdukları gözlemlenmektedir.

Bu hüküm çerçevesinde aracı kurumların denetim komitesinin görevleri ile donatılmış komite veya komisyonlar oluşturmalarına herhangi bir engel bulunmadığı düşünülmektedir.

8. Diğer Konulara İlişkin Olarak :

a) Aracı kurumların iç kontrole ilişkin prosedürlerinin içeriğinin yeterli olup olmadığına ilişkin olarak Kurul personeli tarafından yapılacak incelemede, söz konusu prosedürlerde temel olarak aranması gereken unsurlar arasında;

- aracı kurumların merkez ve merkez dışı örgütlerinin organizasyonunda yer alan her bir birime ilişkin birim bazında ayrıntılı iş akışı,
- aracı kurum personelinin yönetim kurulu ve denetçiler de dahil görev, yetki ve sorumluluklarının ayrıntılı olarak belirlenmesi,
- muhasebe uygulamaları (hesapların karşılaştırılması, periyodik muhakemeler),
- karşılıklı kontrol ve çift imza,
- birimleri arasında görevler, sorumluluklar ve yetki dağılımının uygun olması,
- aracı kurumun ve müşterilerin maruz kalacağı risklere karşı uygun bir risk yönetiminin sağlanması, risklerin tespit ve ölçümü,
- aracı kurumun işlemlerine ilişkin olarak elektronik ortamda saklanan bilgiler de dahil tüm bilgilerin bütünlüğünü, kullanılabilirliğini, güvenilirliğini ve kusursuzluğunu sağlayacak önlemlerin yer alması,
- görevlerin ayrılığı ilkesine uyum (fonksiyonel ayrımlar),
- mevzuata, belge ve kayıt düzenine uyum,
- aracı kurum çalışanlarının çalıştıkları kurumda işlem yapıp yapamayacağı, eğer yapabiliyorlarsa aracı kurum çalışanı müşteri ve aracı kurum arasında oluşabilecek

muhtemel çıkar çatışmalarının önlenmesine ilişkin,
hususlarının yer aldığı dikkat edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

b) Bilindiği üzere Tebliğ'in 33'ncü maddesinin 4'üncü fıkrası uyarınca teftiş birimi tarafından yapılan denetim çalışmalarının yılda en az bir kere rapora bağlanması ve bu raporların Kurul tarafından istenmesi durumunda Kurul'a ibrazı zorunlu tutulmuştur. Teftiş birimi tarafından düzenlenecek raporunun istendiğinde Kurul'a ibraz edilme ihtimali, aracı kurum teftiş birimlerinin incelemelerinde elde ettikleri tespitleri tam olarak raporlarına yansıtamamasına veya çifte rapor düzenlenmesine neden olabilecektir. SPKn'nun 45'inci maddesi uyarınca Kurul'un istemiş olduğu her türlü belgeyi Tebliğ'de yer almasa da elde edebilme yetkisine sahip olması nedeniyle, Tebliğ'de Kurul tarafından istenmesi halinde söz konusu raporların Kurul'a ibraz zorunluluğunun açıkça ifade edilmesi yukarıda yer alan sakıncaları gündeme getirecektir. Bu çerçevede Tebliğ'den hükmün ilgili kısmının çıkarılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

c) Seri:V, No:46 sayılı Tebliğ mevzuata uygunluk biriminin kurulmaması durumunda söz konusu görevlerin teftiş birimi tarafından yerine getirilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Ancak uygulamada mevzuata uygunluk birimi kurulmaması durumunda aracı kurum faaliyetlerinin sermaye piyasası mevzuatı ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesi ve bu konularda danışmanlık hizmetinin kim tarafından verileceği önemli bir sorundur. Nitekim Tebliğ'in mevzuata uygunluk biriminin kurulmaması durumunda söz konusu görevlerin teftiş birimi tarafından yerine getirilemeyeceğini hükme bağlamış olması, aracı kurumlarda iç kontrol konusunda ve sermaye piyasası mevzuatı ile ilgili mevzuat konusunda en ayrıntılı bilgiye sahip olan ve bu güne kadar prosedürleri hazırlayan müfettişlerin söz konusu faaliyetleri yapamamasına neden olacağından, mevzuata uygunluk birimi oluşturmayan aracı kurumlarda iç kontrole yönelik prosedürlerin hazırlanması ve söz konusu aracı kurum yönetiminin danışma hizmeti almak istemesi hallerinde sorunlar ortaya çıkacaktır.

Ancak teftiş biriminin mevzuata uygunluk biriminin görevlerini de yapabilecek şekilde düzenlemenin aracı kurumların mevzuata uygunluk birimini kurmamalarını teşvik edeceği dikkate alınarak, mevzuata uygunluk biriminin zorunlu bir birim olarak tüm aracı kurumlar için öngörülmesi ya da bir kriter belirlenerek (örneğin birden fazla yetki belgesi olan aracı kurumlar) kritere uyan aracı kurumların mevzuata uygunluk birimini kurmalarının zorunlu tutulması, diğer aracı kurumlar için de teftiş biriminin faaliyetlerine herhangi bir kısıtlama getirilmeyecek şekilde düzenleme yapılması uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

A) Kitaplar

AICPA, American Institute of Certified Public Accountants

1993, Audits of Broker And Dealers In Securities, New York

ARSLAN, İbrahim

1994, Anonim Şirketlerde Yönetim Yetkisinin Sınırlandırılması, Mimoza Yayınları, Konya

ÇAMOĞLU, Ersin

1972, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, İstanbul

ÇITAK, Serdar

1998, Amerika Birleşik Devletleri Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar, SPK Yayınları No:121, Ankara

DOMANIÇ, Hayri

1988, Anonim Şirketler Hukuku ve Uygulaması, Cilt:2, Temel Yayınları, İstanbul

DORRESTEIJN, Adriaan/ KUIPER, Ina ve MORSE, Geoffrey

1995, European Corporate Law, Kluwer Law And Taxation Publishers, Netherlands

EREM, F., ALTINOK, T. ve TANDOĞAN, H.

1989, Bankalar Kanunu Şerhi, Ankara

GÜREDİN, Ersin

1997, Denetim, Gazi-Büro Kitabevi, İstanbul

HELVACI, Mehmet

1995, Anonim Ortaklıkta Yönetim Kurulu Üyesinin Hukuki Sorumluluğu, Beta Yayınları, İstanbul

KEPEKÇİ, Celal

1982, İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:251/171, Eskişehir

Maliye Hesap Uzmanları Derneği

1996, Denetim İlke ve Esasları, Acar Yayınları, İstanbul

MANAVGAT, Çağlar

1991, Sermaye Piyasasında Aracı Kurumlar, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara

Organization For Economic Co-Operation And Development

1998, Corporate Governance, OECD, Paris

POROY, TEKİNALP, ÇAMOĞLU

1993, Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul

POSER, Norman

1999, Broker-Dealer Law And Regulation, Aspen Law&Business, New York

Pricewaterhousecoopers

1999, Audit Comitees: Good Practices For Meeting Market Expectations

SEIDLER, Lee ve CARMÍCHAEL, D.R.

1980, Accountants' Handbook, Ronald Press Publication, ABD

The Institute of Internal Auditors

1994, The Audit Comitee: A Briefing on Roles and Responsibilities, Florida

The Institute of Internal Auditors United Kingdom

1994, Audit Comitee of The Board, London

ROSEN, Robert

2000, International Securities Regulations, Oceana Publications Inc., New York

UZAY, Şaban

1999, İşletmelerde İç Kontrol Sitemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, SPK Yayınları No:132, Ankara

B) Makaleler

AKGÜN, Ali İhsan

1999, İşletmelerde İç Denetim Uygulaması, Vergi Dünyası, Nisan 1999, Sayı:212

DİCLE, Berk

1997, Modern İç Denetim Anlayışı ve İç Kontrol, Vergi Dünyası, Mart 1997, Sayı:187

İÇTEN, Orkun

1999, Aracı Kurumlarda Hisse Senedi Alım Satım İşlemlerinin İç Denetimi, Vergi Dünyası, Ağustos 1999, Sayı:216

KOCABEY, İbrahim

1998, İşletmelerde İç Denetim, Vergi Dünyası, Şubat 1998, Sayı:198

LO, Benjamin

2000, Improving Corporate Governance:Lessons from the European Community, <http://www.law.indiana.edu/glsj/vol1/lo.htm>

MCMULLEN, Dorothy. A.

1996, Internal Control Reports And Financial Reporting Problems, Accounting Horizons, Aralık 1996 Cilt:10 Sayfa:67, ABD

STEINBERG, Richard

1993, Internal Control-Integrated Framework: a landmark study, <http://www.nyssepa.org/cpajournal/old/14465853.htm>

TEMPLE, Raymond

1992, Auditors as business advisors: logical extension of SAS 55, <http://www.nyssepa.org/cpajournal/old/11818048.htm>

C) Web Adresleri

1) <http://pw1.netcom.com/~jstorres/internalaudit/index.html>

2) <http://users.aol.com/mrsciacfe/spiacoso.htm>

3) <http://www.sao.state.tx.us/bestprac.htm>

4) <http://www.nasdr.com/3010.htm-4700.htm>

5) <http://www.hksfc.org.hk/eng/consult/001.htm>

6) <http://www.bakred.de>

7) <http://www.sec.gov>

8) <http://hksfc.org.hk/eng/consult/001.htm>

9) <http://www.bus.orst.edu>

10) <http://www.law.uc.edu/CCL/34Actrls>

ÜLKE DÜZENLEMELERİ VE UYGULAMALARI

I. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) denetim piramidinin en üstünde SEC, daha sonra öz düzenleyici kuruluşlar ve son ancak en önemli seviye olarak aracı kurumlar bulunmaktadır. Aracı kurumlar yeterli düzeyde bir iç kontrol ve iç denetim mekanizmasını kurmakla sorumludurlar. Nitekim SEC iç denetim yükümlülüğünün yerine getirilmesinde aksaklığı, denetim yükümlülüklerinde dikkatsiz olma ve denetim prosedürlerinin dikkatli bir şekilde izlenmesi durumunda tespit edilecek aykırılıkların gözden kaçırılması olarak tanımlamıştır.²²

Aracı kurum bünyesinde gerçekleştirilen denetimlerde aracı kurumlarda istihdam edilen birim yöneticileri, şube yöneticileri (branch managers), bölge yöneticileri (regional managers), denetim elemanları ve uygunluk departmanı görevlileri (compliance officials) iç kontrol konusunda çok önemli bir yer işgal etmektedirler.

Denetim prosedürleri şirketten şirkete yapılarına büyüklüklerine ve iş yoğunluklarına göre değişmektedir.

1.1. 1934 Tarihli Menkul Kıymetlerin Alım Satımı Kanunu'nun (Securities Exchange Act of 1934) İç Denetime İlişkin Hükümleri

1934 tarihli Kanun'da bölüm 15(b)(4)(E) aracı kurumların denetimlerine tabi kişilerin, bölüm 15(b)(6)(A) ise gözetim yükümlülüğü bulunan ilişkili kişilerin²³ yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Bu doğrultuda Kanun'un 15(b)(4)(E) hükmüne aykırı olarak aracı kurumların gözetim ve denetimine tabi olmasına rağmen, aracı kurumların denetimde yetersiz kalması ve federal hükümet düzenlemelerinin ihlal edilmesi durumunda, SEC tarafından aracı kurumlara çeşitli

²² (Poser, 1999:15-4)

²³ İlişkili kişiler Menkul Kıymetlerin Alım Satımı Kanunu'nun 3(a)(18) nolu bölümünde tanımlanmıştır. Söz konusu tanım uyarınca ilişkili kişi bir aracı kuruma ortak olan herhangi görevlisi, yöneticisi veya bölüm sorumlusu (veya bu makama veya görevde benzer faaliyetlerde

yaptırımlar uygulanmaktadır.

Aracı kurumların bu gibi durumlarda bir savunma hakkı bulunmaktadır. Eğer aracı kurum ihlalleri önleyici ve tespit edici nitelikte bir prosedür oluşturduğunu ve söz konusu prosedürü uygulayacak sistemi kurduğunu ve bu sistem içerisinde denetime ilişkin yükümlülüklerini ifa ettiğini ispat edebilirse sorumluluktan kurtulabilmektedir. SEC, bu gibi durumlarda denetim sisteminin yapısından çok somut olayın niteliğine göre değerlendirme yapmaktadır.

Aynı şekilde SEC, gözetim görevini 15(b)(4)(E) hükmüne göre gereği gibi yerine getirmeyen gerçek kişilere 15(b)(6)(A)²⁴ hükmü doğrultusunda yaptırım uygulayabilmektedir. Ancak söz konusu gerçek kişilerin de az önceki ifade edilen biçimde sorumluluktan kurtulma imkanları mevcuttur.

Gözetim yükümlülüğü olan kişi, gözetim sisteminin etkinliğinden ve sorumlu olduğu kişilerin görevlerini layıkıyla yapmasını gözetir. Burada özellikle belirtilmesi gereken bir husus gözetim yükümlülüğünden sorumlu olan kişiler ile kastedilmek istenen teftiş biriminde çalışan denetçiler değil, kendilerine gözetim sorumluluğu yüklenen birim yöneticileri, şube yöneticileri gibi kişilerdir. Bilindiği üzere SEC aracı kuruma veya gözetime yükümlü olan kişiye karşı uyarı, faaliyetlerini 12 ayı aşmamak üzere durdurma, faaliyetlerini kısıtlama, aracı kurumun kaydını iptal etme ve gerçek kişilerin herhangi bir aracı kurumla ilişkisini yasaklayabilir.

Bu durumda iç denetim yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirilmemesi durumunda SEC,

- a) Aracı kurumda gözetimle yükümlü olan gerçek kişilerin faaliyetlerini 16(b)(6)(A) hükmü uyarınca yasaklayabilir,
- b) Bölüm 15(b)(4)(E) hükmü uyarınca denetim yükümlülüğünü aksatan şirket hakkında takibata geçebilir.

bulunan kişi), veya aracı kurumun kontrolünde olan ve bu aracı kurumun herhangi bir çalışanını doğrudan veya dolaylı olarak kontrol eden kişilerdir.

²⁴ Bölüm 15(b)(6)(A)'da bir aracı kurumla ilgili olan veya ileri sürülen aykırılığın gerçekleştiği tarihte ilgili olan veya düşük fiyatlı hisse senetleri için fiyat teklifi (offer penny stock) ile uğraşan veya aykırılık tarihinde bu faaliyette bulunan kişiler hakkında Komisyon tarafından uyarı, fonksiyon ve faaliyetlerini kısıtlama veya 12 ayı geçmeyecek şekilde durdurma veya söz konusu kişilerin aracı kurumlarla ilgisini ve düşük fiyatlı hisse senetleri için fiyat teklifi vermesini yasaklayabileceğini hükme bağlamıştır.

Son olarak bir aracı kurumun kontrolünde çalışanların 1934 tarihli yasayı ihlal etmesi durumunda aracı kurum iyi niyetli olduğunu ve ihlale neden olmadığını ispat etmedikçe, aracı kurum ve söz konusu çalışanı bölüm 20(a) hükmü uyarınca eşit olarak sorumlu olacaktır. İyi niyet savunması ancak aracı kurumun söz konusu kişi üzerinde etkin ve yeterli bir denetim uyguladığını ispat etmesi ile mümkündür.

1.2. Öz Düzenleyici²⁵ Kuruluşlar Tarafından Gerçekleştirilen Denetimler

1.2.1 NASD Hükümleri

Bilindiği üzere NASD (National Association of Securities Dealers, Inc.) 1938 tarihli Maloney Yasası hükümleri uyarınca 1939 yılında kurulan ve SEC denetim ve gözetiminde bir öz düzenleyici kuruluştur. NASD üyeleri için ahlaki standartlar getirerek bir iç denetim mekanizması görevini üstlenmektedir. Bu standartlara aykırı davranışta bulunan broker²⁶ veya dealerlar²⁷ üyelikten çıkarılmakta ya da üyeliğe kabul edilmemektedir.

NASD'ın 3010 nolu kuralı uyarınca her NASD üyesi aracı kurumun sermaye piyasası mevzuatı ve NASD düzenlemelerine uygunluğu sağlayacak bir iç denetim sistemini kurması ve yürütmesi gerekmektedir. NASD üyeleri asgari aşağıda yer alan hususları sağlamalıdır.

- a) Yazılı iç denetim prosedürlerinin oluşturulması ve uygulanması, ayrıca söz konusu prosedürlerin uygulanmasından sorumlu spesifik denetim personelinin atanması,
- b) Şirketin broker-dealer olarak kayda alınmasını gerektiren her faaliyete ilişkin olarak gözetim yükümlülüğünü sağlayacak kayıtlı bir yönetici (registered principal) atanması,

²⁵ Self Regulatory Organisations (SRO) üye şirketlerin kural ve düzenlemelerine uyumlarının gözetiminden sorumlu NASD benzeri kuruluşlardır.

²⁶ 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanunu (Securities Act of 1934) uyarınca “broker” başkaları hesabına menkul kıymet alı satım işlemleri yaparak faaliyet gösteren kişi ya da kurum olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada doğrudan tüzel kişi özelliklerine atıf yapılan durumlarda aracı kurum olarak diğer durumlarda orijinal adı ile kullanılacaktır.

²⁷ 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanunu uyarınca “dealer” komisyoncu aracılığıyla kendi adına menkul kıymet alım satım işlemlerinde bulunarak faaliyet gösteren kişi ya da kurum olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada doğrudan tüzel kişi özelliklerine atıf yapılan durumlarda aracı kurum olarak diğer durumlarda orijinal adı ile kullanılacaktır.

- c) Belirli şirket ofislerinin gözetime yetkili ofisler²⁸ (offices of supervisory jurisdiction) olarak tayin edilmesi, (ayrıca üyeler kayıtlı temsilci ve ilişkili kişilerin gözetimi için belirli bir bölgenin iş yoğunluğu, işlerinin karmaşıklığı ve diğer gözetime yetkili ofislere olan uzaklığı gibi kriterleri göz önüne alarak yeni gözetime yetkili ofisler atayabilirler),
- d) Her kayıtlı kişi için faaliyetlerinin denetlenmesinden sorumlu olan bir kayıtlı temsilci ve/veya yönetici atanması,
- e) Tüm gözetim personelinin kendilerine yüklenen sorumlulukları yerine getirebileceği yeterli eğitim ve tecrübeye sahip olmasını sağlayıcı önlemler alınması,
- f) Her kayıtlı temsilcinin bireysel veya kolektif olarak yılda en az bir kere kendisiyle ilgili uygunluk konularının (compliance matters) tartışıldığı bir görüşmeye katılması,
- g) Periyodik olarak şirket işlerinin merkez dışı örgütleri ve müşteri hesaplarını da içerecek şekilde denetlenmesi,
- h) Her üyenin yukarıda yer alan kurallar uyarınca oluşturulan iç denetim sistemini, prosedürleri ve teftişi denetleyecek ve üst yönetime menkul kıymet şirketinin düzenlemelerine uyum konusunda gerekli önlemleri alacak veya tavsiyelerde bulunacak bir veya birden fazla yönetici ataması,
- i) Aracı kurumlar tarafından NASD'a kayıt olması onaylanan kişilerin, ilgili aracı kurumlar tarafından karakterinin, unvanının, yeterliliğinin ve deneyiminin araştırılması.

NASD düzenlemeleri uyarınca, her üye yetkili olduğu faaliyeti ve kayıtlı temsilcileri ile ilişkili kişilerin menkul kıymet kanun ve düzenlemeleri ile NASD düzenlemelerine uyumunun denetlenmesi için yazılı prosedürler oluşturarak

²⁸ 3010 nolu NASD Kuralında gözetime yetkili ofisler aşağıda yer alan fonksiyonların bir veya birden fazlasını gerçekleştiren ofisler olarak tanımlanmıştır. a) Alım satım emirlerinin gerçekleştirilmesi ve/veya piyasa yapıcılığı, b) Halka arz hizmeti verme, c) Müşteri fon ve menkul kıymetlerinin gözetimini sağlama, d) Üye adına yeni müşteri hesaplarını onaylama, e) (d) Şıkkında yer alan hususlarla ilgili olarak müşteri emirlerini gözden geçirme ve onaylama, f) Üyenin ilişkili olduğu kişilerin kullandığı reklam materyalleri ve araştırma raporu, performans raporu gibi yazılı neşriyatı onaylama, g) Üyenin bir veya daha fazla şubesinde üye ile ilişkili olan kişilerin denetim sorumluluğunun onaylanması.

uygulamalıdır.

Ayrıca üyelerin yazılı prosedürlerinin bir kopyası her bir gözetime yetkili ofiste (OSJ) ve gözetim faaliyeti yapılan bölgede saklanmalı, kanun ve düzenlemelerde değişiklik olduğu takdirde söz konusu yazılı prosedürleri yeni düzenlemelere uygun hale getirilmelidir.

İç denetime ilişkin olarak ise her üye yılda en az bir kez aykırılıkların giderilmesi, tespit edilmesi ve mevcut düzenlemelere uyumun sağlanması amacıyla merkez ile diğer ofislerin faaliyetlerini gözden geçirmelidir. Söz konusu denetimlerde müşteri hesaplarının aykırılıkların tespitine ve önlenmesine yönelik olarak periyodik biçimde incelenmesi ve her gözetime yetkili ofisin yılda en az bir kez denetlenmesini içermektedir. Her merkez dışı örgüt yazılı prosedürde yer alan düzenlemeler çerçevesinde belirli bir döngü içinde denetlenmektedir.

NASD, üyelerine karşı birçok konuda disiplin cezaları vermektedir. Söz konusu cezaların büyük bir kısmı üyelerinin belirli bir işlem alanını düzenleyen prosedürler oluşturmamış olmasıdır. NASD bir aracı kurumun yetersiz iç kontrol mekanizmasının olduğu durumlarda söz konusu aracı kurumun faaliyetlerini aksaklık düzeltilinceye kadar kısıtlayabilir. Ancak söz konusu kısıtlama kararları SEC'in denetiminden geçmektedir.

NASD tarafından 1998 yılında bir rehber yayımlanarak belli ihlaller konusunda NASD'in disiplin cezalarını verirken neleri göz önüne aldığına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Buna göre NASD, ihlalin olduğu zaman ihlali işleyen firmanın uygun denetim, operasyonel ve/veya teknik prosedürler veya kontroller geliştirip geliştirmedeği ve bunların yeterince uygulanıp uygulanmadığını incelemektedir.

1.2.2. NYSE (New York Borsası-New York Stock Exchange)

Düzenlemeleri

NYSE'nin iç denetime ilişkin 405(2) nolu kuralı tüm üye şirketlerin kayıtlı temsilci tarafından idare edilen hesaplarının üye şirket tarafından etkin bir şekilde denetlenmesi yükümlülüğünü getirmiştir. Ayrıca aynı konuda 342 nolu kural:

- a) üyelerin veya üye şirketlerin her ofis veya işletme faaliyetlerinin (yurt dışında şirketleşmiş merkez dışı örgütler de dahil) üyelerin veya üye şirketlerin atayacağı yetkili ve sorumlu personelin gözetiminde olacağını,
- b) Şirketin ortakları ve üst düzey yöneticileri uygun bir denetim kontrolü

sağlayacak ve şirketin iç denetimi ve kontrolü, kanunlara, düzenlemelere uygunluğunu sağlayacak faal ortak veya yetkili bir yönetici atanmasını, söz konusu kişinin,

- i) her merkez dışı örgütün, departmanın ve faaliyetlerin denetim ve kontrolüne ilişkin sorumluluğunu ve yetkisini devredebileceği (vekil tayini), ayrıca bu kişinin denetim ve kontrol için uygun prosedürler sağlayacağını,
- ii) devrettiği görev ve sorumluluklarını yerine getirilip getirilmediğinin gözetimini yapacak ayrı bir sistem oluşturacağını,

ifade etmiştir.

Kendi denetim yükümlülüklerini yerine getirebilmek için NASD ve NYSE üyelerin çalışanları hakkında herhangi bir sermaye piyasası düzenlemesini ve öz düzenleyici kuruluşların kuralını ihlal edip etmediğine, hırsızlığa, sahtekarlığa ve zimmete geçirmeye ilişkin bir müşteri şikayeti olup olmadığına, şirket hakkında 2,500 doları aşan bir disiplin cezası olup olmadığına, herhangi bir düzenleyici otoritenin yetki iptali uyarı yasaklama gibi bir yaptırımını olup olmadığına, ilişkili kişi ve üye için sermaye piyasası işlemleri, sigorta ve mala dayalı işlemlerle ilgili olarak herhangi bir dava açılıp açılmadığına ilişkin bilgileri üyelerinden periyodik olarak istemektedir.

1.3. Aracı Kurumların Denetim Yükümlülüğü

ABD'de aracı kurumlarda iç kontrole ilişkin kontrol ve düzenlemelerin ilk ayağı federal menkul kıymet düzenlemeleri doğrultusunda SEC tarafından yapılmaktadır. İkinci olarak NASD ve NYSE gibi öz düzenleyici kuruluşların yapmış olduğu düzenlemeler ve getirmiş olduğu kurallar aracı kurumların iç kontrol sisteminde büyük etkiye sahiptir. Üçüncü olarak aracı kurumların bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetler etkin bir iç kontrolün en son ve en önemli ayağını oluşturmaktadır.

Aracı kurum bünyesinde oluşturulan iç kontrole yönelik uygunluk departmanı (Compliance Department) çalışanları, tüm sistemden sorumlu olan denetim elemanları, birim sorumluları ve şube müdürleri etkin rol oynamaktadırlar. Ancak aracı kurumlarda öncelikle uygun denetim prosedürleri ve söz konusu prosedürleri uygulayacak bir sistem olmalıdır.

1.3.1. Uygun Denetim Prosedürleri

Her ne kadar 1934 tarihli yasada denetim prosedürlerinin açıkça yazılı²⁹ olması gerektiği hükme bağlanmamış olsa da aracı kurumlar 1934 tarihli Kanun'un kendilerine yüklediği yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirmiş olmaları için bir prosedür oluşturmaları gerekmektedir. Her aracı kurumun organizasyonel yapısının ve iş akışının farklı olması gibi faktörler nedeniyle denetim prosedürleri aracı kurumdan aracı kuruma farklılık göstereceğinden ne SEC ne de düzenleyici otoriteler bir aracı kurumun denetim prosedürünün nasıl olması gerektiğini dikte ettirmemişlerdir.

Genel olarak aracı kurum çalışanlarının ve menkul kıymet işlemlerinin aktif denetimi sağlayacak prosedürler oluşturulmalıdır. Aracı kurumun denetim prosedürü 2 açıdan kapsamlı olmalıdır. İlk olarak söz konusu prosedür sermaye piyasası işlemlerinde bulunan tüm personeli görevlerine bakmaksızın kapsamlı, ikinci olarak aracı kurumun işlemlerinin her safhasını içeren bir prosedür olmalıdır. Ayrıca prosedürler aracı kurumun denetçilerine, çalışanların ve işlemlerin mevzuata uygunluğunu gözetim sürecinde rehberlik etmelidirler.

Prosedürlerde denetçilerin sorumlulukları ve denetçiden belli durumlarda ne gibi tavır alması gerektiği belirlenmelidir.

1.3.2. Prosedürleri Uygulayacak bir Sistem

Yeterli denetim prosedürlerinin yanında söz konusu prosedürleri uygulayabilecek etkin bir sistemin kurulmaması durumunda aracı kurum yeterli bir iç denetim mekanizması kurmuş olmayacaktır.

1.3.3. Uygunluk Departmanı ve Denetçiler

Aracı kurumların uygunluk departmanları, aracı kurumların faaliyetlerinin mevzuata, şirket düzenleme ve politikalarına uygun olmasını sağlamaya yönelik prosedürler ve yazılı kuralları hazırlayarak aracı kurumların faaliyetlerinin yasalarda yer alan hükümler çerçevesinde yürütülmesini sağlar. Uygunluk departmanının görevleri kısaca aşağıdaki gibi sayılabilir;

²⁹ SEC Schwab&Co. davasında bölüm 15(b)(49(E) hükmünde yazılı bir prosedür oluşturulmasını öngörmemiş olmasına rağmen kasiyer, merkez dışı örgüt yöneticileri ve diğer çalışanların bu prosedürlerden kolaylıkla haberdar olmasını sağlayacağından prosedürlerin yazılı olması gerektiğine karar vermiştir.

6. Şirket politikalarının oluşturulmasında mevzuatı da dikkate alarak yönetime tavsiyelerde bulunmak,
7. Aracı kurumun faaliyet birimlerine gerektiğinde tabi oldukları mevzuat ve şirket politikaları hakkında danışmanlık yapmak,
8. Prosedürler hazırlamak ve aracı kurumun faaliyetlerinin hukuki düzenlemelere uyumunu değerlendirecek programlar hazırlamak,
9. Şubelerin denetim programını hazırlamak,
10. Düzenlemeleri ihlal eden şirket çalışanını üst yönetime bildirmek

Denetim elemanları uygunluk departmanı tarafından hazırlanan denetim programı çerçevesinde şirket faaliyetlerinin prosedürlere ve mevzuata uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini incelerler ve yılda en az bir kez merkez dışı örgütleri denetlerler.

Ayrıca denetim elemanları uygunluk departmanı bünyesinde çalışabildiği gibi uygunluk departmanından bağımsız olarak da istihdam edilebilir.

1.3.4. Birim Sorumluları

Aracı kurumlar, şirketin broker-dealer olarak kayda alınmasını gerektiren her faaliyete ilişkin olarak gözetim yükümlülüğünü sağlayacak kayıtlı bir yöneticiyi birim sorumlusu olarak atamak zorundadırlar. Birim sorumluları kendi birimlerindeki faaliyetlerden sorumludurlar ve doğrudan kontrol yetkileri vardır. Nitekim yukarıda yer alan NASD düzenlemelerinde bu konu ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Ayrıca gerektiğinde denetim elemanlarına da rapor vermek zorundadırlar.

1.3.5. Merkez Dışı Örgütler

Merkez dışı örgütü bulunan aracı kurumlarda denetim sorumluluğunun ilk seviyesi şube yöneticisidir. Aracı kurumun şube yöneticisinin sorumluluklarını ve yetkisini düzenleyen bir prosedürünün olması gerekmektedir. Merkez dışı örgütlerde tüm sorumluluğun şube müdürüne yüklendiği bir mekanizma kabul edilmemektedir. Hatta SEC şube yöneticisine bağımlı bir sistemi iç denetim sistemin oluşturulmamış olmasına eş tutmuştur.

Aracı kurumlarda gözetim yükümlülüğü şube müdürü ve bölgesel yöneticiler ve finansal görevliler gibi kanunları ihlal eden çalışanlar hakkında etki alanı sorumluluğu (line responsibility) olan kişilere verilmiştir. Etki alanı sorumluları denetlemekle yükümlü oldukları kişiler üzerinde idare yetkisi vardır. Özellikle kayıtlı

bir temsilci ile ilgili olarak Şube m¼d¼r¼ etki alanı sorumlusu olarak karŐımıza çıkmaktadır. Bu durumda Őubede alıŐan kayıtlı temsilcinin g¼zetiminden Şube m¼d¼r¼ sorumlu olmaktadır.

Şube y¼neticisine b¼lgesel bir denetçi (b¼y¼k aracı kurumlarda) ve gerektiğinde uygunluk departmanı yardımcı olmalıdır. Nitekim NYSE Şube m¼d¼r¼n¼n personelin kontrol¼nde ve hesapların g¼zetiminde çok hayati bir role sahip olduğunu, Şube m¼d¼r¼n¼n personelini değişik pazarlama, satış stratejileri, değişen ¼r¼n yapısı ve d¼zenlemeler hakkında eğitmek olduğunu, ayrıca Şubenin etkin bir Şekilde işlemesinden sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Şube m¼d¼r¼n¼n aktivitelerinin g¼zetim ve denetimi b¼lgesel denetçiler, merkezdeki denetçiler ve merkezdeki uygunluk departmanı ile gerçekleştirilir.³⁰

Şube m¼d¼r¼n¼n normal olarak Şubesinde g¼rev yapan kayıtlı temsilciler ve çalışanlar ¼zerinde g¼zetim sorumluluğu vardır. Şube m¼d¼r¼n¼n genç veya deneyimsiz olması g¼zetim y¼k¼ml¼l¼klerini gereği gibi yerine getirememesi için mazeret değildir.

Şube m¼d¼r¼n¼n kayıtlı temsilcinin m¼Őterileri ile herhangi bir temasta bulunmasına ilişkin bir h¼k¼m olmamakla birlikte bazı durumlarda m¼Őterilerle temasa geçmemek yetersiz g¼zetime yol açmaktadır.

Şube m¼d¼r¼leri genellikle bazı g¼zetime ilişkin sorumluluklarını aracı kurumun diğer çalıŐanlarına devrederler.³¹ S¼z konusu devir yapıldığı zaman Şube m¼d¼r¼ sorumluluklarını devrettiği kişinin inceleme ve g¼zetimlerini yakından takip etmekle y¼k¼ml¼d¼r. Ayrıca sorumluluk devri yapılan kişi yeterli g¼zetim yapmaması durumunda doğrudan sorumlu olacaktır.

B¼y¼k Şirketlerde Şube seviyesinde kanunlara ve d¼zenlemelere uygunluğun sağlanması b¼lgesel y¼neticilerin ¼nemli rol¼ vardır. B¼lgesel y¼neticiler için

³⁰ SEC Prudential Bache Securities Inc. adlı aracı kurum b¼nyesinde meydana gelen ihlallere ilişkin olarak yaptığı açıklamada, “bir Şirketin uygunluk departmanı (compliance department) tarafından tespit edilen işlem sınırlarına Şube m¼d¼r¼lerinin ve diğer personelin uymasını sağlayan prosed¼rlere oluşturulması gerektiği, uygunluk departmanının çalışanların federal menkul kıymet yasalarına bağlılığını sağlayan ¼nemli bir sigorta olduğunu, bir aracı kurumun uygunluk departmanının Şube m¼d¼r¼ tarafından ihmal edilmesine veya etkisizleştirilmesine g¼z yumması durumunda o aracı kurumun denetim y¼k¼ml¼l¼klerini yerine getirmedeği” ifade edilmiştir.

³¹ Amerika’da bazı aracı kurumlar Şube m¼d¼r¼lerinin hangi tip sorumlulukları devredebileceği, hangilerini devredemeyeceğini açıkça belirler.

uygunluk departmanı tarafından talep edildiğinde soruşturma yapmak yeterli olmayıp, bölgesel olarak menkul kıymet mevzuatına ve öz düzenleyici kuruluşların düzenlemelerini ihlal edici fiilleri önleyici ve tespit edici denetim prosedürleri hazırlanmalıdır.

Bazı durumlarda aracı kurumların doğrudan emir komuta zincirinde yer almayan çalışanlar vardır. Söz konusu çalışanların denetçi olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği SEC tarafından iyi işlemeyen denetim sisteminden dolayı sorumlu kabul edilmelerinde önem taşımaktadır. SEC bu gibi durumlarda ilgili kişinin bulunduğu görevdeki spesifik görevleri ve sorumluluklarını dikkate almaktadır. Birçok durumda SEC'ye itiraz edilmesine karşın özellikle ihlali yapan kişi üzerinde hareketlerini kontrol imkanı olan kişi ihlalden sorumlu olacaktır. Konuya ilişkin birçok SEC kararında etki alanı sorumluluğu olmamasına rağmen yukarıda yer alan kriterler göz önüne alınarak birçok aracı kurum çalışanı sorumlu tutulmuştur.³²

II. HONG KONG

Hong Kong düzenleyici otoritesi HKSF (Hong Kong Securities And Future Commission- Hong Kong Menkul Kıymet ve Vadeli İşlem Komisyonu) aracı kurumların faaliyet esaslarına ilişkin olarak düzenleme yapma yetkisine sahiptir. Hong Kong'ta da düzenleyici otoritenin tamamlayıcısı olarak öz düzenleyici kuruluşlar (Hong Kong Menkul Kıymet Borsası-The Stock Exchange of Hong Kong) aracı kurumların iç kontrol sistemlerinin etkinleştirilmesine ilişkin olarak düzenlemeler yapmaktadır.

Aracı kurumların organizasyonel ve hukuki yapıları, faaliyet biçimleri farklılık arzmesine rağmen HKSF tarafından iç kontrole ilişkin olarak "HKSF'ye Kayıtlı veya Lisanslı kişilere İlişkin Yönetim, Denetim ve İç Kontrol Rehberi" yayımlanmıştır. Söz konusu rehber tavsiye niteliğinde düzenlemeler içermekte olup, herhangi bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. HKSF rehberine ilişkin olarak yaptığı açıklamada:

³² Robert J. Check adındaki bir aracı kurumun yatırım fonunun satış müdürü birkaç pazarlamacının müşterilerin aleyhine fonları yüksek fiyattan pazarladıkları söz konusu kişinin de bu kişiler üzerinde yeterli denetim gerçekleştirmediğinden bahisle SEC tarafından disiplin cezasına çarptırılmıştır. Check bu duruma etki alanı sorumluluğu olmadığı gerekçesiyle (line responsibility) itiraz etmiş, şube müdürünün satıcılar üzerinde denetim yetkisi olduğunu şube müdürlerinin de uygunluk departmanı tarafından denetlendiğini ileri sürmüştür. SEC Check'in itirazlarını şirkette diğer çalışan kişilerin sorumluluğu paylaşmış olmasının Check'in kendi

her aracı kurumun yapısal, hukuki ve işletme olarak birbirinden farklı olması nedeniyle ortak bir iç kontrol yapısının tespitinin güç olduğu ancak HKFSC'nin genel hatlara değinerek öz düzenleyici kuruluşları teşvik ederek önünü açtığını ifade etmiştir. HKFSC tarafından yayımlanan rehberin tam metni çalışmanın 2 numaralı eki olarak yer almaktadır.

Hong Kong'ta da aracı kurumların faaliyetlerinin kanunlara, düzenlemelere, şirket politika ve prosedürlerine uygunluğunu uygunluk birimi (compliance department) sağlamaktadır. Uygunluk birimi şirket faaliyetlerinin düzenlemelere uygun olarak işlemesi için gerekli olan prosedürleri oluşturur. Ayrıca uygunluk birimindeki teftiş elemanları gerekli denetimleri yaparak hazırladıkları raporları yönetime sunmaktadırlar.

Kayıtlı temsilciler kendilerine bağlı olarak çalışan kişilerin fiillerinden sorumlu olup, söz konusu kişilerin hata, hile atlama yapmalarını önleyecek şekilde hareket etmelidirler.

Uygunluk departmanında çalışan personel için herhangi zorunlu bir sınav ve eğitim bulunmamaktadır. Aynı şekilde diğer birimlerdeki personelin de iç kontrole ilişkin eğitimi için herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Ancak yönetim kurulu yeterli ve etkin bir iç kontrolü sağlayacak bilgi ve deneyim sahibi personeli istihdam etmek zorundadır. Aksi takdirde sorumluluğu doğmaktadır.

III. ALMANYA

Evrensel bankacılık ilkesinin geçerli olduğu Almanya'da sermaye piyasası faaliyetleri yoğun olarak bankalar tarafından yapılmakta olup, hem bankaların sahip olduğu iç kontrol sistemleri hem de menkul kıymet işlemlerine ilişkin özel düzenlemeler etkin bir iç kontrol sisteminde önemli role sahiptir.

3.1. Genel Hükümler Uyarınca İç Denetim

Almanya'da faaliyet gösteren anonim şirketler (AG) ve 500'den fazla çalışanı olan limited şirketler (GmbH) ikili kurul sistemi (two tier board) şeklinde bir oluşumu genel hükümler doğrultusunda uygulamaktadır. İkili kurul sisteminde yönetici kurulu (management board) ve gözetim kurulu (supervisory board) adı altında iki organ bulunmaktadır. Yönetici kurulu şirketin günlük işlerinin idaresinden ve şirketi üçüncü

üzerine düşen görevleri engellemeyeceğini, zaten Check'in olayları etkin bir kontrolle ortaya çıkarabilecek yetkisinin olduğu ifade edilmiştir.

kişilere karşı temsilden sorumludur. Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulu tarafından seçilir. Gözetim kurulunun temel görevi yönetici kurulunu oluşturan üyeleri atama ve görevden alma, yönetici kurulunu denetleme, hesapların ve kanunda düzenlenen diğer sözleşmelerin onaylanmasıdır.

Anonim şirketlerde (AG) gözetim kurulu zorunlu bir organdır. Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulu tarafından en fazla 5 yıl için seçilir ve sadece gözetim kurulu tarafından belirli şartların oluşması durumunda (görevi ihmal vs. gibi durumlarda) görevden alınabilir. Yönetici kurulunda yer alan kişiler gözetim kuruluna belirli periyotlarda faaliyetlerine ilişkin rapor vermekle yükümlüdürler. Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulunun onayı olmadan şirketle rekabet edemez veya şirket adına kredi alamaz.

Gözetim kurulu üyeleri pay sahipleri tarafından genel kurulda atanmaktadır. Üyeler hem yönetici kurulu üyesi hem de gözetim kurulu üyesi olamazlar. Gözetim kurulu üyeleri 4 yıllık bir periyod için seçilirler.

Gözetim kurulunun yönetici kurulundan belirli konularda açıklama isteme yetkisi yanında aynı zamanda genel kurulu toplantıya çağırma yetkisi de vardır.

Görüldüğü üzere Almanya'da uygulanan ikili sistemde gözetim kurulu yönetimin faaliyetlerini denetlemekte ve şirket faaliyetlerinin etkin bir şekilde kontrolünü sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle bu sistemin uygulandığı Almanya ve Hollanda'da gözetim kurulları denetim komitesinin de faaliyetlerini üstlenmekte olup, ikili kurul sisteminin şirketlerin iç kontrol sisteminin etkinleştirilmesinde önemli rolü vardır.

3.2. Menkul Kıymet İşlemlerine İlişkin Düzenlemeler

Menkul kıymetlere ilişkin olarak ise 09.08.1998 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Menkul Kıymet Alım-Satımı Yasası'nın (Gesetz über den Wertpapierhandel/wertpapierhandelsgesetz-WpHG) 33'üncü maddesinde menkul kıymet hizmeti veren şirketlerin:

- a) sermaye piyasası işlemlerinin düzenlemelere uygun olarak ifa edilebilmesi için gerekli teknik donanım ve araç gereç bulundurmak ve etkin bir biçimde kullanmakla yükümlü olduğunu,
- b) şirketle aracı kurum veya şirket müşterileri arasında ortaya çıkabilecek çıkar çatışmalarının mümkün olduğunca asgariye indirilmesini sağlayacak

teşkilatın kurulmuş olması gerektiğini,

- c) Yasalardaki yükümlülüklere aykırılıkları önlemeye uygun bir iç denetim sistemine sahip olmaları gerektiğini,

hükme bağlanmıştır.

BAWe (Almanya Federal Menkul Kıymet Gözetim Ofisi) tarafından 33'üncü maddenin açıklamasına ilişkin rehber oluşturulmuş olup, söz konusu rehberde sermaye piyasasında faaliyet gösterecek şirketlerin sürekli bir gözetim sağlayacak prosedürleri faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürecektir. Organizasyonel ve operasyonel yapılarını dikkate alarak hazırlamaları gerektiği ifade edilmiştir.

3.3. Uygunluk Birimi ve İç Denetim

Şirketler hem personelin hem de şirketin kanun ve düzenlemelere uygunluğunu sağlayacak gerekli kurum içi prosedürleri merkez ve merkez dışı örgütler için oluşturmalarıdır. Uygulamada söz konusu prosedürler uygunluk birimi tarafından sağlanmaktadır.

Uygunluk birimi yürürlükte bulunan mevzuat ile sermaye piyasası faaliyetlerinin uyumunu sağlar. Almanya'da uygunluk birimine insider trading, manipülasyon ve çıkar çatışmasının önlenmesi amacıyla büyük önem verilmektedir.

Almanya'da düzenleyici otorite olarak BAWe piyasanın gözetiminden ve piyasanın düzenli bir şekilde işlemesinden sorumludur. Bakred (Almanya Federal Bankacılık Gözetim Ofisi) ise finansal servis sağlayan ve kredi hizmeti veren kuruluşları lisanslayan ve mevzuata uyumu gözetken kurumdur.

BAWe tarafından yayımlanan rehberde uygunluk departmanının alım satım, takas ve diğer faaliyetlerden bağımsız bir yapıda olması ve denetim işlemlerinden ve organizasyonel görevlerin gözetiminden sorumlu olduğu, faaliyetlerine ilişkin olarak yönetime karşı sorumlu olduğu ancak yönetimin tavsiyeleri ile bağlı olmadığı ve yönetime düzenli olarak raporlama yapması gerektiği ifade edilmiştir.

Ayrıca uygunluk departmanına her türlü konuda soruşturma yapma imkanının ve ihtiyacı olan bilgilere ulaşabilmesinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Bakred ise hem kredi kuruluşlarına hem de finansal kuruluşlara ilişkin olarak asgari iç denetim standartları belirlemiştir. Söz konusu standartlar uyarınca finansal şirketler etkin bir biçimde işleyen bir iç denetim birimi kurmalıdırlar. Genellikle

uygunluk birimi bünyesinde oluşturulan iç denetim birimi, aracı kurumun bankaların iç denetim birimlerinden faydalanması durumunda uygunluk birimi bünyesinde olmamaktadır.

Ayrıca iç denetim biriminin görev yetki ve sorumlulukları tanımlanarak işletmenin tüm işlemlerini kapsayacak biçimde yazılı hale getirilmesi zorunludur. Her yıl hazırlanacak ve yönetim kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girecek denetim planı doğrultusunda iç denetçiler faaliyet gösterecektir.

Öte yandan grup şirketlerinin denetim birimlerinde de yaralanma imkanı getirilmiştir.

IV. HOLLANDA

Çalışmanın 8 nolu ekinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere Hollanda'da da şirketlere ilişkin olarak Almanya'daki sistemin benzeri olan ikili kurul sistemi uygulanmaktadır. Ancak Hollanda'da üç rejim uygulanmaktadır. Bunlar tekli, ihtiyari ikili (two-tier regime on a voluntary basis) ve zorunlu ikili rejimdir (compulsory two-tier regime). Yapı rejimi (structure regime) olarak da adlandırılan zorunlu ikili rejim 100'den fazla çalışanı olan, çalışma konseyi (work council) oluşturmuş, sermayesi ve yedek akçeleri toplamı 25 milyon Hollanda Florini'ni geçen şirketlerde zorunlu olarak uygulanmaktadır. Gözetim kurulunun yetkileri ve görevleri Almanya örneği ile aynı yapıdadır.

İç kontrol sisteminin etkinleştirilmesine olumlu katkıları bulunan bu sistem yönetici kurulu (management board) ve gözetim kurulundan (supervisory board) oluşmaktadır. Gözetim kurulu, yönetici kurulunun faaliyetlerini gözetmekte ve yönetici kurulunu gözetim kurulu seçmektedir.

Hollanda'da sermaye piyasasının denetiminden Hollanda Merkez Bankası (Dutch Central Bank) ve Hollanda Menkul Kıymet Kurulu (Securities Board of Netherlands-STE) sorumludur. Aracı kurumlar 1995 tarihli Menkul Kıymet Gözetim Kanunu'nun (The Securities Markets Supervision Act of 1995) 7'nci maddesi uyarınca yetki belgesi alarak faaliyete geçerler. Söz konusu Kanun'un 11'inci maddesinde faaliyete geçiş aşamasında mevzuata uygunluğu sağlayacak yeterli bir düzeyde denetim sisteminin kurulmuş olması gerektiği hükme bağlanmıştır. 1995 tarihli Kanun'un uygulanmasına ilişkin olarak Finans Bakanlığı'nca yayımlanan düzenlemede ise aracı kurumların faaliyetlerini devam ettirecek nitelikte iç kontrol

sistemlerini kurmaları ve devam ettirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca iç kontrol prosedürlerinde ve sistemde meydana gelen her değişiklikten STE'yi bilgilendirmelidir.

Hollanda'da da uygunluk birimleri aracı kurumların düzenlemelere uyumunu sağlayan bir sigortadır.

Hong Kong Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlemler Komisyonu Tarafından Kayda Alınan Kişilere veya Lisanslanan Şirketlere İlişkin Yönetim, Denetim ve İç Kontrol Rehberi

Açıklamalar

1994 yılının Şubat ayında “HKSF (Hong Kong Securities and Futures Commission- Hong Kong Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlem Komisyonu) Tarafından Kayda Alınan Kişilerin Yönetimine İlişkin Kanun” yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun menkul kıymet ve mala dayalı ticarete ilişkin düzenlemeler uyarınca kayda alınan kişilere uygulanacaktır.

İlgili Kanun’un 4.3 nolu paragrafında “HKSF, tarafından kayda alınan kişilerin faaliyet süreleri boyunca yeterli bir iç kontrol prosedürüne sahip olmaları gerektiği, ayrıca hırsızlık, dolandırıcılık, hile ve yetkinin kötüye kullanımı yoluyla finansal kayıplara yol açılmasını engelleyecek finansal ve operasyonel yeterlilikte olmaları gerektiği” hükme bağlanmıştır.

1995 yılının Mart ayında ise kayıtlı kişilerin türev piyasalardaki yönetim kontrolüne ilişkin “ Kayıtlı Kişilerin Türev Piyasalardaki Operasyonel ve Finansal Risk Yönetim Kontrolüne İlişkin Esaslar” HKSF tarafından yayımlanmıştır.

Yukarıda yer alan düzenlemeler doğrultusunda Rehber kayıtlı veya lisanslı kişilerin işlemlerini mevzuata uygun ve doğru yapabilmelerini sağlamak amacıyla HKSF tarafından önerilmiş olup, herhangi yasal yaptırımını bulunmamaktadır. Ayrıca söz konusu rehber aykırılık herhangi bir kanun, tebliğ veya diğer düzenleyici kuralların ihlali anlamına gelmemektedir. Doğal olarak aykırılık nedeniyle herhangi bir takibatta yapılmamaktadır.

Yönetim ve Denetim

Yükümlülük

Şirketin faaliyetlerinin etkin bir biçimde sürdürüldüğü, aynı zamanda belgelerin düzenli bir biçimde tutulduğu etkili bir yönetim ve organizasyonel yapı oluşturulmalıdır.

1. Yönetim, iç kontrolün şirkette etkin bir biçimde işleminde, yürütülmesinde ve geliştirilmesinde, idarecileri ve çalışanları kapsayacak şekilde tüm sorumluluğu üzerine almıştır.

2. Düzenli ve etkili iletişim, şirketin işlemleri ve finansal durumu hakkında maruz kalınan riskler veya tespit edilen zayıflıklar (Ör: düzenlemelere uymama gibi) hususunda yönetimin sürekli ve zamanında bilgi sahibi olmasını sağlayarak bir güvence sağlar.
3. Raporlamaya ilişkin ilkeler açıkça belirlenmeli, uygun personel denetim ve raporlama konularında sorumlu olarak atanmalıdır.
4. Şirketteki belirli bir pozisyon, gerekli olan yetki ve onaylara ilişkin detaylı politika ve prosedürler açıkça tanımlanmalı ve söz konusu prosedür ve politikalar personel tarafından bilinmeli ve bunlara uygun davranılmalıdır.
5. Sadece deneyimli ve kalifiye bireylerin yönetim ve denetim fonksiyonunu icra etmesine izin verilmelidir.

Fonksiyonların ve Görevlerin Ayrılması

Yükümlülük

Kilit görevler ve fonksiyonlar uygun bir biçimde ayrılmalıdır, zira bu görev ve fonksiyonlara aynı kişi atandığı durumlarda tespit edilemeyen hatalara veya şirketi ve müşterilerini belirsiz bir riske maruz bırakacak kötüye kullanımlara neden olabilir.

1. Yönetim, uygunluk denetimi ve iç denetimi kapsayacak şekilde şirket politikalarının tespiti, denetim, iç kontrol ve danışma niteliğindeki görevleri operasyonel görevlerden ayrılmalıdır. Bu çeşit bir ayırma yönetim tarafından oluşturulan denetim ve iç kontrol sisteminin etkin işlemlerini sağlar.
2. Satış, dealing, muhasebe, araştırma ve takas gibi operasyonel işlemler, etkin bir biçimde ayrılarak, ihtilaf, hata veya kötüye kullanmalardan kaynaklanabilecek ve şirket veya müşterilerin maruz kalacağı umulmayan riskler minimize edilmelidir.
3. Eğer mümkünse uygunluk (compliance) ve denetim fonksiyonu birbirinden ayrılmalı, operasyon ile ilgili denetim fonksiyonunda bağımsızlık sağlanmalı ve yönetime serbest biçimde raporlama yetkisi sağlanmalıdır.

Personel ve Eğitim

Yükümlülük

Şirketin operasyonel ve iç kontrol politikalarına, prosedürlerine ve mevzuata uygunluğu sağlayacak şekilde uygun personel alımı ve eğitim politikası oluşturulmalıdır.

1. Yönetim bünyesinde çalışacak personelin istihdam edileceği görev için uygunluğunu ve söz konusu kişilerin düzenleyici mercilere gerektiği gibi kayıt olduğunu sağlayan uygun prosedürler yürürlüğe koyar.
2. Şirket için hizmet veren ve işlem yapan tüm personel ve diğer çalışanlar, şirket politika ve prosedürlerine uygun şekilde günlük bazda dokümantasyonu tutmalıdır. Ayrıca bu konu iç kontrol ile de yakından ilgilidir.
3. Yönetim istihdam edeceği kişilerin görevlerine ilişkin eğitimleri gerek işe başlamalarında gerekse de iş hayatı boyunca yeterli bir biçimde vermelidir. Yapısal kurslar ve iş esnasında öğrenmeye yönelik uygulamalarla personelin yeterli ve pratik deneyime sahip olması sağlanmalıdır. Söz konusu eğitim programları şirket politika ve prosedürleri ile mevzuata ve düzenleyici otoritelerin taleplerine uygun olmalıdır.

Bilgi Yönetimi

Yükümlülük

Şirketin işlemlerine ilişkin olarak elektronik ortamda saklanan bilgiler de dahil tüm bilgilerin bütünlüğünü, kullanılabilirliğini, güvenilirliğini ve kusursuzluğunu sağlayacak politika ve prosedürler oluşturulmalıdır.

1. Fiziksel biçimde ya da elektronik olarak saklanan bilgiler deneyimli ve kalifiye personele devredilir.
2. Yönetim, şirketin operasyon ve bilgi yönetim sistemini (elektronik bilgi işlem sistemleri de dahil) şirketin ihtiyaçlarını karşılayacak, yeterli ve güvenli bir ortamda işleyecek şekilde sağlar.
3. Bilgi yönetimi raporlama kriterleri açık biçimde tanımlanmalıdır. Söz konusu kriterler raporların düzenleyici ve öz düzenleyici kuruluşların öngördüğü yeterlilikte ve zamanda üretilmesini sağlayacaktır.

4. Bilgi yönetim sistem dizaynı ve uygulama programının ana bileşenleri yeterli biçimde dosyalanmalı ve etkinliğin sağlanması amacıyla düzenli olarak gözden geçirilmelidir.
5. Uygun ve etkili elektronik bilgi işleme ve bilgi güvenliğini sağlamaya yönelik politikalar ve prosedürler hataları, atlamaları, yetkisiz girişleri, değiştirme veya silme veya zorla şirketin elektronik bilgi işlem sistemine (elektronik veya diğer) ve bilgilerine (şirketin aidiyetinde olan tüm güvenli bilgileri içerecek şekilde ör. müşterilerin finansal durumları) girişleri tespit edecek ve önleyecek şekilde yürütülür.
6. Yönetim, ilgili mevzuat ve düzenleyici hükümlere uygun olarak etkin bir kayıt saklama politikasını kurarak ve söz konusu politikayı sürdürerek şirketin denetçisi, takas merkezi, borsalar ve HKSFC gibi ilgili tarafların rutin ve gerektiğinde kapsamlı araştırmalarına olanak sağlar.

Uygunluk

Yükümlülük

Şirketin, tüm hukuki ve düzenleyici otoriteler tarafından konulan düzenlemelere ve kendi iç politika ve prosedürlerine uygun olarak faaliyet göstermesini sağlayacak politika ve prosedürler oluşturularak uygulanmalıdır.

1. Yönetim şirket içindeki tüm operasyonel fonksiyonlardan bağımsız ve doğrudan yönetime rapor eden yeterli ve etkin bir uygunluk fonksiyonunu³³ (compliance function) kurar ve yürütür.
2. Yönetim uygunluk fonksiyonundan sorumlu olan personelin görevlerini etkin bir biçimde yapabilecekleri gerekli beceri ve bilgiye sahip olmalarını sağlar.
3. Yönetim şirketin yapmış olduğu ilgili işlemlerin tümünün uygunluk fonksiyonu kapsamında olmasını sağlayacak biçimde açık politikalar oluşturur ve uygular.

³³ Uygunluk fonksiyonu şirketin kanun ve düzenlemelere (şirketin kendi politika ve prosedürleri de dahil) uygun hareket etmesini herhangi bir ihlal durumunda, söz konusu ihlali yönetime rapor ederek şirketin kanun ve düzenlemeler doğrultusunda faaliyet göstermesini sağlamaya yönelik fonksiyondur.

4. Yönetimle birlikte uygunluk fonksiyonunu gerçekleştiren personel, hukuki ve düzenleyici gerekleri içeren (kayıt/lisanslamaya, kayıtların tutulmasına, kara paranın aklanmasının önlenmesine, iç kontrol konularına ve şirketin personel politikalarına ilişkin yükümlülükler) yeterli detaydaki uygunluk prosedürlerini oluşturur ve uygular.
5. Uygunluk fonksiyonundan sorumlu olan personel şirkette tespit edilen gerek şirketin gerekse de personelin mevzuata, şirket politika ve düzenlemelerine aykırı eylem ve işlemlerini zamanında yönetime ve gerektiğinde düzenleyici otorite, borsa ve takas kurumuna rapor eder.

Denetim

Yükümlülük

Yeterli kaynaklarla desteklenen denetim politikası ve söz konusu politika ile ilgili denetim fonksiyonu, şirketin yönetimine, işlemlerine, iç kontrolüne ilişkin yeterliliği ve etkinliği değerleyecek ve rapor edecek şekilde kurulacak ve yürütülecektir.

1. Elverişli olduğu durumlarda yönetim operasyon sorumluluğu olmayan bağımsız ve tarafsız bir iç denetim fonksiyonu oluşturur. Bu fonksiyonun doğrudan doğruya yönetim veya denetim komitesi (Audit Committee) ile bağlantısı olmalıdır.
2. Dış denetim fonksiyonu ve iç denetim fonksiyonu için içerik, yükümlülük, yaklaşım ve raporlama gereklerini düzenler biçimde açıkça düzenleyici kılavuzlar geliştirilir. Söz konusu kılavuzlarda iç ve dış denetçilerin görevleri, sorumlulukları ve birbirleriyle olan ilişkileri açıkça tanımlanır.
3. Yönetim, denetim fonksiyonunu ifa eden kişilerin yeterli teknik bilgi ve deneyime sahip olmasını sağlar.
4. Yönetim, gerçekleştirilen tüm denetim faaliyetlerinin yeterli planlaması, kontrolü ve kaydının olmasını, tespit edilen hususların zamanında raporlanmasını, yönetime sonuç ve tavsiyelerin iletilmesini ve daha önceki denetim raporlarında tespit edilen hususların ve dikkat çekilen risklerin gözden geçirilerek tatmin edici bir biçimde çözümlenmesini sağlar.

Operasyonel Kontrol

Yükümlülük

Şirketin günlük işlemlerinde etkili politikalar, operasyonel prosedürler ve kontroller kurulmalı, yürütülmeli ve söz konusu politika, prosedür ve kontrollere uygunluk sağlanmalıdır. Söz konusu operasyonel prosedür ve kontrollerin etkinliği,

- a. şirket ile müşteriler arasında müşterilere açıklanması gereken bilgileri içerecek şekilde etkin bir bilgi değişimini,***
- b. şirketin işlemlerinin müşterilere karşı olan davranışları da içerecek şekilde adil, dürüst ve profesyonel çerçevede olmasını,***
- c. şirketin ve müşterilerin malvarlıklarının yetkisiz ve kurallara aykırı kullanıma karşı korunmasını,***
- d. muhasebe sisteminin ve kayıtların sağlıklı olmasını, söz konusu kayıtlar ile şirket içinde ve müşteriler adına kullanılan bilgilerin güvenilir olmasını,***
- e. Şirket ve şirket adına çalışan personelin tüm kanuni ve düzenleyici gereklere uygun hareket etmesini.***

sağlayıp sağlamadıklarına göre değerlendirilecektir.

- 1.** Yönetim, müşteriye hesap açmadan önce her müşterinin gerçek kimlik bilgilerinin oluşturulmasına, hesap üzerinde yetkisi olan malike, müşterinin finansal durumuna, yatırım deneyimine ve yükümlülüklerine ilişkin bilgiyi elde edecek ve onaylayacak sürekli uygulanan bir prosedür oluşturarak yürütür.
- 2.** Şirketin veya bir çalışanın müşteri hesapları üzerinde tasarruf yetkisi olduğu durumlarda (discretionary authority) yeterli sigortayı sağlayacak prosedürler uygulanır.
- 3.** Şirket veya şirket çalışanlarının yatırım tavsiyelerinde bulunduğu veya yatırım danışmanlığı hizmeti verdiği durumlarda söz konusu öneri ve tavsiyelerin analize dayanması, uygun alternatiflerin dikkate alınması, öneri ve tavsiyelerin ilgili müşteriye uygun olması amacıyla güvenli ve sürekli uygulanan prosedürler kullanılmalıdır. Söz konusu öneri ve tavsiyelere kaynak oluşturan gerekçeler ile öneri ve tavsiyeler uygun bir şekilde derlenerek saklanmalıdır.

4. Şirketle şirket çalışanları ve şirketle müşteriler arasında ortaya çıkabilecek potansiyel çıkar çatışmalarını minimize etmek amacıyla veya çıkar çatışmalarının önlenemediği durumlarda müşterinin söz konusu çatışma ve muhtemel etkilerinden tam olarak haberdar edilmesini ve tüm durumlarda adil davranılmasını sağlayıcı spesifik politika ve prosedürler oluşturulur.
5. Yönetim, şirketin veya bir çalışanın müşteri ile yapılan bir sözleşmede maddi çıkarı olduğu durumlarda söz konusu durumu açıklayacak, hatta mümkün olduğu durumlarda ilgili sözleşme gerçekleşmeden önce müşteriye açıklama yapacak güvenceyi sağlayan politika ve prosedürleri oluşturur ve uygular.
6. Yönetim, müşteri emirlerinin adil ve eşit bir şekilde alınması ve şirket hesaplarının veya şirket çalışanın hesaplarının menfaati olduğu tüm durumlarda önceliğin müşteride olması hususunda güvence sağlayan politika ve prosedürleri oluşturur ve uygular. Özellikle emirlere ilişkin kayıtların alındığı zaman da dahil tam olarak kaydedildiği (hem müşterinin emirleri hem de portföyden yapılan işlemlere ilişkin) açık ve ayrıntılı belgeleme sistemi oluşturulur.
7. Yönetim, şirketin ve şirket çalışanlarının menkul kıymet kanunlarına aykırı olarak fiyat hareketlerine ilişkin açıklanmamış bilgilerden ve içerden öğrenenler gibi hareket ederek menfaat sağlamalarını veya içerden öğrenenler adına işlem yaparak bundan bir menfaat sağlamalarını engelleyecek güvenliği sağlayan prosedürleri oluşturur ve uygular.
8. Yönetim, şirket işlemlerindeki hataları, atlamaları, hile ve diğer onaylanmamış veya uygunsuz faaliyetleri önleyici, tespit edici ve müşteriler adına yapılan işlemlerde adaletli ve zamanında dağıtımını sağlayıcı etkin prosedürleri oluşturur ve uygular.
9. Şirketin ve müşterilerin varlıklarını hırsızlık, hile ve diğer zimmete geçirme fiillerinden koruyacak uygun ve etkin prosedürler oluşturularak uygulanır. Özellikle şirketin veya şirket personelinin şirket varlıkları veya müşteri varlıkları üzerinde tahsil etme, elden çıkarma (tasarruf etme), kullanma veya yararlanmaya ilişkin yetkileri açıkça tanımlanır ve sıkı bir şekilde uygulanır. Tüm varlıklar bankalardaki uygun hesaplarda veya menkul kıymet saklamacılarında tam olarak korunmalıdır. Bunun ötesinde

şirketteki şüphelenilen aykırılıkları önleme, tespit etme ve araştırmayı sağlayacak şekilde yeterli ve güvenilir denetim yöntemleri uygulanır.

10. Şirketin iç kayıtları ve raporları ile takas merkezi, bankalar, saklamacı kuruluş, karşı taraf ve işlemi yapan broker gibi üçüncü kişilerle düzenli olarak hataları, atlamaları ve varlıkların yanlış hesaba aktarılmasını tespit amacıyla mutabakat sağlanır, bu mutabakatlar kontrol edilir ve yetkili personel tarafından onaylanır.

Risk Yönetimi

Yükümlülük

Şirketin ve müşterilerin maruz kalacağı risklere karşı uygun bir risk yönetimini sağlayacak, özellikle finansal veya finansal olmayan riskleri, yeterli ve zamanında elde edilen bilgiyi yönetime ileterek yönetimin uygun ve gecikmeden tepki verebilmesini ve söz konusu riskleri yeterince yönetebilmesini sağlamak amacıyla riskleri tespitte ve ölçmeye yönelik etkili politika ve prosedürler oluşturulmalıdır.

1. Uygun ve etkin bir risk yönetimi politikası yeterli sayıda deneyimli ve kalifiye profesyonelden oluşan risk yönetimi birimi tarafından oluşturulur ve gözetimi yapılır.
2. Müşteri temerrüdü ve piyasa şartlarından kaynaklanan kayıpların etkileri ile finansal ve diğer risklerin kabul edilebilir ve uygun seviyelerde olmasını sağlamak için uygun ve etkin prosedürler oluşturulur ve uygulanır. Şirket yalnızca finansal ve yönetsel kapasitesine uygun pozisyonlar almalıdır.
3. Şirket kendine ait kıymetler üzerinden alım satım yaptığı durumlarda uygun alım satım limitleri ve pozisyon limitlerini gün boyunca gözetim altında tutan ve gün sonunda bunların kontrolü rutin bir şekilde yapılmasını sağlayan prosedürler oluşturur. Etkinliğin sağlanabilmesi amacıyla uygun alım satım limitleri, pozisyon limitleri ve diğer risk yönetimi tedbirleri kontrol edilerek etkinlik sağlanmalıdır.
4. Hile, hata, atlama ve diğer kontrole ve operasyona dayalı aksaklıklardan kaynaklanan finansal ve diğer risklerin kabul edilebilir ve uygun seviyelerde olmasını sağlamak için ayrıntılı gözetim sistemi gerekli güvenceyi sağlayacak şekilde düzenli olarak yürütülür.

5. Ayrıntılı olarak yönetime düzenli olarak raporlar verilir. Ayrıca meydana gelen önemli değişiklikler de derhal yönetime rapor edilir.
6. Şirketin risklere ilişkin politikaları, ltleri ve raporlama metodolojisi düzenli kontrollere tabi olup, özellikle ürünlerde, hizmette ve ilgili mevzuat ve düzenlemelerde Şirketin riskini etkileyecek durumlar oluŐtuęunda veya Şirketin yeni hizmet ve ürünlere baŐlamasından önce önem kazanmaktadır.

EKLER

Önerilen Kontrol Teknikleri ve Prosedürleri

A. Operasyonel Kontroller

Müşteri hesaplarının açılıŐı ve iŐleyiŐi

1. Emredici hesap açma prosedürleri açıkça tanımlanır ve uygulanır. Söz konusu prosedürleri:
 - a) İlgili müşteri bilgilerinin kaydedilerek tutulmasını (müşterinin gerçek kimliği, işlem yapmaya yetkili temsilcisi ve müşterinin finansal durumu yatırım deneyimi ve yükümlülüklerini içerecek Şekilde), ilgili imza sirküleri ve destekleyici diğer belgelerini,
 - b) Yönetim tarafından kabul edilen kriterler dikkate alınarak, tüm müşteri bilgilerinin gözden geçirilmesini ve onaylamasını,
 - c) Müşterilerin Şirket hakkında ve Şirketin sağladığı hizmetler hakkında risk açıklama beyanını (Şirketin hesaplar üzerinde sahip olduğu yetki ve türev finansal ürünlerin müşteri adına işlem yapılması ve diğer ilgili dokümanla birlikte) Şirket aleyhine verilen ceza ve yapılan işlemlerin kapsamını,
 - d) Müşterinin haklarına ilişkin bilgilerin yatırımcıyı koruma fonuna ilişkin bilgileri de kapsayacak Şekilde gerektiğinde uygulanmak üzere yeterli derecede aktarımını,
 - e) Müşteri hesap anlaŐmalarının ilgili kanunlara, kurallara, düzenlemelere uygun olarak icrasının sağlanmasını,

- f) Atanmış personel tarafından daha önce açılmış olan hesaplara yapılan eklemeler ve yeni açılan hesapların tevsik edici evraklar doğrultusunda gözden geçirilmesini ve onaylanmasını,
- içerir.
2. Müşterinin şirkete veya şirket çalışanına hesabı üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi vermesi durumunda aşağıda yer alan özel prosedürler uygulanır.
- a) Tasarruf yetkisinin kullanımına ilişkin açık olarak şart ve koşulların yer aldığı bir hesap sözleşmesi yapılır.
- b) Hesabın performansına ilişkin olarak atanmış personel tarafından düzenli olarak kontroller yapılır.
- c) Müşteriye periyodik olarak hesap durumu ve işlem detayları hakkında bilgilendirme ve rapor hazırlanır. (Özellikle hesap durumu taraflarca belirlenen düzeyin altına düşmesi veya büyük miktarda emirlerin gerçekleştirilmesi hallerinde)
- d) Yatırım kararı alma sürecinin şeklini açık bir biçimde belirlenir.

Yatırım Danışmanlığı Hizmeti Sağlama

1. Şirket veya çalışanlarının yatırım tavsiyelerinde veya yatırım danışmanlığında bulunması durumunda aşağıdaki hususları içeren özel prosedürler uygulanır.
- a) Tavsiye ve önerileri destekleyecek yeterli araştırma ve dokümantasyonu sağlayacak açık prosedürler oluşturma,
- b) Müşterinin yatırım şemasına göre ödeyeceği ücret, masraflar ve cezaların yazılı olarak müşteriye verilmesi.
- c) Yapılan tavsiye ve öneriyi destekleyecek bilgi ve belgelerin bir örneğinin müşteriye verilmesi ve aynı zamanda söz konusu tavsiye ve önerilerin müşterinin finansal pozisyonu ile yatırım tecrübesine uygun olması.
- d) Varolan ve potansiyel çıkar çatışmalarının yeterli ve etkin şekilde sağlanması için birimler arasında gerekli fiziksel ve fonksiyonel ayrımların yapılması (Chinese Walls)

İşlemler

- a) Şirket çalışanları sadece çalışanlar için oluşturulan hesaplar üzerinden işlem yaparlar ve söz konusu hesaplara ilişkin olarak şirket çalışanları düzenli olarak (asgari yılda bir) şirkete faaliyetlerinin detaylarına ilişkin bilgi verirler. Çalışanların hesaplarındaki tüm sözleşmeler ayrıca kayıt edilmeli ve yönetim tarafından dikkatlice kontrol edilmelidir. Ayrıca şirket söz konusu işlemlerin diğer müşterilerin menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde işlemesi için gerekli prosedürleri oluşturmalıdır.
- b) Şirket çıkar çatışmalarının önlenmesine yönelik olarak müşteri hesapları ile çalışanların hesapları arasında yeterli fiziksel ve fonksiyonel ayrımı yapmalıdır.
- c) Şirket çalışanların hediye ve menfaat kabulüne ilişkin parametrelerini açıkça tanımlamalıdır. Parametrelerde hangi durumlarda menfaat kabulüne izin verildiği ve onay gerektiği belirtilmelidir.
- d) Şirket veya çalışanlarının müşteri ile olan bir işlemde menfaati olması durumunda bu durumdan işlem gerçekleşmeden önce müşterinin haberdar olmasını sağlayıcı prosedürler oluşturulmalıdır.
- e) Emir alımına ilişkin prosedürlere uygun şekilde hareket edilmelidir. Emir alımına ilişkin prosedürlerde aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir.
- i) Müşteri emirleri standart emir formları kullanılarak kaydedilmeli, emirin alım zamanı söz konusu forma işlenmeli ve dealera veya otomatik işlem terminal operatörüne uygun bir sürede ulaştırılmalıdır. Bu hem acentadan alınan emirlerde hem de merkezden alınan emirlerde uygulanmalıdır.
- ii) Yetkili kimse tarafından müşteriden emirler alınmadan önce aşağıda yer alan hususlar kontrol edilmelidir.
- 1) Hesabın durumu (aktif, kapalı, kara listede vs.)
 - 2) Uygulanabilir limitler(kredi, işlem vs.)
 - 3) Söz konusu hesaptaki fonların yeterliliği,
 - 4) Satım emirlerinde hesaptaki menkul kıymetlerin yeterli olması veya gerektiğinde ödünç olarak alınabilmesi,

- 5) Emri veren kişinin yetkileri ve söz konusu kişi hakkında getirilecek sınırlamalar,
 - 6) Fax veya teleksle emir alınması durumunda müşterinin söz konusu emrin geçerliliğini kontrol etmesi,
 - 7) Diğer özel durumlar, Örneğin kredili pozisyonu
- iii) Açıkça tanımlanmış politika ve prosedürler emir gerçekleştiği durumlarda kabul edilebilir fiyatın tespitine ilişkin metodları da içermelidir.
- iv) Tüm emirler dealerlere iletilirken öncelik sırasının tespiti amacıyla gözden geçirilmelidir.
- v) Müşterilerin emirlerinin dealing odasına iletilmesi hususunda etkin prosedürler oluşturulmalıdır.
- vi) Mümkün olduğu durumlarda işlemi yapanlardan bağımsız bir çalışan atanarak gerçekleşen emirlerin dağıtımı ile söz konusu atanan kişi ilgilenmelidir.

Gerı Ofis ve Muhasebe

1. Gerçekleşen işlemlere ilişkin makbuzlar şirketin kayıtlarına detaylı bir şekilde işlenerek geri ofisteki personele aktarılır. Her iş günü sonunda geri ofisteki kayıtlar ile borsadan gelen kayıtlar karşılaştırılarak mutabakat sağlanmalıdır.
2. Adına gerçekleştirilen işlemleri müşteriler onaylamalıdır.
3. Tüm işlem hataları, sorumlu kişiye rapor edilir ve söz konusu işlemler hata hesabına aktarılır. Daha sonra gerekli düzeltme işlemleri yapılır. Hata hesabında yapılacak işlemler hatalı işlemi açıklığa kavuşturacak yeterli bilgi ve belge ile desteklenmelidir.

Varlıkların Korunması

1. Müşteri varlıkları ve şirket varlıklarının el değiştirmesi etkin prosedürler oluşturularak takip edilmelidir. Söz konusu prosedürler:
 - a. iktisap etme, ödünç verme, ödünç alma, kiralama gibi işlemleri yapmaya yetkili şirket çalışanları ve müşteri temsilcisini açıkça belirlemelidir.

- b. Standart ve mütessesil sıra numaralı alındı ve ödendi belgeleri hesaptaki varlık hareketlerinin onaylanabilmesi amacıyla düzenlemelidir.
 - c. Şirket ve müşteri varlıkları ve diğer önemli evrakları (çek defteri, sözleşmeler) güvenli bir şekilde muhafaza etmeli ve şirket bünyesinde tutulan söz konusu kıymetlerin düzenli sayımını yapmalıdır.
 - d. Şüpheli işlemleri denetleyecek yeterli ve güvenilir denetimler yapılmalıdır.
2. Ödemeler sadece hesap sahibine veya yetkili temsilcisine yapılacak biçimde müşterinin talimatları doğrultusunda yapılmalıdır.
 3. Üçüncü kişilerin çekleri sadece açıkça tanımlanmış durumlarda atanmış yetkilinin onayı ile birlikte alınır.
 4. Şirketin, Merkezi Takas ve Saklama Sistemine ilişkin işlemleri iç ve dış denetçi veya uygunluk biriminde çalışan atanmış personel tarafından periyodik olarak gözden geçirilir. Ayrıca Merkezi Takas ve Saklama Sisteminin takas ve teslim ve diğer konulara ilişkin düzenlemelerine riayet edecek prosedürler oluşturulur.
 5. Yetkiye ilişkin ihtiyaçlar, yetkili imzalar ve yetkiye ilişkin parametreler ilgili bankaya açıkça tanımlanmalıdır. Örneğin çekin üzerinde iki veya ikiden fazla yetkilinin imzası olması gerektiği.
 6. Uygun kontroller bilgisayar sistemlerine, faks ve teleks belgeleri gibi önemli bilgi transferlerini sağlayan kaynaklara ulaşılarak yapılır. Şifrelerin güvenliğini sağlayacak açık prosedürler geliştirilmelidir. Örneğin şifreler düzenli olarak değiştirilmelidir.
 7. Düzenli kontrol ve denetimler yürütülerek mevzuata, şirket politika ve prosedürlerine aykırı olabilecek eylemler tespit edilmelidir.

Risk Yönetimi

Risk Yönetimi Politika ve Hesaplamaları

Kredi Riski

1. Şirket, etkin bir kredi reyting sistemini kurup, sürdürerek müşterilerin ve diğer ilgililerin kredi değerlemesini yapar. Açıkça tanımlanmış objektif

prosedürler oluşturularak potansiyel müşteriler değerlendirilmeli ve tüm müşteriler için geçerli olacak kredi reytingleri tespit edilmeli ve limitler belirlenmelidir. Reytingler ve uygulanabilir limitler:

- a. müşterilerin kredi reyting kuruluşlarındaki kredi reytingini,
 - b. yatırım yükümlülükleri ve daha önceki yatırımlarına ilişkin bilgilerini,
 - c. daha önceki ödeme kayıtları ve temerrüdünü,
 - d. müşterinin sermaye yapısını, vermiş olduğu garantileri ve garantilerin kime verildiğini,
 - e. müşterilerin finansal durumu üzerinde ters etkisi olan olayları ve potansiyel temerrüt durumu oluşturan müşteriye ilişkin şirketteki kayıtlı bilgileri,
- yansıtır.

8. Yönetim şirketin müşterilerden dolayı maruz kaldığı risklerin hesaplanmasında etkin kantitatif risk ölçüm metodlarından yararlanır. Örneğin takas riski (ödeme karşılığı teslim sisteminin uygulandığı durumlarda)
9. Aynı şirket grubunda bulunan kişilerin riskleri hesaplanırken şirketin maruz kaldığı risk, söz konusu kişilerin risklerinin toplamıdır. Belirli durumlarda kredi risklerinin netleştirilmesi ve aracı kurumun risklerinin azaltılmasında dikkatli davranılmalıdır.
10. Yönetim her müşteri bazında kredi reytingleri ve işlem ihtiyaçlarını gözönüne alarak işlem ve pozisyon limitlerini belirler ve bu limitler sıkı bir şekilde uygulanır.
11. Şirketin kredili işlem politikaları ve prosedürleri açıkça tanımlanır, yeterli bir şekilde dosyalanır ve sıkı bir şekilde uygulanır. Kredi politikasında aşağıdaki hususlar dikkate alınır:
 - a) Uygulanabilir kredi oranları ve krediyi hesaplama metodları,
 - b) Kredilerin ve teminatların ödenme metodları,
 - c) Müşteriden özkaynak tamamlanması istenmesine ilişkin şartlar ve özkaynak tamamlama bildirim sonucunda temerrüde düşen müşterilere uygulanacak yöntem.

Piyasa Riski

12. Yönetim işlem yapılacak ürün ve enstrümanları belirlemeli ve bunlara uyum amacıyla çok sıkı uygulanan prosedürler oluşturulmalıdır. Konuya ilişkin olarak bilanço ve hesaplar yetkisiz işlemlerin tespiti için gözden geçirilmelidir.
13. Yönetim, piyasadaki değişimlerin şirket ve müşteriler üzerindeki etkilerini hesaplayacak etkin risk hesaplamaları yapar. Söz konusu riskler işlem yapılan ürünün tüm risk elementlerini içerecek şekilde olmalıdır. Risk aşağıdakileri hesaplamaları içerir:
 - a. Belirgin olmayan tersine piyasa hareketleri (bu durumda potansiyel kayıpları hesaplamak amacıyla çeşitli hesaplamalar yapılır)
 - b. Bireysel piyasa faktörleri (şirketin belirgin risk faktörlerine duyarlılığının ölçümü)
 - c. Gerginlik testleri (piyasa şartlarındaki anormal ve belirgin değişikliklerin şirkete etkileri üzerine kalitatif ve kantitatif yöntemler kullanılarak belirli varsayımlarda bulunulması)
14. Şirket dealerlarının yetkisiz işlemler yapmasını önlemek için riske göre performans ölçümleri kullanılır. Şayet sözkonusu dealer yüksek riskler içeren işlemler yapıyorsa olumsuz notlar verilebilir.

Likidite Riski

1. Yönetim likidite profilleri ve şirketin onaylanmış likidite risk politikalarını dikkate alarak belirli ürünler, piyasalar ve taraflar için limitler uygular.
2. Kaynak ile fon gereksinimleri arasındaki uyumsuzluklar ve bireysel ürünler üzerindeki yoğunlaşmalar dikkatli bir biçimde izlenmelidir.
3. Yönetim muhtemel likidite risklerini önceden haber verecek ve çalışanların zamanında önlem almasını sağlayacak prosedürler oluşturur.

Operasyonel Risk

1. Yönetim şirketin işlemlerini düzenli olarak gözden geçirerek hile, hata ve diğer operasyonel işlemlerden kaynaklanan kayıp risklerini etkin bir şekilde kontrol altında tutar. Operasyonel olaylar:

- a. işlem, takas, risk yönetimi ve muhasebe bölümlerin fiziksel ve fonksiyonel ayrımını,
 - b. uygun ve yeterli muhasebe ve diğer kayıtlarının tutulması ve hile, hata ve diğer uygunsuzlukların tespitine yönelik iç ve dış gereksinimlerin tamamlanmasını,
 - c. bilgilerin ve muhasebe kayıtların güvenilirliğinin sağlanmasını,
 - d. yeterli tecrübe ve bilgi deneyimine sahip personelin istihdam edilerek personelin tecrübesiz ve bilgisizliğinden kaynaklanan risklerin minimuma düşürülmesini,
- içerir.
2. Etkin bir işletme planı uygulanarak işletmenin devamlılığını tehlikeye düşürecek risklerden korunulması amacıyla etkin bir plan oluşturulmalıdır. Bu alandaki önemli hususlar: örneğin şirketin bilgisayar sisteminin çökmesine ilişkin senaryo.

ARACI KURUMLARIN İÇ KONTROL SİSTEMİNE İLİŞKİN ANKET FORMU

DİKKAT: Bu anket; iç kontrole ilişkin sektördeki sorunların tespit edilerek, sözkonusu sorunların giderilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amacıyla yapılmakta olup, gözetim ve denetimine yönelik herhangi bir amacı bulunmamaktadır.

Lütfen soru kağıtlarını doldurmadan önce aşağıda yer alan açıklamaları dikkatle okuyunuz.

1) Anket, genel müdür/genel müdür yardımcısı veya muhasebe müdürü tarafından doldurulacaktır.

2) Ankette toplam 19 soru bulunmaktadır.

3) Aşağıdaki soruları ilgili kutulara (x) işareti koymak suretiyle yanıtlayınız ve önem sırası istenen sorularda ilgili kutulara tercih sıranıza göre 1'den başlayarak numara veriniz.

4) Cevap için boşluk bırakılan soruları ayrıntılı olarak cevaplayınız.

5) Ankete ilişkin sorularınız için Kubilay DAĞLI ile irtibata geçebilirsiniz. (Tif:312-2126280 dahili 281)

6) Anketi manyetik ortamda isteyen aracı kurumlar kdagli@spk.gov.tr adresinden talepte bulunabilirler.

Aracı Kurum'un Ticaret Unvanı :

Anketi Dolduranın Unvanı :

Tarih :/...../2000

Aşağıda yer alan sorular Seri:V, No:19 sayılı Tebliğ'in 8'inci maddesinin (d) bendi hükmü doğrultusunda, aracı kurumlar tarafından oluşturulması gereken iç kontrol sistemine yöneliktir.

A. İç Kontrol Sistemi

1. Şirketiniz, personelin sorumluluk, görev ve yetki tanımlarının yer aldığı yazılı bir iç kontrol prosedürüne sahip mi?
- A () Evet
- B () Hayır
2. Sizce yeterli bir iç kontrol sisteminin sağlayacağı en büyük fayda aşağıdakilerden hangisidir?
- A () Muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması
- B () Hata, hile ve düzensizliklerin tespit edilerek şirket varlıklarının korunması
- C () Kanunlara, düzenlemelere, şirket politikalarına uygunluğun sağlanması,**
- D () Bağımsız dış denetim çalışmasının daha kısa sürede tamamlanması,
- E () Diğer, belirtiniz.....
3. Personelinize iç kontrol sistemine ilişkin olarak herhangi bir eğitim verildi mi ?
- A () Evet
- B () Hayır
4. İç kontrol sisteminde tespit edilen aksaklık ve aykırılıklar hususunda Şirketinizde kimlerin haberi olmaktadır? (Lütfen ilgili kutucuklara X işareti koyunuz)
- A () Yönetim kurulu üyeleri
- B () Genel müdür ve genel müdür yardımcıları
- C () İlgili ihtisas personeli
- D () Tüm ihtisas personeli
5. İç kontrol sistemi aracılığıyla tespit edilen aksaklık ve aykırılıklar, Şirket yönetimine hangi yollardan bildirilmektedir?
- A () Sadece sözel yollardan

B () Yazılı olarak rapor halinde

C () Diğer, belirtiniz.....

6. İdealinizdeki iç kontrol sisteminin Şirketinizde oluşturulamamasının en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

A () Maliyetin yüksek olması

B () İç kontrolün önemine inanılmaması

C () Dış denetçilerin bu görevi yerine getirmesi

D () Diğer, belirtiniz

E () İdealimdeki iç kontrol sistemi kurulmuş durumdadır

7. İhtisas personelinizin iç kontrol bilincinin istenen düzeyde olmamasının en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A () Konuya ilişkin sürekli olarak eğitim verilmemesi

B () Yönetim kurulu üyeleri ve yöneticilerin iç kontrol konusunda titiz davranmaması

C () Personelin görev tanımlarının, yetki ve sorumlulukların yapıldığı bir iç kontrol prosedürünün oluşturulmaması

D () Yasal düzenlemelerin yetersizliği

E () Diğer, belirtiniz.....

F () Personelin iç kontrol bilinci istenen düzeydedir.

8. Aracı kurumların iç kontrol sisteminin yeterliliğine ilişkin olarak bağımsız dış denetçinin görüş bildirmesi sizce uygun mudur?

A () Evet

B () Hayır (sebebini yazınız).....

.....

9. Şirketinizin iç kontrol sisteminin etkinliği hakkındaki düşünceleriniz ?

A () Zayıf

B () Orta

C () İyi

B. Müfettişler

10. şirketinizde müfettiş olarak istihdam edilecek personeli hangi yol ve/veya yollarla sağlıyorsunuz?

A () İlan ve reklamlar

B () şirketinize yapılan düzensiz başvurular

C () niversiteler

D () Benzer kurumlardan transfer

E () Diğer, belirtiniz.....

11. Müfettiş olarak istihdam edilecek personeli hangi ölçütlere göre değerlendirerek işe almaya karar veriyorsunuz? (En az 3 kriteri, önem sırasına göre 1'den başlayarak sıralayınız)

A () Mezun oldukları öğrenim kurumu

B () Mesleki deneyim

C () Referanslar

D () Geçmişte idari ve adli ceza almamış olması

E () Mevzuat bilgisi

F () Diğer, belirtiniz.....

12. Kaç adet müfettiş istihdam etmektesiniz, söz konusu müfettiş(ler)in mezun oldukları niversite ve fakülte(ler) ile sermaye piyasasında "müfettiş" sıfatı ile çalıştıkları yıl sayısını yazınız?

<u>Müfettiş (*)</u>	<u>Üniversite(ler) ve Fakülte(ler)</u>	<u>Yıl Sayısı</u>
.....
.....
.....
.....

Toplam müfettiş sayısı ()

(*) İsim yazılması gerekmemektedir

13. Müfettiş(ler)iniz yılda kaç adet iç denetim raporu hazırlamaktadır?

- Rapor sayısı ()

14. Söz konusu iç denetim raporlarında hangi hususlara değinilmektedir? (ilgili kutucuklara X işareti koyunuz, birden fazla işaretlenebilir)

A () Belge ve kayıt düzeni

B () İç kontrol

C () Şirkette tespit edilen mevzuata aykırılıklar

D () Şirketin daha etkin faaliyet göstermesine ilişkin öneriler

E () Merkez dışı örgütlerin faaliyetlerinin kontrolü ile mevzuata uygunluğuna ilişkin değerlendirme ve öneriler

F () Müşteri şikayetleri

G () Diğer (belirtiniz).....

15. Müfettişinize asli görevi dışında herhangi bir ihtisas personelinin unvan, görev ve sorumluluğu verilmesinin nedeni/nedenleri aşağıdakilerden hangisidir?

A () Yeterli sayıda personelin olmaması

B () Yeterli nitelikte personel azlığı

C () Bütçe tasarrufu

D () İhtisaslaşma amacının güdülmemesi

E () Nitelikli elemanın başka kurumlara geçmesi

F () Diğer, belirtiniz.....

H () Müfettişe birden fazla personelin görev ve sorumluluğu verilmemektedir

C. Türk Ticaret Kanunu Uyarınca Atanan Denetçiler

16. Türk Ticaret Kanunu'nun 347'nci maddesi hükmü uyarınca atanan denetçi(leri)nizin sayısını ve öğrenim durumunu belirtiniz? (Üniversite mezunu olan denetçi(ler) için üniversite ve fakülte, lise mezunu olanların liseleri tam olarak yazılacaktır)

.....
.....
.....

17. Türk Ticaret Kanunu'nun 347'nci maddesi hükmü uyarınca atanan denetçi(leri)niz periyodik olarak rapor hazırlıyor mu?

A () Evet---Rapor sayısı ()

B () Hayır

18. Sözkonusu denetçi(ler)in, Şirket kayıtları ve işlemleri üzerinde yaptıkları denetimler sizce yeterli mi?

A () Evet

B () Hayır

19. Yukarıda yer alan sorular için eklemek istediğiniz hususlar varsa, konuya ilişkin görüşlerinizi aşağıda açıklayınız.

.....
.....

.....
.....
.....

Anketin Güvenilirliğini Etkileyen Faktörler

- 1) Aracı kurumların bazıları anket talimatlarına uymamıştır
- 2) Aracı kurumlardan bazıları tüm sorulara cevap vermemiştir.
- 3) Üç aracı kurum müfettişlerinin yıl içinde ürettikleri denetim raporu sayısına günlük olarak yönetime verilen bilgi notlarını da dahil etmiştir.
- 4) Aracı kurumların bazıları müfettişlerin ve TTK'nun 347'nci maddesi uyarınca atanan denetçilerin mezun oldukları fakülte ve bölümleri yazmamışlardır.

İÇ KONTROLE İLİŞKİN BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORU

Yönetim Kurulu

..... Co. Inc.

..... Co. Inc. şirketinin sona eren 31.12. 200.. dönemine ilişkin konsolide finansal tablolarına ilişkin görüşümüzü açıklamak üzere, denetim prosedürümüzün belirlenmesi amacıyla iç kontrol yapısı üzerinde bir garanti sağlamayacak şekilde aracı kurumun iç kontrol yapısını menkul kıymetlerin korunmasına ilişkin prosedürleri de içerecek şekilde dikkate aldık.

Aynı zamanda, SEC'nin (Securities And Exchange Commission-Menkul Kıymet İşlemleri Komisyonu) 17a-5(g)(1) nolu kuralı uyarınca, Co. Inc.'in, Kural 17a-5(g)'de öngörülen,

- 1) Kural 17a-3 (a)(11) uyarınca toplam borçlanma sınırı ve (asgari) net sermaye ile Kural 15c3-3(e) uyarınca yedeklere ilişkin periyodik hesaplamaların yapılması,
- 2) Kural 17a-13 uyarınca 3 ayda bir menkul kıymet incelemelerinin, hesaplamalarının, soruşturma ve karşılaştırmalarının yapılması ve farkların kayıtlara geçirilmesi,
- 3) Federal Merkez Bankası Yönetim Kurulunun T Düzenlemesinin 8'inci bölümünde peşin ödenen (prompt payment) menkul kıymetler için öngörülen gerekliliklere uyulması ve,
- 4) Kural 15c3-3 uyarınca, müşterilerin tamamı ödenmiş ve kredi teminatını aşan menkul kıymetleri üzerinde fiziksel mülkiyet veya kontrol sağlanması ve sürdürülmesi,

amaçlarına uygun olduğunu düşündüğümüz uygulamalarını (aracı kurum faaliyetlerinin ilgili prosedürlere uygunluğunu da içerecek biçimde) ve izlediği yöntemleri inceledik.

Şirketin yönetimi, yukarıdaki paragraf uyarınca bir iç kontrol yapısı, uygulaması ve prosedürü kurmak ve sürdürmekle yükümlüdür. Bu görevin yerine getirilmesi için iç kontrol politikaları, uygulamaları ve önceki paragraflarda ifade edilen prosedürlerin beklenen faydası ve maliyetine ilişkin tahminler ve değerlendirmeler yönetimce yapılmalı, uygulamaların ve prosedürlerin SEC'nin düzenlemelerinde yer alan yükümlülükleri sağlayıp sağlamadığı yönetimce değerlendirilmelidir. İç kontrol yapısı, uygulamaları ve prosedürleri şirketin muhtemel kayıplara karşı korumakla yükümlü olduğu aktiflerin yetkisiz kullanımı ve tasarrufu konusunda ve sözleşmelerin yetkili kişilerce yapılarak kayıtlarının düzenli bir şekilde genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde tutulması konusunda yönetime kesin olmayan ancak yeterli bir güvence sağlar. 17a-5(g) yukarıda yer alan uygulama ve prosedürler konusunda ek yükümlülükler getirmektedir.

İç kontrol yapısının, prosedürlerin ve uygulamaların özünden kaynaklanan sınırlamalar sonucu belirli hatalar ve düzensizlikler olabilir ve bunlar tespit edilemeyebilir. Öte yandan iç kontrol yapısına, prosedürlere ve uygulamalara ilişkin geleceğe yönelik olarak yapılan değerlendirmeler şartlardaki değişimlerden kaynaklanan yetersiz olma veya işlevsel etkinliklerinin bozulması riskini içerir.

İç kontrol yapısına ilişkin görüşümüz AICPA'nın (Denetim Standartları Kurulu-The American Institute of Certified Public Accountants) standartları uyarınca ciddi zayıflık olarak kabul edilecek hususların tümünü açıklamayacaktır. Ciddi zayıflık, personelin görevlerini ifa ederken farkına varamadığı, tutarlardaki hata ve düzensizliklerin maddi olarak aracı kurumun finansal tablolarını etkilemesi ve iç kontrol yapısını oluşturan unsurların bu riskleri asgariye düşürememesidir. Ancak aracı kurumda iç kontrol yapısını ve menkul kıymetleri korumaya yönelik ciddi zayıflık olarak nitelendirilebilecek herhangi bir husus tarafımızca tespit edilmemiştir.

Anlıyoruz ki, bu raporun ikinci paragrafında belirtilen hedefleri sağlayan işlem ve prosedürler SEC tarafından 1934 tarihli Menkul Kıymetler Kanun'undaki ve diğer düzenlemelerdeki amaçlara uygun olarak yeterli kabul edilmekte, bu hedefleri sağlamayan işlem ve prosedürler ise amaçların sağlanması bakımından ciddi yetersizliklerin olduğuna işaret etmektedir. Bu tespit ve anlayış doğrultusunda aracı kurumun uygulama ve prosedürleri 31.12.200..tarihi itibariyle SEC'nin yükümlülüklerini karşılayacak şekilde yeterlidir.

Bu rapor yalnızca yönetim, SEC, NYSE (New York Stock Exchange- New York Borsası) ve diğer düzenleyici otoriteler için 1934 tarihli Menkul Kıymet İşlemleri Kanunu doğrultusunda 17a-5(g) kuralı uyarınca düzenlenmiş olup, başka bir amaç için kullanılamaz.

Bağımsız Denetim Şirketi

Ülke	AC'nin zorunlu olup olmadığı	Bu konudaki düzenlemeler
ABD	1978 yılından beri NYSE (New York Borsası-New York Stock Exchange) listede olan şirketlerin tümünün bağımsız üyelerden oluşan ³⁴ AC'ye sahip olmasını mecburi tutmuştur. Aynı şekilde AMEX (The American Stock Exchange) ve Nasdaq (National Association of Securities Dealers Automated Quotation System) AC'yi zorunlu tutarak en azından çoğunluğun bağımsız üyelerden oluşmasını şart koşturmuştur. Bu hususta NASD (The National Association of Securities Dealers) tüm ulusal piyasa şirketlerinin çoğunluğu bağımsız üyelerden oluşan AC olması şartını aramaktadır. ³⁵	1991 yılında yürürlüğe giren Federal Mevduat Sigortası Şirketini Geliştirme Kanunu (Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act) bankacılık kurumlarının denetim komitesine sahip olması zorunlu tutulmuştur.
Fransa	Herhangi bir zorunluluk yoktur.	1995 yılında herhangi bir zorunluluğu olmayan uyulması gereken prensipler hazırlanmıştır.
İngiltere	İngiltere'de ise Londra Borsası'nda listede bulunan şirketlerin 2/3'ünde AC mevcuttur. Ancak herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır.	1992 tarihli Cadbury Raporu ve 1998 tarihli Hampel Komitesi'nin AC oluşturulması konusunda tavsiye nitelikli kararlar alınmıştır.
Hong Kong	Hong Kong Borsası bir dizi kural yayımlayarak şirketlerin AC kurulmasını ve üyelerinin çoğunluğunun bağımsız olması gerektiğini ifade etmiştir.	Hong Kong Borsası tarafından yayımlanan kurallar.
Kanada	Kanada'daki halka açık şirketler asgari 3 yönetimden bağımsız üyelerden oluşan bir AC'ye sahip olması zorunlu tutulmuştur.	Toronto ve Montreal Borsaları AC'nin aktivitelerinin de yer aldığı bir açıklamanın yıllık raporlarda bulunması gerektiğini düzenlemiştir.

Görüldüğü üzere AC genellikle halka açık şirketler (özellikle borsalarda listede olan) için zorunlu organ olarak öngörülmüş olup, halka açık olmayan şirketler açısından herhangi bir zorunluluk getirilmemiştir. Öte yandan Almanya ve Hollanda gibi ikili kurul sistemi uygulanan ülkelerde AC'nin görevlerini genelde gözetim kurulu (supervisory board) yapmaktadır.³⁶

³⁴ New York Borsası'na göre bağımsız üye, yönetimden bağımsız olan ve kararlarını bağımsız bir şekilde almasını engelleyecek şekilde yönetim kurulu ile herhangi bir ilişkisi olmayan kişileri ifade eder.

³⁵ (The Institute Of Internal Auditors, 1994: 7)

³⁶ (Pricewaterhousecoopers, 1999: 7-9)

İKİLİ KURUL SİSTEMİ

Özellikle Almanya ve Hollanda'da uygulanan bu sistem, şirketlerin faaliyetlerinin daha etkin denetlenmesinde ve yönetim kurulunun icraatlarının etkin bir biçimde gözetiminde önemli role sahiptir.

Sistemin en önemli özelliği yönetici kurulu (management board) ve gözetim kurulu (supervisory board) adı altında iki organın bulunmasıdır. Yönetici kurulu şirketin günlük işlerinin idaresinden ve şirketi üçüncü kişilere karşı temsilinden sorumludur. Yönetici kurulu üyeleri, gözetim kurulu tarafından seçilir. Gözetim kurulunun temel görevi yönetim kurulunu oluşturan üyeleri atama ve görevden alma, yönetici kurulunu denetleme, hesapların ve kanunda düzenlenen diğer sözleşmelerin onaylanmasıdır.

Özellikle Almanya'da limited şirketler (GmbH) ve anonim şirketlerde (AG) sözkonusu ikili sistem uygulanmaktadır.

Bu doğrultuda Almanya'da anonim şirketlerde (AG) gözetim kurulu zorunlu bir organdır. Şirketin sermayesinin 3 milyon Alman Markını aşması durumunda 2 yönetici kurulu üyesi olmalıdır.³⁷ Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulu tarafından en fazla 5 yıl için seçilir ve sadece gözetim kurulu tarafından belirli şartların oluşması durumunda (görevi ihmal vs. gibi durumlarda) görevden alınabilir. Yönetici kurulunda yer alan kişiler gözetim kuruluna belirli periyotlarda faaliyetlerine ilişkin rapor vermekle yükümlüdürler. Yönetici kurulu üyeleri gözetim kurulunun onayı olmadan şirketle rekabet edemez veya şirket adına kredi alamaz.

Gözetim kurulu üyeleri pay sahipleri tarafından genel kurulda atanmaktadır. Çalışan sayısının 500'ü geçtiği durumlarda gözetim kurulu üyelerinin 1/3'ü, 2000'i geçtiği durumlarda gözetim kurulu üyelerinin yarısı çalışanların temsilcisi olmak zorundadır. Gözetim kurulu üyelerinin sayısı 3 ile 21 arasında değişmektedir. Üyeler hem yönetici kurulu üyesi hem de gözetim kurulu üyesi olamazlar. Gözetim kurulu üyeleri 4 yıllık bir periyod için seçilirler.

Gözetim kurulunun yönetici kurulundan belirli konularda açıklama isteme yetkisi yanında aynı zamanda genel kurulu toplantıya çağırma yetkisi de vardır.

³⁷ (Dorresteijn, Kuiper, Morse, 1995:109-110)

Öte yandan limited şirketlerde sözkonusu sistem 500 çalışana kadar ihtiyaridir. Limited şirketlerde yönetici kurulu şayet bu görevi gözetim kuruluna devretmemişse, yönetici kurulu genel kurulca seçilir. Ancak 2.000'den fazla çalışanı olan limited şirketler için yönetici kurulunu gözetim kurulunun seçmesi mecburidir. Ayrıca gözetim kurulu yönetim işleri ile ilgilenememektedir. Gözetim kurulunun görevleri anonim şirketlerin gözetim kurulları ile aynıdır. Ancak 500'ün altında çalışanı bulunan anonim şirketler ve limited şirketlerde gözetim kurulunda şirket çalışanlarının (genellikle 1/3'ü) üyeleri de bulunmalıdır.

Hollanda'daki sistem daha farklı bir yapıdadır. Hollanda'da üç rejim uygulanmaktadır. Bunlar tekli, ihtiyari ikili (two-tier regime on a voluntary basis) ve zorunlu ikili rejimdir (compulsory two-tier regime). Yapı rejimi (structure regime) olarak da adlandırılan zorunlu ikili rejim 100'den fazla çalışanı olan, çalışma konseyi (work council) oluşturmuş, sermayesi ve yedek akçeleri toplamı 25 milyon Hollanda Florini'ni geçen şirketlerde zorunlu olarak uygulanmaktadır.³⁸ Gözetim kurulunun yetkileri ve görevleri Almanya örneği ile aynı yapıdadır.

³⁸ (Dorresteijn, Kuiper, Morse, 1995:125)